

Selvitys

MAAHANMUUTTAJANAISTEN JA -MIESTEN ASEMASTA JA SUKU- PUOLTEN TASA-ARVOSTA

KUVAILEHTI

Julkaisija	Päivämäärä
Sosiaali- ja terveysministeriö	5.9.2016
Tekijät	Toimeksiantaja
Ramboll Management Consulting Oy	Sosiaali- ja terveysministeriö
	HARE-numero ja toimielimen asettamispäivä

Muiston nimi
 Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta

Tiivistelmä

■ Ramboll Management Consulting Oy:n toteuttama selvitys kokoaa yhteen maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemaa, sukupuolten tasa-arvoa ja sen kehitystä sekä edistämistoimia Suomessa käsitteleviä tietoja. Selvitys perustuu olemassa olevien aineistoille ja selvityksille. Selvitys palvelee päätöksenteon eri alueita ja antaa aineksia arvioida myös tulevaisuuden tieto- ja kehittämistarpeita eri politiikka-alueilla sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi.

Selvityksessä kuvataan maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemaa ja tasa-arvotilannetta yhdeksän eri teeman kautta: ulkomaalaistaustaisen väestön määrä ja rakenne ja maahanmuuton syyt; työ ja toimeentulo; koulutus; maahanmuuttajat julkisten palveluiden käyttäjinä; miehet ja naiset kotouttamispalveluissa; syrjintä; rikollisuus, väkivalta ja turvallisuus; terveys ja hyvinvointi sekä yhteiskunnallinen osallistuminen.

Lisäksi selvityksessä kuvataan valtionhallinnon eri sektoreiden politiikkaohjelmia. Politiikkaohjelmissä esitettyjä havaintoja maahanmuuttajanaistista ja -miehistä on verrattu ulkomaalaistaustaisen väestön asemaa ja tasa-arvotilannetta käsitteleviin tietoihin. Tasa-arvopolitiikan ja maahanmuuttajiin kohdistuvien erityistoimien, kuten kotouttamispolitiikan lisäksi selvityksessä on käyty läpi muun muassa yhdenvertaisuuteen, terveyden edistämiseen, koulutuspolitiikkaan ja lapsi- ja nuorisopolitiikkaan liittyviä sisältöjä.

Tehtyjen havaintojen perusteella selvityksessä on esitetty kehittämissuhteita maahanmuuttajanaisten ja -miesten aseman sekä sukupuolten tasa-arvon kehittämiseksi.

Asiasanat

tasa-arvo, maahanmuuttajat

Sosiaali- ja terveysministeriön
 raportteja ja muistioita 2016:53

Muut tiedot
www.stm.fi

ISSN-L 2242-0037
 ISSN 2242-0037 (verkkojulkaisu)
 ISBN 978-952-00-3835-9
 URN:ISBN:978-952-00-3835-9
<http://urn.fi/> URN:ISBN:978-952-00-3835-9

Kokonaissivumäärä
 75

Kieli
 suomi

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Datum
Social- och hälsovårdsministeriet	5.9.2016
Författare	Uppdragsgivare
Ramboll Management Consulting Oy	Social- och hälsovårdsministeriet
	Projektnummer och datum för tillsättandet av organet

Rapportens titel

Utredningen om invandrarkvinnors och - mäns ställning och jämställdheten mellan könen

Referat

■ En utredning av Ramboll Management Consulting Oy sammanställer uppgifter om invandrarkvinnors och invandarmäns ställning, jämställdheten mellan könen och dess utveckling samt främjande åtgärder i Finland. Utredningen baserar sig på tillgängligt material och utredningar. Utredningen stöder beslutsfattandets olika områden och ger underlag för att även bedöma de framtida informations- och utvecklingsbehoven inom olika politikområden i syfte att främja jämställdheten mellan könen.

I utredningen beskrivs invandrarkvinnornas och invandarmännens ställning och jämställdhetssituationen genom nio olika teman: Storleken och strukturen på befolkningen med utländsk bakgrund och orsaker till invandringen; arbete och utkomst; utbildning; invandrare som användare av offentlig service; män och kvinnor inom de integrationsfrämjande tjänsterna; diskriminering; kriminalitet, våld och säkerhet; hälsa och välfärd samt samhällelig delaktighet.

I utredningen analyseras också politikprogrammen i statsförvaltningens olika sektorer. Observationer om invandrarkvinnor och invandarmän i politikprogrammen har jämförts med uppgifter om ställningen för befolkningen med utländsk bakgrund och jämställdhetssituationen. I utredningen har man, utöver jämställdhetspolitiken och de speciella åtgärder som riktar sig till invandrare, såsom integrationspolitiken, bland annat gått igenom innehåll med anknytning till jämlikhet, hälsofrämjande, utbildningspolitik och barn- och ungdomspolitik.

Med stöd av observationerna har utvecklingsförslag för att utveckla invandrarkvinnornas och invandarmännens ställning och jämställdheten mellan könen presenterats i utredningen.

Nyckelord

jämställdhet, invandrarna

Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2016:53

Övriga uppgifter

www.stm.fi/svenska

ISSN-L 2242-0037

ISSN 2242-0037 (online)

ISBN 978-952-00-3835-9

URN:ISBN:978-952-00-3835-9

<http://urn.fi/> URN:ISBN:978-952-00-3835-53

Sidoantal

75

Språk

finska

SOCIAL- OCH
HÄLSOVÅRDSMINISTERIET

SISÄLLYS

1	Johdanto	5
2	Selvityksen lähtökohdat	6
2.1	Selvityksen tavoite ja rakenne	6
2.2	Selvityksen aineistot ja toteutus	7
3	Ulkomaalaistaustaisen väestön tasa-arvotilanne.....	9
3.1	Yhteenvedo sukupuolten tasa-arvotilanteesta.....	9
3.2	Eri elämänalueita koskevat yksityiskohtaisemmat havainnot	11
3.2.1	Ulkomaalaistaustainen väestö ja maahanmuutto	11
3.2.2	Osallistuminen työelämään ja toimeentulo	15
3.2.3	Koulutus	21
3.2.4	Maahanmuuttajat julkisten palveluiden käyttäjinä.....	24
3.2.5	Miehet ja naiset kotouttamispalveluissa	27
3.2.6	Terveys ja hyvinvointi	31
3.2.7	Rikollisuus, väkivalta ja turvallisuus.....	35
3.2.8	Syrjintä	39
3.2.9	Yhteiskunnallinen osallistuminen.....	42
3.3	Ulkomaalaistaustaisia nuoria koskevat tasa-arvokysymykset	44
3.4	Sukupuolten välinen tasa-arvo, ulkomaalaistaustaiset miehet ja perheet	47
4	Ulkomaalaistaustaisen väestön tasa-arvotilanteen kehittäminen	50
4.1	Ulkomaalaistaustaisten naisten ja -miesten aseman huomioiminen eri hallinnonaloilla.....	50
4.1.1	Tasa-arvopolitiikka.....	50
4.1.2	Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen	52
4.1.3	Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy.....	52
4.1.4	Koulutukseen osallistumisen edistäminen	54
4.1.5	Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen.....	56
4.2	Tasa-arvo kotouttamispalveluiden kehittämisessä	57
4.2.1	Kotouttamispolitiikan linjaukset.....	57
4.2.2	Osallisena Suomessa -hanke ja muut kehittämisrakenteet	60
4.2.3	Muita naisiin kohdistuvia kotouttamistoiminnan muotoja	61
4.2.4	Muita miehiin kohdistuvia kotouttamistoiminnan muotoja	61
5	Johtopäätökset ja kehittämissuhteet.....	63
5.1	Havainnot ulkomaalaistaustaisen väestön tasa-arvotilanteesta ja sen kehittämisestä.....	63
5.2	Mahdollisuus kuvata tasa-arvotilannetta olemassa olevia aineistoja hyödyntäen	66
5.3	Ehdotuksia tasa-arvotyön kehittämiseksi.....	67
	LÄHTEET	69

1 JOHDANTO

Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta on valmistunut vuonna 2010 ja siinä esitetään laajasti tietoa tasa-arvotilanteesta sekä hallituksen linjaukset tasa-arvon edistämisestä vuoteen 2020 saakka. Tasa-arvoselonteosta tullaan antamaan väliraportti vuonna 2016 eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle. Selonteossa on tarkasteltu myös maahanmuuttajia koskevia kysymyksiä läpileikkaavasti. YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä CEDAW-komitea on vuonna 2014 edellyttänyt, että Suomen tulisi hankkia tietoa maahanmuuttajanaisten tilanteesta eri elämänalueilla.

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut Ramboll Management Consulting Oy:lle toimeksiantannon toteuttaa Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta. Selvitystä tullaan hyödyntämään sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisessä ja tasa-arvoselonteon väliraportoinnissa.

Maahanmuuttajanaisten ja -miesten väliseen tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä on haluttu selvittää, koska teemaan liittyvää tietoa ei ole aikaisemmin koottu helposti käsiteltävään muotoon. Osittain tästä johtuen maahanmuuttajanaisten- ja miesten elämäntilanteiden käsittely tasa-arvopolitiikassa on ollut vähäistä. Maahanmuuttajien määrän lisääntyessä tasa-arvokysymysten tarkempi käsittely on tullut entistä ajankohtaisemmaksi. Maahanmuuttajanaisia ja -miehiä koskevat kysymykset halutaan huomioida paremmin osana suomalaista tasa-arvotyötä.

Sukupuolten tasa-arvon käsittely maahanmuuttajaväestön osalta on moniulotteinen teema. Ensinnäkin maahanmuuttajaväestö on hyvin heterogeeninen joukko, eikä sitä pitäisi käsitellä yhtenä kokonaisuutena. Ihmisten erilaiset taustat jäsentävät tasa-arvokysymyksiä ja teemasta riippuen sama ihminen voi kuulua useampaan erilaiseen ryhmään. Selvityksessä ei voida käyttää yksiselitteistä määritelmää maahanmuuttajasta, vaan yhteydestä riippuen puhutaan kansallisuudesta, kielestä tai ulkomaalaistaustaisuudesta.

Kysymykset sukupuolten välisestä tasa-arvosta leikkaavat läpi koko ihmisen elämänpääpiiriin ja selvitys käsittelee useita eri elämänalueita. Selvitystyö on perustunut lähinnä olemassa olevien tietojen koostamiseen ja jäsentämiseen, jolloin sukupuolten välistä tasa-arvoa kuvaavat teemat ovat painottuneet saatavilla olevan tiedon mukaisesti. Yhtenä selvityksen tavoitteena on ollut kuvata, mitä tietoa on saatavilla ja sen kattavuutta. Se, millaisista asioista on olemassa tietoa ja minkä tyyppisiin kysymyksiin erityisesti kiinnitetään huomiota, kertoo jo itsessään paljon tavasta jäsentää maahanmuuttoa.

Ramboll Management Consulting Oy toteutti selvityksen maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta syksyllä 2015. Syksyllä 2015 radikaalisti muutunutta turvapaikanhakijatilannetta ei ole ollut mahdollista tarkastella tässä raportissa. Luvussa kaksi käsitellään tarkemmin selvityksen tavoitteisiin, toteutukseen ja aineistoihin liittyviä lähtökohtia. Selvitystä varten on kerätty laajasti tietoa eri teemoja käsittelevistä selvityksistä, tutkimuksista ja tilastoista sekä tutustuttu politiikkaohjelmiin, joiden on katsottu olevan teeman kannalta relevantteja. Lisäksi selvityksen yhteydessä on tehty muutama erillinen tietopyyntö.

Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta toimii taustamateriaalina tasa-arvotyön suunnittelussa ja kehittämisessä. Yksiin kansiin koottu hajainen tieto auttaa sen käsittelyssä ja oleellisten teemojen tunnistamisessa. Tiedon kokoamisen lisäksi selvityksen tekijät ovat esittäneet oman näkemyksensä sekä maahanmuuttajien tasa-arvotilannetta kuvaavan tiedon saatavuudesta ja kattavuudesta että oleellisimmista tasa-arvokysymyksistä ja niiden huomioimisesta eri hallinnonaloilla. Selvityksen toteuttajat ovat esittäneet myös kehittämisehdotuksia. Selvityksen ohjausryhmässä olivat edustettuina sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö ja oikeusministeriö sekä tekijät.

2 SELVITYKSEN LÄHTÖKOHDAT

2.1 SELVITYKSEN TAVOITE JA RAKENNE

Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta koostuu kahdesta erillisestä kokonaisuudesta ja niiden havainnot yhdistävistä johtopäätöksistä ja kehittämisehdotuksista. Näiden kahden kokonaisuuden kautta voidaan kuvata myös selvitystyön tavoitteet.

- **Ulkomaalaistaustaisen väestön tasa-arvotilanne (luku 3)**

Luvussa kolme käydään läpi maahanmuuttajanaisten ja -miesten elämäntilannetta eri näkökulmista. Saatavilla olevien tietojen pohjalta on pyritty kiinnittämään huomiota erityisiin tasa-arvokysymyksiin. Eri elämänalueita kuvataan yhdeksän teeman kautta. Näiden yhdeksän teeman lisäksi luvussa pohditaan, millaista tietoa on saatavilla nuorten maahanmuuttajien tilanteesta sekä erityisesti miesten ja perheiden näkökulmasta. Nuorten tilanne on tärkeä, sillä heidän määränsä lisääntyy jatkuvasti, eikä esimerkiksi toisen sukupolven ulkomaalaistaustaista henkilöistä ole vielä paljoakaan tietoa.

Luku kolme sisältää runsaasti eritasoisia havaintoja maahanmuuttajanaisten ja -miesten elämäntilanteista. Esitettyjen tietojen perusteella on tunnistettu keskeisimpiä tasa-arvokysymyksiä sekä tehty havaintoja olemassa olevasta tietopohjasta, jonka kautta tasa-arvotilannetta on mahdollista käsitellä. Näkemys tasa-arvotilanteesta rakentuu aineistolähtöisesti, minkä vuoksi on ollut tärkeää esittää aineistoihin liittyviä havaintoja. Selvityksen avulla ei ainoastaan piirretä kuvaa nykytilasta, vaan se voi luoda pohjaa sille, miten maahanmuuttajiin liittyviä tasa-arvokysymyksiä voidaan seurata ja edistää tulevaisuudessa.

- **Ulkomaalaistaustaisen väestön tasa-arvotilanteen kehittäminen (luku 4)**

Selvityksen toisessa kokonaisuudessa on analysoitu valtionhallinnon eri sektoreiden politiikkaohjelmia sen suhteen, miten niissä on otettu huomioon maahanmuuttajanaisten ja -miesten asema yhteiskunnassa sekä, esitetäänkö asiakirjoissa kohderyhmään liittyviä toimenpide-ehtotuksia. Poliitiikkaohjelmissa esitetyjä havaintoja maahanmuuttajanaisten ja -miehistä on ollut mielenkiintoista verrata luvun 3 painotuksiin, jolloin tavasta hahmottaa maahanmuuttajien tasa-arvotilanne muodostuu kokonaisvaltaisempi kuva. Näin selvityksessä samaa teemaa lähestytään kahdesta eri näkökulmasta.

Politiikkaohjelmia käsiteltäessä huomioidaan, miten esitetty tieto on muuttunut erilaisiksi linjauksiksi ja varsinaisiksi toimenpiteiksi. Kirjaukset kertovat siitä, millä tavalla Suomessa on huomioitu yhteiskunnallisia kysymyksiä, joilla voidaan katsoa olevan yhteyksiä maahanmuuttajien tasa-arvotilanteeseen. Tämän nykytilan esittäminen ja arvioiminen on edellytys kehittämisehdotusten laatimiselle. Varsinaisen tasa-arvopolitiikan ja maahanmuuttajiin erityisryhmänä kuuluvien kysymysten, kuten kottouttamispolitiikka, lisäksi selvityksessä on käyty läpi mm. yhdenvertaisuuteen, terveyden edistämiseen, koulutuspolitiikkaan ja lapsi- ja nuorisopolitiikkaan liittyviä sisältöjä.

Näiden kahden kokonaisuuden perusteella Ramboll Management Consulting Oy:n asiantuntijat ovat nostaneet muutaman keskeisen teeman käsiteltäviksi johtopäätöksissä sekä esittävät niihin perustuvia kehittämissuhteita, jotka käsittelevät sekä mahdollisuuksia kuvata tasa-arvotilannetta tarkemmin että varsinaisia toimenpiteitä tasa-arvon edistämiseksi.

Selvitystyön tavoite ei ole rakentunut yksittäisten kysymysten ympärille, vaan selvityksen tarkempi sisältö ja painotukset ovat rakentuneet saatavilla olevan aineiston ja kirjoitusprosessin perusteella. Työn tavoitteena on ollut muodostaa mahdollisimman kattava kuva maahanmuuttajanaisten ja -miesten tasa-arvotilanteesta sekä siihen vaikuttavista politiikkatoimista sekä tunnistaa teemoja, joista tarvitaan lisää tietoa.

2.2 SELVITYKSEN AINEISTOT JA TOTEUTUS

Kuten edellä on jo todettu, selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta perustuu lähes täysin olemassa olevaan tutkimus-, selvitys- ja tilastoaineistoon. Työn tarkoituksena on ollut koota yhteen hajallaan olevaa tietoa maahanmuuttajista ja jäsentää sitä sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Selvityksessä käsitellään useita teemoja, joista kertovien kuvausten kattavuus vaihtelee saatavilla olevan aineiston perusteella. Muutama teemoihin keskittymisen sijaan selvityksessä on haluttu nostaa esille laajasti erilaisia elämänalueita. Raportin tietoja hyödyntäen on mahdollista jatkossa syventää tarkastelua esimerkiksi erillisten aineistopyyntöjen avulla.

Maahanmuuttajien tilannetta kuvaavien tietojen lisäksi selvityksessä käytiin läpi eri hallinnonalojen politiikkaa linjaavia asiakirjoja. Aineiston kerääminen on perustunut selvitystyön toteuttajien omaan asiantuntemukseen sekä toimeksiantoa kuvaavassa tarjouspyynnössä esitettyihin lähtökohtiin. Aineisto on kasvanut työn edetessä. Erityisen merkittävässä roolissa toimi selvitystyölle nimetty ohjausryhmä, joka kokoontui työn aikana kolme kertaa. Ohjausryhmän jäsenet (Nexhat Beqiri OM, Paula Karjalainen TEM, Hanna Onwen-Huma STM, Anniina Vainio STM sekä Ramboll Oy:stä Antti Eronen ja Risto Karinen) toimittavat selvityksen toteuttajille merkittäväksi katsomaansa materiaalia ja ohjasivat kommentteillaan työn toteuttamista sekä kommentoivat kirjallisesti selvitysraportin viimeistä versiota. Ohjausryhmissä käydyt keskustelut ovat jo osaltaan tukeneet raportissa esitettyjen havaintojen hyödyntämistä tasa-arvoa edistävässä työssä.

Eriaisuuksia, selvityksiä ja tilastoja on selvitystyön kuluessa ollut käytössä varsin runsaasti. Teemoja käsiteltäessä on hyödynnetty sellaisia aineistoja, jotka ovat mahdollisimman ajankohtaisia ja erottavat tietoja sukupuolten mukaan. Osassa aineistoja on voinut olla mielenkiintoisia havaintoja maahanmuuttajien ja suomalaistaustaisen väestön eroista, mutta niissä ei ole huomioitu sukupuolta. Hyödyntämällä eri aineistoja selvityksessä on rakennettu monipuolinen kuva maahanmuuttajien elämäntilanteesta sukupuolen mukaan jaoteltuna. Eriaisista aineistoista huolimatta selvityksessä nousee esiin muutamia tasa-arvokysymysten kannalta selkeitä teemoja.

Selvitystyön loppupuolella (17.12.2015) julkaistiin Tilastokeskuksen, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Työterveyslaitoksen yhteinen Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014 -tutkimus (UTH). Selvitysraportti on päivitetty UTH-aineistoihin perustuen. UTH-tutkimus on erittäin merkittävä työ, sillä se perustuu hyvin kattavaan aineistoon ja sisältää useita eri teemoja (15 artikkelia). UTH-tutkimuksessa tehtiin yli tunnin mittaisia haastatteluja tulkkien avulla hyödyntäen. Aineisto muodostuu yhteensä 3262 haastattelusta, jotka edustavat koko ulkomaalaistaustaista väestöä huolimatta maahanmuuton syistä tai syntymämaasta. Tutkimuksessa onkin pystytty esittämään monia koko ulkomaalaistaustaista väestöä koskevia tietoja ensimmäistä kertaa – esim. maahanmuuton syyt. (Nieminen, Sutela & Hannula, 2015)

UTH-tutkimuksen ja muun saatavilla olevan aineiston lisäksi selvitystyön yhteydessä vaurauduttiin erillisten aineistopyyntöjen tekemiseen. Selvitysraportin ensimmäisen version jäl-

keen tunnistettiin tarve käsitellä paremmin erityisesti toisen polven ulkomaalaistaustaisia henkilöitä sekä eritellä henkilöiden pääasialliseen toimintaan ja toimeentuloon liittyviä kysymyksiä tarkemmin taustamaiden perusteella. Työ- ja elinkeinoministeriöltä pyydettiin lisätietoja kotouttamiskoulutukseen osallistumisesta sekä ohjaus- ja neuvontapalveluiden painottumisesta.

Selvityksen otsikossa puhutaan maahanmuuttajista. Termi ei ole ongelmaton useammastakin syystä. Ensinnäkin maahanmuuttajia tarkasteltaessa tulee tunnistaa, ettei kyse ole yhdestä ryhmästä, vaan termi pitää sisällään hyvin erilaisia ihmisjoukkoja ja ennen kaikkea yksilöitä. Maahanmuuttaja voi olla saapunut Suomeen pakolaisena ilman muodollista koulutusta tai edes luku- ja kirjoitustaitoa tai hänet on voitu rekrytoida suuryrityksen johtoon tai huippuasiantuntijaksi. On selvää, että kysymys sukupuolten välisestä tasa-arvosta jäsentyy pitkälti myös maahanmuuttajien oman taustan ja kokemuspäiriin perusteella. Selvityksessä on hyödynnetty tietoja, joista osa on jäsenetty kansalaisuuden, osa kielen ja osa taustamaan perusteella. Selvityksen kohderyhmän monimuotoisuuteen on pyritty kiinnittämään raportissa erityistä huomiota. Tarkoituksena oli kiinnittää huomiota myös sukupuolen moninaisuuteen ja sukupuolivähemmistöihin liittyviin erityiskysymyksiin, mutta aineisto ei ole mahdollistanut näiden teemojen käsittelyä tarkoituksenmukaisella tavalla.

Maahanmuuttaja-termin käyttäminen ei huomioi ulkomaalaistaustaisia henkilöitä, jotka ovat syntyneet Suomessa. Tämä ryhmä on perinteisesti ollut Suomessa hyvin pieni, mutta se kasvaa jatkuvasti ja on perusteltua kysyä, eroavatko tämän joukon kokemukset esimerkiksi sukupuolten välisestä tasa-arvosta heidän vanhempiensa kokemuksista ja suomalaistaustaisten henkilöiden kokemuksista. Vaikka tähän kysymykseen ei monenkaan teeman osalta pystytä vielä vastaamaan, on yhä enenevässä määrin perusteltua puhua maahanmuuttajien sijaan ulkomaalaistaustaisista henkilöistä. Tilastokeskus on vuonna 2012 ottanut käyttöön uuden syntyperäluokituksen, jonka määrittelyjä on hyödynnetty myös tässä selvityksessä. Henkilön syntyperä määrytyy vanhemman syntymämaan mukaan. Näin saadaan eriteltyä ensimmäisen (ulkomailla syntyneet) ja toisen polven (Suomessa syntyneet) ulkomaalaistaustaiset henkilöt. Mikäli henkilön toinen tai molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomessa, häntä kutsutaan suomalaistaustaiseksi. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tulevaisuudessa Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten henkilöiden saamat lapset lukeutuvat tilastoissa suomalaistaustaisiksi. Tällä voi olla vaikutuksia siihen, miten helppoa eri ryhmiin liittyviä ominaisuuksia on tunnistaa ja analysoida.

3 ULKOMAALAISTAUSTAISEN VÄESTÖN TASA-ARVOTILANNE

3.1 YHTEENVETO SUKUPUOLTEN TASA-ARVOTILANTEESTA

Ulkomaalaistaustaisen väestön tasa-arvotilannetta on selvityksessä kuvattu yhdeksän eri elämäntilanteen kautta. Selkeiksi tasa-arvokysymyksiksi tunnistettavat havainnot eri elämäntilanteiden osalta tuntuvat keskittyvän erityisesti naisiin, jotka ovat saapuneet Suomeen konfliktialueilta (esim. Somalia ja Irak). Luvussa 3.2 on yksityiskohtaisesti käyty läpi yhdeksään teemaan liittyviä havaintoja eri sukupuolten osalta. Oheisessa taulukossa on tiivistetysti esitetty keskeisimmät havainnot eri teemoista.

Taulukko 1. Keskeisimmät maahanmuuttajanaisten ja -miesten eroja kuvaavat havainnot

<p>Ulkomaalais-taustainen väestö ja maahanmuutto</p>	<p>Maahanmuutto on Suomessa vielä tuore ilmiö ja esimerkiksi toisen polven ulkomaalaistaustaiset henkilöt ovat keskimäärin hyvin nuoria. Yleisesti ottaen ulkomaalaistaustaisten henkilöiden ikärakenne on kantaväestöä nuorempi (esim. toisen polven ulkomaalaistaustaisista henkilöistä 90 % on alle 30-vuotiaita).</p> <p>Tiettyjen kansalaisuuksien joukossa toinen sukupuoli on selvästi yliedustettuna. Esimerkiksi Suomessa asuvista thaimaalaistaustaisista henkilöistä vain noin 15 % on miehiä.</p> <p>Suomalaistaustaiseen väestöön verrattuna tietyillä ryhmillä on hyvin korkea hedelmällisyysluku, mikä vaikuttaa naisten kykyyn osallistua kotoutumista tukeviin palveluihin.</p> <p>Naiset muuttavat miehiä useammin Suomeen perhesyistä. Miehet muuttavat naisia enemmän työn perässä, opiskelijoina tai pakolaisstatuksen perusteella.</p>
<p>Työ ja toimeentulo</p>	<p>Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste on miehiä matalampi ja työttömyysaste vastaavasti korkeampi. Maassa vietetyt vuodet lisäävät työllisyyttä voimakkaammin naisten kuin miesten kohdalla.</p> <p>Suhdannevaihtelut vaikuttavat erityisen voimakkaasti ulkomaalaistaustaisten miesten työllisyystilanteeseen.</p> <p>Ei-eurooppalaisia kieliä puhuvat naiset ovat selvästi kotimaisia kieliä puhuvia naisia useammin työvoiman ulkopuolella.</p> <p>Vieraskielisten naisten kuukausitulot olivat 76 % vieraskielisten miesten ansioista ja 62 % kotimaisia kieliä puhuvien miesten ansioista.</p>

<p>Maahanmuuttajat julkisten palveluiden käyttäjinä</p>	<p>Ulkomaalaistaustaiset henkilöt käyttävät monia sosiaalietuuksia muuta väestöä enemmän. Erot maahanmuuttajaryhmien välillä on huomattavat. Pakolaistaustaiset henkilöt käyttävät maahanmuuttajista eniten eri sosiaalietuuksia.</p> <p>Maahanmuuttajaväestön keskuudessa selkeästi suurempi osuus yksinhuoltajista on naisia kuin muun väestön keskuudessa.</p> <p>Naiset, jotka ovat muuttaneet Suomeen maista, joista on kotoisin paljon pakolaisia, ovat kantaväestöön verrattuna selkeästi useammin lasten kanssa kotona ja he ovat iältään nuorempia.</p> <p>UTH-tutkimus on ensimmäistä kertaa tarjonnut kattavaa tietoa ulkomaalaistaustaisesta väestöstä julkisten palveluiden käyttäjänä. Tietoa tulee hyödyntää palveluiden suunnittelussa.</p>
<p>Miehet ja naiset kotouttamispalveluissa</p>	<p>Naiset osallistuvat miehiä enemmän kotouttamiskoulutuksiin, mitä selittää miesten suurempi työllisyysaste.</p> <p>Monessa yhteydessä esitetään huoli kotona lapsia hoitavista maahanmuuttajaäideistä, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua kotoutumista tukeviin toimenpiteisiin. Kohde-ryhmälle on kehitetty erityistoimenpiteitä.</p> <p>Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kielitaitoa ei voida mitata yhteismitallisesti, mutta kielitaidosta on saatu uutta tietoa UTH-tutkimuksen ansiosta. Ulkomaalaistaustaiset henkilöt pitävät puutteellista kielitaitoa merkittävimpana työllistymisen esteenä.</p>
<p>Syrjintä</p>	<p>Ei ole yksiselitteistä, että koulussa maahanmuuttajataustaiset joutuisivat muita enemmän syrjinnän kohteeksi, mutta syrjintä on yleistä ja saa eri muotoja niin kaikkien oppilaiden kuin maahanmuuttajataustaisten keskuudessa.</p> <p>Maahanmuuttajataustaisia syrjitään työelämässä ja rekrytoinnissa, mutta miesten ja naisten osalta kuva vaatii tarkentamista ja voi saada yllättäviä muotoja.</p> <p>Vieraiden ihmisten ja instituutioiden taholta koettu syrjintä ei eroa merkittävästi sukupuolten välillä, mutta etnisten ryhmien välillä erot ovat melko suuret.</p>
<p>Rikollisuus, väkivalta ja turvallisuus</p>	<p>Sekä maahanmuuttajamiehistä että -naisista 94 prosenttia kokee olonsa kotipaikkakunnallaan turvalliseksi tai melko turvalliseksi.</p> <p>Maahanmuuttajamiesten riski sekä joutua rikosten uhreiksi että tehdä rikoksia on yleensä selvästi korkeampi kuin maahanmuuttajanaisilla, mikä heijastelee yleisiä sukupuolten välisiä eroja myös kantaväestön keskuudessa.</p> <p>Naisten turvallisuuteen kohdistuvat uhat saattavat kohdistua voimakkaammin maahanmuuttajanaisiin, mikä pätee mm. raiskauksissa.</p>
<p>Koulutus</p>	<p>Ulkomaalaistaustaiset naiset ovat miehiä koulutetumpia eri tavoin tarkasteltuna. Erot eri taustamaiden kesken ovat kuitenkin merkittäviä. Eniten pelkän perustutkinnon varassa on henkilöitä, jotka ovat muuttaneet Suomeen pakolaisstatuksella tai jotka ovat Lähi-itä- ja Pohjois-Afrikka-taustaisia.</p> <p>Suomessa suoritetut tutkimukset jakautuvat sukupuolen mukaan voimakkaasti eri aloihin. Naiset suorittavat sosiaali- ja terveysalan tutkintoja, miehet tekniikan alan tutkintoja, kuten kantaväestössä.</p>

	<p>Ulkomaalaistaustaiset tytöt jatkavat poikia useammin välittömästi tutkinto-opiskeluun peruskoulun jälkeen ja he suorittavat poikia useammin ammattikoulun tai lukion. Ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten tilanne on kuitenkin kokonaisuudessaan huolestuttava suhteessa suomalaistaustaiseen väestöön. Merkittävä määrä nuoria ei jatka suoraan peruskoulun jälkeiseen koulutukseen.</p>
<p>Terveys ja hyvinvointi</p>	<p>Tarkasteltaessa laajemmin hyvinvointia ja terveyttä koululaisten keskuudessa maahanmuuttajataustaiset pojat ovat usein heikossa asemassa, mutta myös tytöillä on ongelmia.</p> <p>Maahanmuuttajilla kokonaisuudessaan ei ole välttämättä kantaväestöä enemmän mielenterveysongelmia, mutta ne korostuvat tietyillä ryhmillä. Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta tulevilla, erityisesti naisilla, on paljon psyykkistä kuormittuneisuusoireilua ja traumatapahtumat korostuvat pakolaistaustaisilla, erityisesti miehillä.</p>
<p>Yhteiskunnallinen osallistuminen</p>	<p>Ulkomaalaisten äänestysprosentti viime kunnallisvaaleissa oli miehillä ja naisilla melkein sama, noin 20, mikä on hyvin alhainen luku.</p> <p>Niin vieraskieliset miehet kuin naisetkin pääsevät suhteessa väestöosuuteensa hyvin ehdokkaiksi eduskuntavaaleissa ja heitä on valittu eduskuntaan. Kunnallisvaaleissa vieraskieliset pääsevät ehdokkaiksi heikommin ja heidän osuutensa kunnanvaltuustoissa on erittäin alhainen. Naiset ovat miehiä heikommassa asemassa kuten myös kantaväestön keskuudessa.</p> <p>Ulkomaalaistaustaiset miehet vaikuttavat olevan naisia hieman aktiivisempia osallistumaan järjestettyyn vapaa-ajan toimintaan. Erot lähtöalueiden välillä ovat kuitenkin suuria.</p>

3.2 ERI ELÄMÄNALUEITA KOSKEVAT YKSITYISKOHTAISEMMAT HAVAINNOT

Seuraavaksi käydään läpi erilaisia elämänalueita koskevia yksityiskohtaisempia havaintoja maahanmuuttajanaisten ja -miesten tasa-arvotilanteesta. Havaintoja varten on yhdistetty eri lähteiden tietoja naisten ja miesten tasa-arvotilanteesta. Selvityksen johtopäätökset ja kehittämisehdotukset perustuvat osaltaan näihin havaintoihin ja niiden kattavuuden pohdintaan.

3.2.1 Ulkomaalaistaustainen väestö ja maahanmuutto

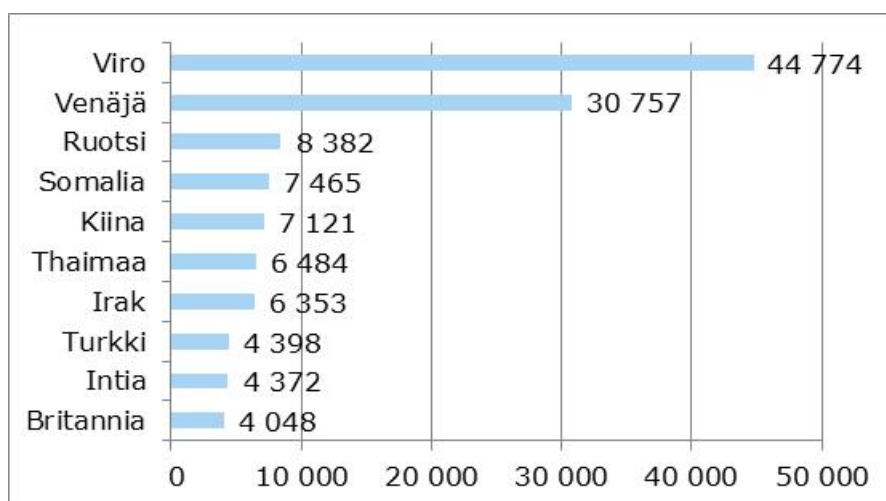
Maahanmuuttajanaisten ja -miesten tasa-arvotilanteen käsittelyn lähtökohtana on ulkomaalaistaustaisen väestön määrä sekä jakautuminen erilaisiin ryhmiin iän ja taustan perusteella. Väestön ominaisuudet kertovat siitä, millaisin painotuksin ulkomaalaistaustaiset henkilöt kohtaavat suomalaisen yhteiskunnan. Tulevaisuudessa on tärkeää seurata, miten toisen polven ulkomaalaistaustaisen väestön tilanne eroaa suomalaistaustaisista henkilöistä ja ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisista henkilöistä.

Ulkomaalaistaustaisen väestön määrä

Uusimman saatavilla olevan tiedon mukaan (vuonna 2014) Suomessa asui 322 711 ulkomaalaistaustaista henkilöä – 5,9 % koko väestöstä. Ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia oli 273 306 ja Suomessa syntyneitä (toisen polven ulkomaalaistaustaisia) 49 405 henkilöä. 58 % henkilöistä oli taustaltaan eurooppalaisia, 24 % aasialaisia ja 12 % afrikkalaistaustaisia. Huomionarvioista on myös se, että vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä kasvoi 21 187 henkilöllä samalla kun suomalaistaustaisten henkilöiden määrä väheni 704 henkilöllä. Tilastokeskuksen mukaan kyseessä on ensimmäinen kerta vuosien 1990 – 2014 välisenä aikana, kun suomalaistaustaisten henkilöiden määrä väheni.¹

Tilastokeskuksen Ulkomaalaistaustainen väestö 2013 -tilastoraporttiin on koottu kattavasti ulkomaalaistaustaista väestöä koskevia perustietoja. Ulkomaan kansalaisten osuus Suomen väestöstä ylitti 1 prosentin osuuden vuonna 1993. Vuodesta 2007 alkaen ulkomaan kansalaisten vuosimuutos on ollut yli 10 000 henkilöä vuodessa. Kuviossa on esitetty 10 suurinta maahanmuuttajaryhmää kansalaisuuden mukaan jaoteltuna. Eniten Suomessa asuu Viron ja Venäjän kansalaisia. (Tilastokeskus 2014)

Kuvio 1. Väestö kansalaisuuden mukaan vuonna 2013 (10 suurinta ryhmää)

Tilanne muuttuu jonkin verran, jos kansalaisuuden sijaan tarkastellaan kaikkien ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrää. Esimerkiksi vuonna 2013 ensimmäisen polven thaimaalistaustaisia henkilöitä oli Suomessa 7060 henkilöä. Toisen polven thaimaalistaustaiseksi laskettuja henkilöitä oli kuitenkin vain 186 henkilöä. Tämän selittyy thaimaalistaustaisten henkilöiden naisvaltaisuudella. He ovat saaneet lapsia suomalaisten miesten kanssa, jolloin lasten ei katsota olevan toisen polven ulkomaalaistaustaisia.² Sama ilmiö koskee käänteisesti Iso-Britannian kansalaisia. Nämä esimerkit osoittavat, että maahanmuutto on monitahoinen ilmiö, jonka tilastollinen käsittely edellyttää kontekstin tuntemusta.

¹ Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. Vuosikatsaus 2014. Helsinki, Tilastokeskus

² Suomalaistaustaiseksi katsotaan henkilö, jonka molemmat tai toinen vanhempi on syntynyt Suomessa

Ulkomaalaistaustaisen väestön jakautuminen naisiin ja miehiin

Vuonna 2013 ulkomaalaistaustaisten henkilöiden joukossa miehiä oli 4 490 henkilöä enemmän kuin naisia. Miesten osuus oli 50,7 %, kun luku suomalaistaustaisen väestön osalta oli 49,1 %. Ulkomaalaistaustaisen henkilöiden sukupuolijakaumassa on huomattavia eroja taustamaan mukaan. Iso-Britanniasta lähtöisin olevien kohdalla miesten osuus on 81 %. Nigerian ja nepalilaisten joukossa on yli 70 % miehiä. Selkeästi alle 50 % miehiä oli seuraavien maiden kohdalla: Vietnam (46 %), Kiina (45 %), Venäjä (40 %), Filippiinit (29 %) ja Thaimaa (15 %). Jyrkkä sukupuolijakauma filippiiniläisten ja erityisesti thaimaalaisten kohdalla on jo itsessään jatkotarkastelua edellyttävä tasa-arvokysymys. (Tilastokeskus 2014)

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden ikärakenne

Vuonna 2013 ulkomaalaistaustaisista henkilöistä työikäisiä (15 – 64 -vuotiaita) oli noin 76 %. Suomalaistaustaisen väestön kohdalla vastaava luku oli 63,5 %. Ulkomaalaistaustaisessa väestössä eläkeläisten osuus oli vain 5,5 % (suomalaistaustaisissa 20 %). Nepalilaisten keskuudessa peräti 91,5 % väestöstä on työikäisiä. Suuremmista maahanmuuttajaryhmistä suomalaistaustaista väestöä vähemmän työikäisiä oli somalialaisten ja ruotsalaisten keskuudessa. Somalialaisten kohdalla tämä johtuu lasten määrästä. Yli 37 % somalialaistaustaisista on alle 14-vuotiaita (16,3 % suomalaistaustaisista). Ruotsalaistaustaisen väestön kohdalla syy löytyy sekä lasten (22,8 %) että eläkeläisten (15,5 %) määrästä.

Väestön jaottelu ensimmäisen ja toisen polven ulkomaalaistaustaisiin henkilöihin kuvaa hyvin maahanmuuton tuoreutta suomalaista yhteiskuntaa laajasti koskevana ilmiönä. Vuonna 2013 hieman yli 300 000 ulkomaalaistaustaisesta henkilöstä 45 283 henkilöä (15 %) kuului toiseen polveen. Ensimmäisen ja toisen polven ikärakenteet eroavatkin selkeästi. Toisen polven ulkomaalaistaustaisista henkilöistä lähes puolet on alle kouluikäisiä (0 – 6 vuotta). 93 % ryhmästä on alle 30-vuotiaita.

Hedelmällisyys ja avioliitot

Ulkomaalaistaustaisten hedelmällisyys on muuta väestöä korkeampi. Vuonna 2014 ensimmäisen polven maahanmuuttajille syntyi 10 % kaikista vuoden aikana syntyneistä lapsista (5500 lasta). Kun suomalaistaustaisten naisten hedelmällisyysluku oli vuosina 2009–2013 keskimäärin 1,8, vastaava luku kongolaisten, turkkilaisten ja irakilaisten kohdalla oli 3. Somalialaisilla ja marokkolaisilla luku oli yli 4. (Tilastokeskus 2014.)

Korkea hedelmällisyysluku voi kertautua monen muun kysymyksen kohdalla. Esimerkiksi kotona lapsia hoitavien äitien on todettu monessa yhteydessä jäävän helposti kotoutumista tukevien toimenpiteiden ulkopuolelle.

Vuonna 2013 Suomessa solmittiin 3628 avioliittoa, jossa Suomessa vakituisesti asuva Suomen kansalainen meni ulkomaan kansalaisen kanssa naimisiin. Suomalaistaustaisten henkilöiden keskinäiset avioliitot näyttävät päätyvän harvemmin eroon kuin avioliitot, jotka on solmittu suomalaistaustaisen ja ulkomaalaistaustaisen henkilön kesken. Ulkomaalaistaustaiselle henkilölle avioero voi olla erityisellä tavalla dramaattinen kokemus, sillä hän on voinut olla riippuvainen puolisostaan monessa arkisessa asiassa. (Tilastokeskus 2014.)

Maahanmuutto

Tilastokeskuksen, THL:n ja Työterveyslaitoksen toteuttama UTH-tutkimus (Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus) on tuottanut ajantasaista tietoa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden syistä muuttaa Suomeen. UTH-tutkimus on toteutettu kyselytutkimuksena

ja se on tuottanut tietoa myös EU- ja EFTA-maista lähtöisin olevista henkilöistä, joita Maahanmuuttoviraston oleskelulupiin perustuvat tiedot eivät huomioi. Vuoden 2015 turvapaikanhakijoiden lisääntynyt määrä ei ehtinyt vaikuttaa UTH-tutkimuksen tuloksiin.

Suomeen muutetaan ennen kaikkea perhesyistä. Vuonna 2014 Suomessa asuneista ulkomaista syntyperää olevista henkilöistä yli puolella (54 %) maahanmuuton syyt liittyivät perheeseen. Oheisessa taulukossa on kuvattu maahanmuuton syyt UTH-tutkimuksen mukaan.

Taulukko 2. Ulkomailla syntyneen väestön (15–64-v.) maahanmuuton tärkein syy vuonna 2014 (henkeä)

	Naiset	Miehet	Yhteensä
Perhesyyt	75 000	48 000	123 000
Työ	14 000	27 000	41 000
Pakolaisuus	9000	15 000	24 000
Opiskelu	8000	16 000	23 000
Muu syy	8000	9000	17 000
Yhteensä	114 000	115 000	229 000

Lähde: UTH-tutkimus

Taulukosta huomataan selkeät ero naisten ja miesten muuttoperusteissa. Miesten muuton taustalla on naisia enemmän työ, opiskelu tai pakolaisuus. Naiset taas ovat muuttaneet Suomeen perhesyistä. Osittain kyse on siitä, että koko perhe muuttaa miehen työn perässä, tai että esimerkiksi pakolaisstatuksella Suomeen muuttaneet henkilöt tuovat perheensä maahan perheenyhdistämisen kautta. Virolaistaustaiset ovat poikkeus. Heidän joukossaan työ on perhettä yleisempi muuttosyy. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 16)

UTH-tutkimuksen lisäarvoksi lasketaan EU- ja EFTA-maiden kansalaisten huomioiminen, mistä ei ole aikaisemmin ollut tietoa. Maahanmuuttovirasto tilastoi vain ns. kolmansista maista tulleille henkilöille myönnettyjä oleskelulupia. UTH-tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että perhesyistä muutetaan Suomeen huomattavasti useammin kuin oleskelulupatilastot antaisivat ymmärtää. UTH-tutkimuksen mukaan 54 % muuttaa Suomeen perhesyistä. Oleskelulupatilastoissa perhesyyt kattavat 32 % myönnettyistä oleskeluluvista. Vastaavasti työperusteiset muuttajat korostuvat oleskelulupatilastoissa (25 %) UTH-tutkimusta voimakkaammin (17 %). (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 23)

Eri yhteyksissä tehtyjen havaintojen perusteella maahanmuuton syy voi olla keskeinen kysymys myös muun palvelujärjestelmän näkökulmasta. Töihin tai puolisoina Suomeen muuttaneet saattavat tuntea suomalaisesta palvelujärjestelmästä hyvin huonosti. Pakolaisten ohjaukseen taas panostetaan järjestelmällisemmin, jolloin he saavat perustietoa suomalaisista palveluista.

Ulkomaalaiset tilapäistyöntekijät Suomessa

Yksi ulkomaalaisten erityisryhmä on Suomessa tilapäisesti töissä olevat henkilöt, jotka eivät rekisteröidy suomalaiseen palvelujärjestelmään maahanmuuttajina, mutta kohtaavat sen kuitenkin asiakkaina. Tilapäistä työvoimaa esiintyy erityisesti rakennus-, maatalous- ja palvelualoilla. Ryhmää käsittelevät tutkimukset kartoittavat lähinnä työoloja ja juridisia kysymyksiä. Niillä aloilla, joissa työskentelee paljon tilapäistä työvoimaa, esiintyy myös muita aloja runsaammin harmaata taloutta. (Saksela-Bergholm 2014.)

Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomuksessa ”Työperäinen maahanmuutto” esitetään useita erilaisia arvioita tilapäisten työntekijöiden määrästä. Yhden arvion mukaan vuonna 2010 Suomessa työskenteli 31 000 lähetettyä työntekijää. Tilastokeskus on taas arvioinut vuoden 2008 osalta Suomessa työskennelleen noin 50 000 ulkomailla lähetettyä, vuokrattua tms. työntekijää, jotka eivät kuulu maan väestöön. (VTV 2012) Hajanai-

sia tietoja ei ole analysoitu sukupuolen mukaan, mutta monet alat, joilla tilapäistä työvoimaa työskentelee, voivat olla hyvin eriytyneitä sukupuolen mukaan.

Pohdintaa

Ulkomaalaistaustaisesta väestöstä on olemassa säännöllisesti julkaistavaa tietoa. Tilastokeskuksen raportointi mahdollistaa vertailun suomalaistaustaisiin henkilöihin sekä sukupuolten kokemuksen eriyttämisen. Vuoden 2015 jälkipuoliskolla kasvamaan alkanut turvapaikkahakijoiden määrän kasvu tulee muuttamaan ulkomaalaistaustaisen väestön rakennetta tulevaisuudessa.

Maahanmuutto Suomeen on laajassa mitassa varsin tuore ilmiö ja toisen polven ulkomaalaistaustaisia henkilöitä on varsin vähän ja he ovat hyvin nuoria. Heidän elämänsä kulkuaan on hyvin perusteltua seurata useista näkökulmista. Samoin voidaan todeta, ettei suomalaisella yhteiskunnalla ole vielä paljoa kokemusta vanhusikäisistä maahanmuuttajista. Tilastointitavat saattavat tulevaisuudessa jättää tiettyjä ryhmiä katveeseen. Miten seurataan esimerkiksi suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liitoista syntyneiden lasten tilannetta. Entä tavoitetaanko Suomessa syntyneiden ulkomaalaistaustaisten henkilöiden omien lasten tilanteisiin liittyviä erityispiirteitä, jos heidät lasketaan tilastoissa suomalaistaustaisiksi. Yhteiskunnallisia ilmiöitä voi olla perusteltua tarkastella tulevaisuudessa myös kieliryhmien kautta.

Tilastokeskuksen ja THL:n UTH-tutkimuksessa on ensi kertaa saatu laaja kuva ulkomaalaistaustaisen väestön maahanmuuton perusteista. Yli puolet Suomessa 2014 asuneista henkilöistä on muuttanut Suomeen perhesyistä. Miehet muuttavat Suomeen naisia enemmän työn ja opiskelun perässä sekä pakolaisina. Puolisoina Suomeen muuttaneet henkilöt eivät välttämättä saa riittävää tietoa suomalaisesta palvelujärjestelmästä. Riski näyttäisi koskevan enemmän naisia kuin miehiä. Lisäksi väestötilastoista nousee esiin kysymyksiä, kuten tiettyjen kansalaisuuksien sukupuolijakauma (esim. thaimaalaiset naiset) ja kantäväestöstä selkeästi korkeampi hedelmällisyysluku (esim. Somaliasta Suomeen muuttaneet naiset), joihin on todennäköisesti hyvä kiinnittää tarkempaa huomiota myös sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

3.2.2 Osallistuminen työelämään ja toimeentulo

Työn ja toimeentulon kysymykset ovat ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tasa-arvotilanteen kuvaamisen kannalta hyvin merkittäviä. Teeman yhteydessä on tärkeää ymmärtää ulkomaalaistaustaisten henkilöiden keskinäiset erot. Puhuttaessa maahanmuuttajasta tai ulkomaalaistaustaisesta henkilöstä voidaan tarkoittaa ulkomailta rekrytoitua huippuasiantuntijaa tai kotona lapsiaan hoitavaa äitiä, jolla on vähän kontakteja suomalaiseen yhteiskuntaan.

Tilastokeskus on käsitellyt ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työn ja toimeentulon erityiskysymyksiä viime vuosina. Tuorein näkökulma on esitetty UTH-tutkimuksessa, jossa työelämän kysymyksiä on haastattelututkimuksen kautta voitu käsitellä rekisteritietoja monipuolisemmin ja erilaisiin taustatietoihin yhdistäen. Teeman jatkuva seuranta tasa-arvonäkökulmasta ja esimerkiksi toisen polven ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osalta edellyttää erillisten tietopyyntöjen tekemistä tai UTH:ta vastaavien tutkimusten säännöllistä toteuttamista.

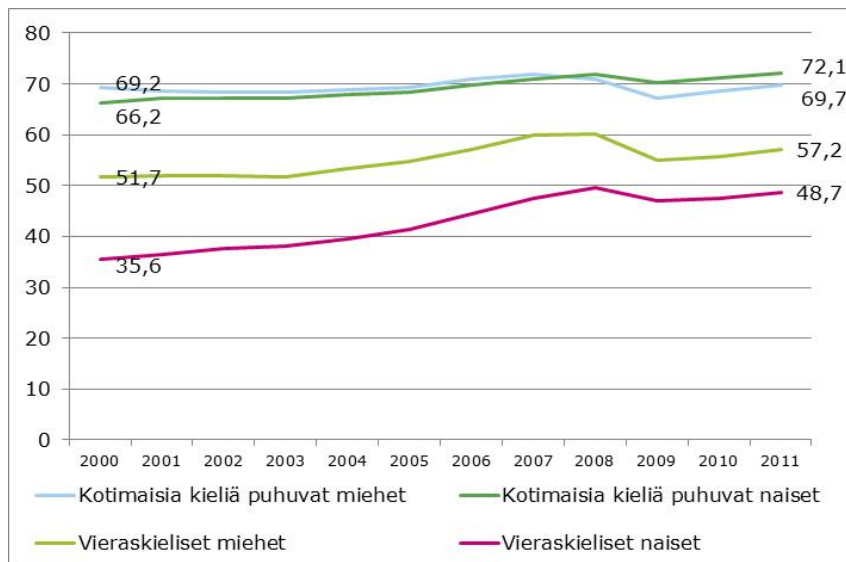
Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työllisyysaste

Osallistuminen työelämään nähdään yhtenä osoituksena ulkomaalaistaustaisen henkilön kotoutumisesta suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotouttamispolitiikan ensisijainen tavoite on tukea ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työllistymistä. Naisten ja miesten asema työmarkkinoilla on yksi tärkeimmistä sukupuolten välistä tasa-arvoa kuvaavista kysymyksistä.

Pekka Myrskylän ja Topias Pyykkösen vuonna 2014 julkaistussa selvityksessä ”Suomeen muuttaneiden naisten ja miesten työmarkkinatilanne, koulutus ja poliittinen osallistuminen” kuvataan mm. vieraskielisten sijoittumista työmarkkinoille. Vieraskielisyys on tutkijoiden mukaan ollut luontevampi tarkastelunäkökulma työelämän kysymyksiin kuin kansalaisuus, joka voi vaihtua. Lähtökohta on selkeä: vieraskielisten työllisyysaste on alhaisempi ja työttömyysaste korkeampi kuin kotimaisia kieliä puhuvalla väestöllä. Vaikka väestöryhmien väliset työttömyys- ja työllisyyserot ovat 2000-luvulla kaventuneet huomattavasti, on vieraskielisten keskimääräinen työllisyysaste 15–17 prosenttiyksikköä alempi kuin kotimaisia kieliä puhuvalla väestöllä. Vieraskielisten työttömyysaste on noin kaksinkertainen kantaväestöön verrattuna. (Myrskylä & Pyykkönen, 2014, s. 20.)

Oheisessa kuviossa on esitetty Myrskylän ja Pyykkösen raporttiin perustuen kotimaisia ja vieraita kieliä puhuvien naisten ja miesten työllisyysasteen kehitys vuosina 2000–2011. Huomionarvoista on vieraskielisten naisten työllisyysasteen 13 prosenttiyksikön nousu 10 vuodessa. Samaan aikaan vieraskielisten miesten työllisyys nousi 5,5 prosenttiyksikköä. Vuonna 2011 vieraskielisten miesten työllisyysaste oli kuitenkin edelleen 8,5 prosenttiyksikköä vieraskielisiä naisia suurempi. Kotimaisia kieliä puhuvien kohdalla naisten työllisyysaste oli noussut kolme prosenttiyksikköä miehiä korkeammaksi. Käänte tapahtui vuonna 2008 alkaneen taloudellisen laskusuhdanteen aikana, jolloin kotimaisia kieliä puhuvien miesten työllisyysaste laski 3,8 prosenttiyksikköä verrattuna naisten työllisyysasteen 1,6 prosenttiyksikön laskuun. Vieraskielisten työntekijöiden kohdalla taantumalla oli vielä suurempi vaikutus. Miesten työllisyys laski 5 prosenttiyksikköä ja naisten 2,4 prosenttiyksikköä. Vieraskielisten miesten työllisyys näyttää tässä vertailussa olevan kaikkein suhdanneherkintä. Työllisyysasteen kehityksen osalta voidaan tehdä se yksiselitteinen havainto, että vieraskielisessä väestössä sukupuolten välinen ero työllisyysasteessa on kantaväestöä selkeämpi. Vieraskielisten naisten suhteellinen asema on kuitenkin kehittynyt myönteisesti 2000-luvulla. Maahanmuuttajien aseman ja tasa-arvon kehittymisen kannalta asiaa on tärkeää seurata. (Myrskylä & Pyykkönen, 2014, s. 23)

Kuvio 2. Miesten ja naisten työllisyysaste (%) kieliryhmittäin vuosina 2000 – 2011

Lähde: Myrskylä & Pyykkönen, 2014 – Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto

UTH-tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaiset. Tutkimuksessa väestö on kieliryhmien sijaan jaoteltu suomalais- ja ulkomaalaistaustaisiin. Lisäksi tutkimuksessa on käsitelty 20–64 -vuotiaiden ikäryhmää, mikä eroaa Myrskylän ja Pyykkösen käyttämästä ikärajauksesta. UTH-tutkimuksen mukaan 20–64 -vuotiaiden suomalaistaustaisten työllisyysaste oli 74 prosenttia ja ulkomaalaistaustaisten 64 prosenttia.

Kymmenen prosenttiyksikön ero selittyy tutkimuksen mukaan ulkomaalaistaustaisten naisten heikolla työllistymisellä. Miesten työllisyysasteissa ei ole kuin muutaman prosenttiyksikön ero, mutta ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste on 17 prosenttiyksikköä matalampi kuin suomalaistaustaisten naisten. Eroa selittää ulkomaalaistaustaisten naisten varhaisempi perheellistyminen. Koulutusaste ei tasoita havaittuja eroja naisten välillä, vaan ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste on kaikilla koulutusasteilla suomalaistaustaisia matalampi. Työllistymisen lähtökohdat ovat erilaiset. Alle kouluikäisten lasten ulkomaalaistaustaisista äideistä 32 prosenttia on suorittanut korkeintaan perusopetuksen oppimäärän (10 % suomalaistaustaisista) ja lisäksi 30 prosentilla ei ole ollenkaan aikaisempaa työkokemusta (4 % suomalaistaustaisilla)³. Alle kouluikäisten lasten 20–49 -vuotiaista äideistä 46 % nimesi työllistymisen suurimmaksi esteeksi puutteellisen kielitaidon. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 73–80.)

Tutkimusten perusteella naisten tilanne kuitenkin kehittyy ajan myötä. Erot työllisyysasteissa ja sen kehityksessä näyttävät johtuvan siitä, että miehet muuttavat Suomeen naisia useammin työperusteisesti. Naiset siirtyvät työelämään vähitellen perheen perustamisen jälkeen.

Pellervon Taloustutkimus PTT:n ja Ramboll Management Consulting Oy:n ”Maahanmuuttajien työllistyminen – Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut” tutkimuksessa poimittiin tiedot kaikista vuosina 2000, 2001, 2005 ja 2006 Suomeen muuttaneista henkilöistä (aikomus olla maassa yli 12 kuukautta) ja seurattiin heidän työmarkkinatilannettaan ja osallistumista eri työvoimapalveluihin aina vuoteen 2010 asti. Maassaoloaika vaikutti selvästi positiivisemmin ulkomaalaistaustaisten naisten työmarkkinatilanteen kehittymiseen kuin miesten. Naisten työllisyysaste nousi vuosittain 4 prosenttiyksikköä ja miesten 1,5 prosenttiyksikköä. Naisten työllisyysasteen lähtötaso on selvästi alempi kuin miesten, mutta he saavuttavat heitä vuosien kuluessa. Tosin työllisyysasteet eivät tarkastelujaksolla yltäneet samalle tasolle. (PTT, 2014, s. 71–72.)

Selkeä ero ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten työllisyysasteissa selittyy perheellistymisellä, mikä tapahtuu ulkomaalaistaustaisten naisten kohdalla suomalaistaustaisia naisia varhaisemmin. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisista 20–24 -vuotiaista naisista 15 prosenttia ilmoitti pääasialliseksi toiminnakseen lastenhoidon. Suomalaistaustaisilla naisilla vastaava luku oli samassa ikäryhmässä 4 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste kuitenkin paranee iän ja Suomessa vietettyjen vuosien myötä. Esimerkiksi ulkomaalaistaustaisista ei-työllisistä 20–49 -vuotiaista äideistä 72 prosenttia oli muuttanut Suomeen perheen vuoksi. Perheen muuttosyyksi maininneiden joukossa (sekä miehet että naiset) Suomessa vietetty aika vaikuttaa vahvasti työllisyysasteeseen. Yhdestä viiteen vuotta Suomessa olleiden henkilöiden työllisyysaste oli 39 prosenttia, mutta 10 vuotta maassa olleilla jo 71 prosenttia. Asumisajalla ei ole juuri vaikutusta miesten työllisyyteen, vaan sen näyttäisi heikkenevän iän myötä. Ilmiötä ei ole osattu selittää ja sen todetaan UTH-tutkimuksen yhteydessä kaipaavan lisäselvityksiä. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 73–81.)

³ Ero selittää osittain ulkomaalaistaustaisten naisten varhaisemmalla perheellistymisellä

Työllisyysasteen erot kielen ja taustamaan mukaan

Sekä Myrskylän ja Pyykkösen raportissa että UTH-tutkimuksessa on käyty läpi työllisyysasteen eroja eri taustamuuttujien perusteella. Oheisesta taulukosta käy ilmi eri kieliryhmiä edustavien henkilöiden jakautuminen viiteen pääasiallisen toiminnan luokkaan. Selvityksen hyödyntämisen ryhmittelyn mukaiset erot ovat varsin merkittäviä. Muita kieliä puhuvat -ryhmän työllisyysaste (n. 43 %) oli 20 prosenttiyksikköä pienempi kuin EU-maiden ja pohjoismaiden kieliä puhuvilla henkilöillä (63 %). Sukupuolten väliset erot työllisyysasteessa ovat suurimmat muita kieliä puhuvien ryhmässä (naisten työllisyysaste n. 12 prosenttiyksikköä pienempi kuin miehillä). Samassa ryhmässä 30 % naisista on työvoiman ulkopuolella, kun vastaava luku kantaväestön kohdalla on alle 5 %.

Taulukko 3. Kotimaisia kieliä puhuvat ja vieraskieliset työikäiset toiminnan mukaan vuonna 2011

	Työlliset (%)	Työttömät (%)	Muut työvoiman ulkopuoliset (%)	Opiskelijat (%)	Eläkeläiset (%)
Kotimaisia kieliä äidinkielenään puhuvat	Yhteensä: 70,9 Miehet: 69,7 Naiset: 72,1	Yhteensä: 7,3 Miehet: 8,4 Naiset: 6,1	Yhteensä: 4,0 Miehet: 3,4 Naiset: 4,7	Yhteensä: 6,6 Miehet: 6,4 Naiset: 6,8	Yhteensä: 10,7 Miehet: 11,1 Naiset: 10,2
EU-maiden ja Pohjoismaiden kieliä puhuvat	Yhteensä: 62,9 Miehet: 64,6 Naiset: 60,7	Yhteensä: 8,4 Miehet: 8,3 Naiset: 8,4	Yhteensä: 20,1 Miehet: 19,4 Naiset: 20,9	Yhteensä: 6,6 Miehet: 5,6 Naiset: 8,0	Yhteensä: 1,9 Miehet: 1,9 Naiset: 1,9
Muita Euroopan kieliä puhuvat	Yhteensä: 53,5 Miehet: 59,0 Naiset: 49,4	Yhteensä: 17,7 Miehet: 16,1 Naiset: 18,9	Yhteensä: 16,5 Miehet: 13,5 Naiset: 18,7	Yhteensä: 10,0 Miehet: 8,9 Naiset: 10,8	Yhteensä: 2,1 Miehet: 2,0 Naiset: 2,1
Muita kieliä puhuvat	Yhteensä: 42,9 Miehet: 48,3 Naiset: 36,6	Yhteensä: 16,8 Miehet: 16,8 Naiset: 16,9	Yhteensä: 24,6 Miehet: 19,9 Naiset: 30,1	Yhteensä: 13,3 Miehet: 12,3 Naiset: 14,5	Yhteensä: 2,2 Miehet: 2,4 Naiset: 2,0

(Lähde: Myrskylä & Pyykkönen, 2014 – Tilastokeskus, Työssäkäyntitilasto)

UTH-tutkimuksessa hyödynnettiin henkilöiden jaottelua tausta-alueisiin ja tulokset ovat samansuuntaisia edellä esitettyjen havaintojen kanssa. Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka sekä muu Afrikka -tausta-alueilta tulevien 20–64 -vuotiaiden henkilöiden työllisyysaste on heikompi kuin muilta tausta-alueilta tulevilla henkilöillä. Miesten ja naisten työllisyyseroista johtuen erityistä huomiota on syytä kiinnittää näiltä alueilta tulevien naisten tilanteeseen. Ero työllisyysasteessa näyttää liittyvän maahanmuuton syyhyn. Pakolaisina maahan tulleiden henkilö-

den työllisyysaste jää selkeästi muilla perusteilla (työ, perhe, opiskelu, muu syy) maahan tulleiden työllisyysastetta matalammaksi vielä kymmenen maassa oleskeluvuoden jälkeenkin. Tärkeää on kuitenkin huomata, että UTH-tutkimuksen perusteella sekä Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta että muualta Afrikasta tulevien ja pakolaisina maahan saapuneiden työllisyysaste nousee 10 vuodessa 50 prosenttiin. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 76–77.)

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työttömyysaste

Työllisyysasteessa havaitut erot toistuvat, kun tarkastellaan työttömyysastetta. UTH-tutkimuksen mukaan ulkomaalaistaustaisista 20–64 -vuotiaista miehistä 14,4 prosenttia oli työttömänä ja naisista 17 prosenttia vuonna 2014. Suomalaistaustaisten henkilöiden työttömyys on selvästi matalampaa, mutta sukupuolten välinen ero on toisinpäin. Suomalaistaustaisista naisista työttömänä on 6 prosenttia ja miehistä 8 prosenttia. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 122–123.)

Työttömyys oli kaikkein yleisintä pakolaistaustaisten henkilöiden keskuudessa. Heistä 35,4 prosenttia oli työttömänä vuonna 2014. Lukua selittää vähäinen koulutus - 40 prosenttia pakolaisista oli suorittanut korkeintaan perusasteen oppimäärän, eikä kaikilla ole luku- ja kirjoitustaitoa. Pakolaisuus yhdistyy taustamaahan, minkä vuoksi työttömyys on suurempaa Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta sekä muualta Afrikasta Suomeen muuttaneilla henkilöillä.

Työttömyyden lisäksi on oleellista tarkastella ei-työllisyyttä, eli sellaisia henkilöitä, jotka opiskelevat, ovat varusmiehinä, eläkkeellä tai hoitavat kotona lapsia. Vuonna 2014 ulkomaalaistaustaisten 20 - 64 -vuotiaiden joukossa ei-työllisiä oli 36 prosenttia (suomalaistaustaisissa 26 %). Ero selittyy ei-työllisten ulkomaalaistaustaisten naisten määrällä. Heidän joukossaan ei-työllisten osuus oli 44 prosenttia (29 % miehillä). Suomalaistaustaisten naisten kohdalla vastaava luku oli 27 prosenttia ja miesten kohdalla 26 %. Ei-työllisten osuus on suurin pakolaisten sekä Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta ja muualta Afrikasta Suomeen muuttaneilla henkilöillä. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 126–127)

Suomalaistaustaisten ja ulkomaalaistaustaisten ei-työllisyyttä selittävät eri tekijät. UTH-tutkimuksessa sai itse ilmoittaa pääasiallisen toimintansa. Suomalaistaustaisista henkilöistä suurempi osuus oli vanhuuseläkkeellä tai sairas ja työkyvytön kuin ulkomaalaistaustaisten keskuudessa. Ulkomaalaistaustaiset taas olivat useammin työttömiä, opiskelijoita tai hoitivat kotona lapsiaan. Ulkomaalaistaustaisista 16 prosenttia ilmoitti hoitavansa kotona lapsiaan, mikä on kaksi kertaa enemmän kuin suomalaistaustaisten keskuudessa (8 %).

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden työsuhteet

Ulkomaalaistaustaiset henkilöt työskentelevät suomalaistaustaisia henkilöitä useammin määrä- ja osa-aikaisesti. Tämä selittyy pitkälti ammattirakenteella. Ulkomaalaistaustaisia työskentelee suhteellisesti eniten palvelu- ja myyntityöntekijöinä sekä muut työntekijät -luokassa. Määräaikainen ja osa-aikainen työ on tyypillisintä juuri näissä ammattiryhmissä.

Palkansaaajina toimivista ulkomaalaistaustaisista miehistä 18 prosenttia työskentelee määräaikaisesti (12 % suomalaistaustaisista) ja naisista 27 prosenttia (18 % suomalaistaustaisista). Osa-aikaisesti ulkomaalaistaustaisista miehistä työskentelee 17 prosenttia (9 % suomalaistaustaisista) ja naisista 21 prosenttia (19 % suomalaistaustaisista). Määräaikaisten ja osa-aikaisten työsuhteiden lisäksi ulkomaalaistaustaiset naiset tekevät eniten vuorotyötä.

Osa-aikaiset ja määräaikaisten työsuhteet näyttävät olevan jonkin verran yleisempiä henkilöillä, joiden tausta-maa on joko Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa tai muualla Afrikassa. UTH-tutkimuksessa kiinnitetään lisäksi huomiota ulkomaalaistaustaisiin henkilöihin, joilla on korkea-asteen tutkinto tai jotka työskentelevät erityisasiantuntijoina. Suomalaistaustaisiin verrattuna he työskentelevät selvästi useammin määräaikaisten ja osa-aikaisten työntekijöinä ja

kokevat alityöllisyyttä. Lisäksi he työskentelevät selvästi suomalaistaustaisia useammin työntekijäammateissa. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 83–109.)

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden toimeentulo

Työssäkäyntitilaston tietojen perusteella vuonna 2009 kotimaisia kieliä puhuvien miesten kuukausitulot olivat keskimäärin 3 343 € (palkansaaja; yli 12 työssäolokuukautta). Kotimaisia kieliä puhuvien naisten kuukausitulot (2 471 €) olivat 74 % miesten ansioista. Vieraskieliset miehet tienasivat keskimäärin 2 713 euroa kuukaudessa ja naiset 2067 euroa kuukaudessa. Vieraskielisten naisten kuukausitulot olivat 76 % vieraskielisten miesten ansioista ja 62 % kotimaisia kieliä puhuvien miesten ansioista. Tuloerot selittyvät osittain sillä, että kotimaisia kieliä puhuvat miehet saavat pääomatuloja lähes kolme kertaa niin paljon kuin kotimaisia kieliä puhuvat naiset, neljä kertaa niin paljon kuin vieraskieliset miehet ja melkein 9 kertaa niin paljon kuin vieraskieliset naiset. Vieraskielisten osalta sukupuolten välinen ero ei ole aivan yhtä suuri kuin kotimaisia kieliä puhuvien keskuudessa. (Myrskylä & Pyykkönen, 2014, s. 26–31.)

Myrskylä ja Pyykkönen kuvaavat käytettävissä olevan rahatulon (sekä palkkatulot että tulonsiirrot) määrää myös asuntokunnittain. Kaikkien asuntokuntien käytettävissä olevan rahatulon mediaani vuonna 2011 oli 29 898 euroa. Asuntokunnissa, johon kuului vain ulkomaan kansalaisia, käytettävissä olevan rahatulon mediaani oli 19 709 euroa (66 % kaikkien asuntokuntien mediaanitulosta). Köyhyysrajan katsotaan alittuvan, mikäli asuntokunta tienaa alle 60 % mediaanitulosta. Vuonna 2011 asuntokuntien köyhyysraja oli 17 889 euroa, jolloin sen alle tienasi 25 % vain Suomen kansalaisista koostuvista asuntokunnista ja 45 % asuntokunnista, jotka koostuivat vain ulkomaiden kansalaisista. (Myrskylä & Pyykkönen, 2014, s. 17–18.)

Ulkomaan kansalaisten tulot jäävät edellä esitetyn perusteella selkeästi useammin alle köyhyysrajan kuin Suomen kansalaisten tulot. Myrskylän ja Pyykkösen selvityksessä käydään läpi myös eri kieliryhmien ulkopuolisuusriskiä.

Ulkopuoliseksi katsotaan henkilö, joilla ei ole tutkintoa, eivät opiskele, ole töissä, eläkkeellä tai asepalveluksessa. Kotimaisia kieliä puhuvien kohdalla ulkopuolisuusriski on selvästi suurempi miehillä kuin naisilla (miehet 28 % - naiset 18 %). Vieraskielisillä on kauttaaltaan suurempi ulkopuolisuuden riski, mutta sukupuolten väliset erot ovat selvästi vähäisemmät. Vieraskielisillä lapsilla on 16 – 18 % ulkopuolisuusriski verrattuna kotimaisia kieliä puhuvien lasten 3–5 % ulkopuolisuusriskiin. Kantaväestön kohdalla riski kohdistuu selkeästi miehiin, kun taas vieraskielisissä ulkopuolisuus koskettaa laajemmin molempia sukupuolia. Kotimaisia kieliä puhuvista, perusasteen tutkinnon varassa olevista, nuorista (15–29 -vuotiaat) 4 % on työttömänä tai muuten ulkopuolisia. Vieraskielisten osalta vastaava luku oli 21 %. (Myrskylä & Pyykkönen, 2014, s. 36–38.)

Pohdintaa

Ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyysaste on alhaisempi kuin ulkomaalaistaustaisten miesten ja työttömyysaste vastaavasti korkeampi. Ulkomaalaistaustaiset naiset tienaa selvästi vähemmän kuin suomalaistaustaiset miehet ja naiset sekä ulkomaalaistaustaiset miehet. Sukupuolten väliset erot palkkatuloissa eivät ole ulkomaalaistaustaisilla yhtä korostuneet kuin suomalaistaustaisilla henkilöillä. Erityisesti ei-eurooppalaisia kieliä tai Lähi-idästä, Pohjois-Afrikasta tai muualta Afrikasta tulevien naisten tilanne vaikuttaa heikolta verrattuna muihin ryhmiin.

Lukujen perusteella ulkomaalaistaustaisten naisten tilanteeseen tulee kiinnittää erityishuomiota. Tärkeä pitkän aikavälin havainto on se, että ajan myötä ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyystilanne paranee. Suhdannevaihtelut näyttävät vaikuttavan vahvemmin ulkomaalaistaustaisten miesten työttömyyteen kuin naisten. Maahanmuuttajat ovat heterogeeninen

joukko ja eri ryhmien välisiä eroja voidaan selittää mm. maahantulon syillä tai kielellisillä ja kulttuurillisilla yhtäläisyyksillä Suomeen. On hyvin loogista, että työperusteisesti Suomeen muuttaneet henkilöt osallistuvat useammin työelämään kuin esimerkiksi kansainvälisen suojelun takia Suomeen saapuneet henkilöt. Oleellista onkin seurata, miten nopeasti Suomeen ilman työtä saapuneet henkilöt pääsevät kiinni työelämään ja minkälaisia eroja kehityksessä on sukupuolten välillä.

3.2.3 Koulutus

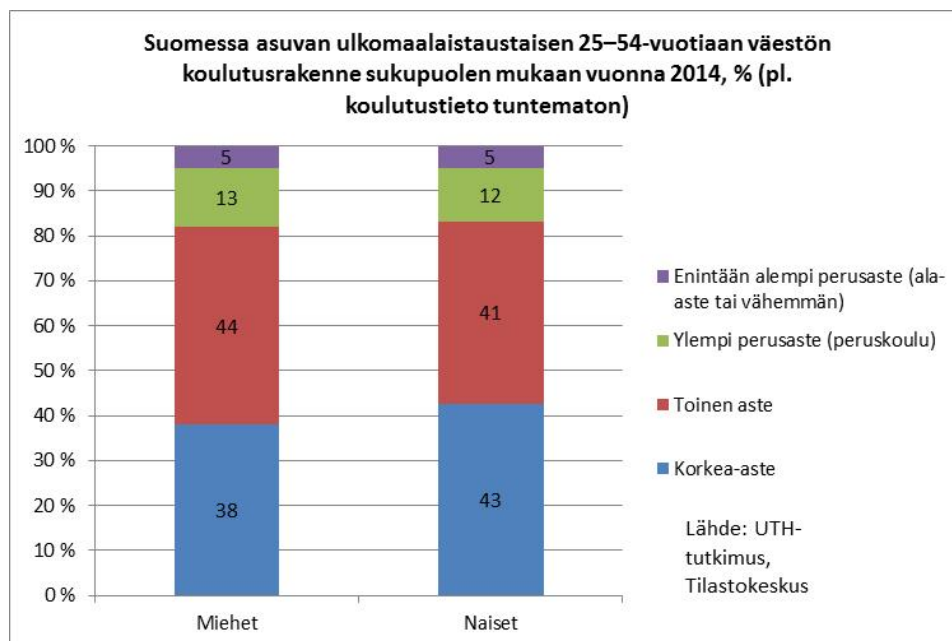
Erot koulutukseen osallistumisessa ovat työelämän kysymysten rinnalla keskeinen tapa käsitellä maahanmuuttajien yhteiskunnallista asemaa ja sukupuolten tasa-arvoa, koska koulutus vaikuttaa mm. siihen, miten henkilöt kiinnittyvät työmarkkinoille ja millaiseksi heidän tulo- tasonsa muodostuu. Tässä luvussa tarkastellaan sekä suoritettuja tutkintoja että peruskoulua ja osallistumista sen jälkeiseen koulutukseen. Oppilaiden terveyttä ja hyvinvointia koskeva tutkimusaineisto käsitellään ko. teeman omassa luvussa.

Ulkomaalaistaustaisten tutkinnot

Tilastokeskuksen Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014:n (UTH-tutkimus) juuri julkaistuista tilastoista saa ensimmäistä kertaa kattavan kuvan ulkomaalaistaustaisten koulutuksesta Suomessa. Selkeä tapa lähestyä henkilöiden koulutustasoa on jaottelu korkea-asteen, keskiasteen ja enintään peruskoulun suorittaneisiin. Maahanmuuttajataustaiset naiset ovat Suomessa maahanmuuttajataustaisia miehiä koulutetumpia, mutta erot eivät ole kovin suuria. Naisista korkea-asteen koulutuksen on suorittanut 36 % kun miesten keskuudessa osuus on 33 %. Enintään peruskoulun on suorittanut miehistä 25 % ja naisista 23 %. Suomalaistaustaisten kohdalla sukupuolten väliset erot ovat pienemmät kuin ulkomaalaistaustaisten keskuudessa. (Sutela & Larja, 2015.)

Tuloksiin vaikuttaa ulkomaalaistaustaisten väestörakenne, jossa suomalaistaustaisiin verrattuna iäkkäämpiä on vähemmän ja suuri nuorten joukko ei ole ehtinyt vielä kouluttautua. Tätä vääristymää voidaan kiertää tarkastelemalla vain 25–54 -vuotiaita. Tällöin sukupuolten ero korkea-asteen suorittamisessa kasvaa 5 % -yksikköön, mutta pysyy samana ja erittäin pienenä enintään peruskoulun suorittaneiden osalta. (Sutela & Larja, 2015.)

Kuvio 3. Suomessa asuvan ulkomaalaistaustaisen 25–54-vuotiaan väestön koulutusrakenne sukupuolen mukaan vuonna 2014, % (pl. koulutustieto tuntematon)

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden koulutusasteet eroavat taustamaan mukaan. 25–54 -vuotiaista ulkomaalaistaustaisista eniten korkea-asteen tutkintoja on EU, EFTA ja Pohjois-Amerikka -taustaisilla henkilöillä (58 %) ja vähiten virolaistaustaisilla (19 %) sekä Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -taustaisilla (25 %) henkilöillä. Eniten pelkän perusasteen tutkinnon varassa on Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -taustaisia henkilöitä, joiden kohdalla osuus oli 38 %. Kaikkien ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kohdalla pelkän perusasteen varassa oli 17 %. Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -taustaisten kohdalla lukuja selittää pakolaisuus maahanmuuton syynä. Virolaisten vähäistä korkeakoulutettujen määrää taas selittää työperusteisen maahanmuuton painottuminen tiettyihin ammatteihin. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 33–34.)

Tarkasteltaessa opiskelualoja sukupuolten välillä on eroja. 25–54-vuotiaiden ulkomaalais-taustaisten suorittamien tutkintojen naisvaltaisia aloja ovat kaupallinen ja yhteiskuntatieteellinen koulutus (20 prosentilla naisista oli tämän alan tutkinto verrattuna miesten 10 prosenttiin), terveys- ja sosiaaliala (13 % ja 4 %) ja palvelualojen koulutus (12 % ja 7 %). Samassa ryhmässä miesten suurimmat alat ovat tekniikan koulutus (miehistä 34 prosentilla oli tämän alan tutkinto verrattuna naisten 11 prosenttiin), kaupallinen ja yhteiskuntatieteellinen koulutus (7 % ja 20 %) sekä palvelualat (7 % ja 12 %). Useimmat erot heijastelevat sukupuolieroja suomalaistaustaisten keskuudessa. Absoluuttisten henkilömäärien valossa merkittävimmät erot ovat tekniikan sekä terveys- ja sosiaalialan vahvempi sukupuolittuneisuus suomalaistaustaisten keskuudessa. (Sutela & Larja, 2015.)

Edellä esitettyyn liittyen UTH-tutkimuksessa todetaan, että koulutusalat ovat Suomessa voimakkaasti segregoituneet sukupuolen mukaan. Sukupuolten väliset erot koulutusaloissa ovat suomalaistaustaisilla henkilöillä voimakkaampia kuin ulkomaalaistaustaisilla. Ulkomaalaistaustaiset naiset ovat suorittaneet enemmän tekniikan alan tutkintoja ja vähemmän terveys- ja sosiaalialan tutkintoja kuin suomalaistaustaiset naiset. Ulkomaalaistaustaiset miehet ovat taas suorittaneet harvemmin tekniikan alan tutkintoja kuin suomalaistaustaiset naiset. Mielenkiintoinen havainto on, että ulkomaalaistaustaisten 25–54 -vuotiaiden naisten Suomessa suorittamista tutkinnoista lähes puolet (45 %) oli terveys- ja sosiaalialalta. Ulkomaalaistaustaisten miesten Suomessa suorittamista tutkinnoista taas yli 40 % oli tekniikan alalta. Suomessa tapahtuva opiskelu näyttää lisäävän sukupuolten välistä segregaatiota koulutuksessa. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 39–40.)

Suomessa on myös enintään muutaman vuoden koulua käyneitä maahanmuuttajia. UTH-tutkimuksen mukaan ”he olivat useammin naisia kuin miehiä, yleisimmin pakolaistaustaisia ja kotoisin lähinnä Lähi-Idästä ja Pohjois-Afrikasta sekä Saharan eteläpuoleisesta Afrikasta.” 25 – 54 -vuotiaiden ulkomaalaistaustaisten joukossa oli vuonna 2014 noin 8000 henkeä, joiden koulutustaso ei yltänyt suomalaista peruskoulua vastaavalle tasolle. UTH-tutkimuksen mukaan tämän ryhmän huomioiminen on tärkeää kotouttamiskoulutusta suunniteltaessa. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 39–40.)

Perusopetus

Vastikään on selvitetty perusopetuksen tuloksellisuutta maahanmuuttajaoppilaiden osalta PISA 2012 -aineiston pohjalta (Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2015). Erityisesti matematiikassa, luonnontieteissä ja lukutaidossa maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osaaminen 15-vuoden iässä on selvästi heikompaa kuin kantaväestöön kuuluvalla oppilailla. Erilaisten taustatekijöiden vakioiminen pienentää, muttei poista eroja. Toisen polven ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osaaminen eri aineissa on jopa heikompaa kuin ensimmäisellä sukupolvella taustatekijöiden vakioinnin jälkeen. Erot kantaväestöön ovat jopa suurimmat vertailtaessa muihin Euroopan maihin. Valitettavasti raportti ei erittele ollenkaan tuloksia sukupuolen mukaan.

Vuosien 2003–2009 PISA-aineiston pohjalta on tarkasteltu, miten oppilaiden maahantu-loikä on yhteydessä heidän testituloksiinsa eri maissa. Keskimäärin tyttöjen tulokset olivat

poikia korkeammat, mutta ero pysyi suunnilleen samana eri ikäisinä maahan tulleiden osalta. (Heath & Kilpi-Jakonen, 2012.)

Toinen aste

Maahanmuuttajataustaisten tyttöjen ja poikien eroista toisen asteen tutkintojen suorittamisessa on melko tarkkoja tietoja. Yksi tapa tarkastella asiaa on vertailla ammattikoulun tai lukion suorittamista 23 vuoden ikään mennessä. Tarkasteltuja ryhmiä lapsen kannalta ovat: 1) toinen vanhempi suomalainen, 2) vanhempien lähtömaa kuuluu OECD:hen, 3) vanhempien lähtömaa on Venäjä, Viro tai entinen Neuvostoliitto ja 4) muu. On huomioitava, että tämä ns. Youngsters-aineisto sisältää myös Suomessa syntyneitä nuoria. Tutkinnon suorittaneiden osuus on naisilla suurempi kuin miehillä kaikissa tarkastelluissa ryhmissä. Pienimmillään ero on Viron, Venäjän ja entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden vanhempien lapsilla (naisilla 2 prosenttiyksikköä suurempi) ja suurin ero (7 prosenttiyksikköä) on muualta tulleiden lapsilla ja niillä, joilla toinen vanhempi on suomalainen. (Ansala, Hämäläinen, & Sarvimäki, 2014, s. 45.)

Peruskoulun ja lukion rooleihin koulutusjärjestelmässä kuuluu valmistaa tuleviin opintoihin. Tämän vuoksi niiden kohdalla on perusteltua myös tarkastella, miten niistä jatketaan opiskelua. Keväällä 2012 peruskoulun 9. luokan päättäneistä vieraskielisistä pojista tutkintoon johtavaan koulutukseen jatkoi välittömästi 73 prosenttia tyttöjen vastaavan osuuden ollessa 78 %. Keväällä 2011 peruskoulunsa päättäneistä vieraskielisistä pojista vuotta myöhemmin 83 prosenttia oli tutkintoon johtavassa koulutuksessa, tyttöjen vastaavan osuuden ollessa 85 prosenttia. Suomen-, ruotsin- ja saamenkielisillä vastaavat luvut ovat yli 90 prosenttia, sukupuolten välisten erojen ollessa pieniä. (Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen, 2015)

Suomen-, ruotsin- ja saamenkielisten keskuudessa sukupuolten väliset erot alkavat näkyä tarkasteltaessa esim. keväällä 2011 valmistuneiden ylioppilaiden koulutustilannetta vuotta myöhemmin. Tämän ryhmän keskuudessa tutkintoon johtavassa koulutuksessa on tuolloin 17 prosenttiyksikköä enemmän tyttöjä kuin poikia. Vieraskielisten keskuudessa ero on pienempi. 41 % pojista on tutkintoon johtavassa koulutuksessa vuoden kuluttua valmistumisestaan verrattuna tyttöjen 45 prosenttiin. (Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen, 2015.)

Ammatilliseen koulutukseen syksyllä 2008 ja keväällä 2009 hakeneiden joukossa vieraskielisten sukupuolijakauma oli tasaisempi kuin suomen- ja ruotsinkielisillä, joilla naisten enemmistö oli suurempi. Lukioon hakeneissa naiset olivat enemmistönä niin vieraskielisillä kuin suomen- ja ruotsinkielisillä. (Jauhola, 2010, s. 28.)

Korkea aste

Integroitumista vai eriytymistä? -tutkimuksessa (Ansala et al., 2014, s. 46) on tarkasteltu maahanmuuttajataustaisten naisten ja miesten opiskelua ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa 23 vuoden ikään mennessä. Naisten tulokset ovat yleisesti ottaen paremmat. Suurin ero on toisen vanhemmista ollessa suomalainen (6 %-yksikköä) kun taas OECD-maista tulleiden vanhempien lapsista miehistä 2 %-yksikköä enemmän on opiskellut ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa kuin naisista. Näissä luvuissa ei ole huomioitu perheiden sosioekonomisia taustamuuttujia.

Pohdintaa

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden koulutusrakenteessa on eroja taustamaiden ja maahanmuuton syiden perusteella. Pakolaisuus maahanmuuton syynä sekä Lähi-itä- ja Pohjois-Afrikka -taustaisuus yhdistyvät alhaiseen koulutustasoon. Havainto korkeakoulutettujen vähäisestä osuudesta virolaisten joukossa perustuu myös maahanmuuton syihin, joissa virolais-

ten kohdalla korostuu työperusteisen maahanmuuton keskittyminen tiettyihin työntekijäammatteihin.

Sekä suomalaistaustaisten että ulkomaalaistaustaisten kohdalla naisten koulutustaso on keskimäärin hieman miehiä korkeampi, mutta toisaalta vain muutaman vuoden koulua käyneet henkilöt ovat useimmiten naisia kuin miehiä. Ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä on suomalais-taustaista väestöä suurempi riski jäädä ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa ja keskeyttää koulunkäynti. Tätä kysymystä on tarkasteltu tarkemmin luvussa 3.3, jossa käsitellään ulkomaalaistaustaisia nuoria koskevia tasa-arvokysymyksiä. Suomessa on myös merkittävä määrä ulkomaalaistaustaisia aikuisia, joilla ei ole suomalaista peruskoulua vastaavaa koulutusta, mikä tulee huomioida kotouttamispolitiikan sisällöissä.

Ulkomaalaiset, jotka muuttavat Suomeen opiskelujen vuoksi, ovat maahanmuuttajia. Täten koulutuksellinen sukupuolten välinen tasa-arvo heidän keskuudessaan muodostaa osan tätä laajempaa maahanmuuttajataustaisia koskevaa kokonaisuutta Suomessa. Kuitenkin tästä näkökulmasta on ongelmallista tarkastella sukupuolten koulutuksellista tasa-arvoa ryhmässä, jonka koulutus määrittää sen maahanmuuttoa.

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden suorittamiin tutkintoihin liittyen UTH-tutkimuksessa havaittiin, että ulkomaalaistaustaisten kohdalla sukupuolten välinen alakohtainen segregatio on suomalaistaustaista väestöä vähäisempää. Suomessa suoritetut tutkimukset näyttävät kuitenkin lisäävät sukupuolten välistä segregatiota myös ulkomaalaistaustaisen väestön kohdalla. Naiset suorittavat Suomessa paljon sosiaali- ja terveysalan tutkintoja ja miehet tekniikan alan tutkintoja.

Koulutus on keskeinen osa maahanmuuttajien kotoutumisprosessia ja se luo elämän perustan niin ensimmäisen kuin toisenkin polven ulkomaalaistaustaisten kohdalla. On erittäin tärkeää, että ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tilannetta seurataan tarkasti kaikilla eri koulutusasteilla. Tällä hetkellä näyttää siltä, että suomalainen peruskoulu ei pysty palvelemaan ulkomaalaistaustaisia oppilaita yhtä hyvin kuin suomalaistaustaisia oppilaita. Tällä voi olla kauaskantoisia seurauksia lasten hyvinvointiin ja elämäntilanteeseen. Lisäksi huomiota on kiinnitettävä myös vanhempien koulutukseen, sillä se vaikuttaa myös heidän lastensa koulutusvalintoihin.

3.2.4 Maahanmuuttajat julkisten palveluiden käyttäjinä

Julkisten palveluiden tulee tulevaisuudessa pystyä palvelemaan yhä kasvavaa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden joukkoa. Palveluiden saatavuuden varmistaminen ja kyky erilaisten taustojen huomioimiseen tukee kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Luvussa neljä on käyty läpi useiden eri hallinnonalojen kehittämistoimintaa. Maahanmuuttajien erityiskysymykset nousevat näissä kirjauksissa esille, mutta havaintoja ei useinkaan jäsenetä sukupuolen mukaan.

Kehittämistoiminnan linjausten ymmärtämiseksi on hyvä selvittää, millaista tietoa maahanmuuttajista on olemassa eri julkisten palveluiden käyttäjinä ja millaisia tasa-arvokysymyksiä tällöin nousee esiin. Lisäksi tiedot maahanmuuttajista ja sosiaaliturvasta kuvaavat maahanmuuttajien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja nostavat esiin tiettyjä sukupuolittuneita ilmiöitä.

Sosiaaliturva

Jussi Tervola ja Jouko Verho ovat kuvanneet maahanmuuttajien sosiaaliturvan käyttöä Maahanmuuttajien sosiaaliturvan käyttö vuonna 2011 -selvityksessä. Tutkimuksessa maahanmuuttajiksi on määritelty ensimmäisen polven maahanmuuttajat, joilla ei ole suomalainen syntyperä. Maahanmuuttajat on ryhmitelty neljään joukkoon: OECD-maat, entisen Neuvostoliiton maat, pakolaismaat ja muut maat. (Tervola & Venho, 2014.)

Työttömyystukea maksettiin suhteellisesti useimmiten pakolaismaista muuttaneille henkilöille. Tämän lisäksi suurin osuus (37 %) kotoutumistuista kohdistui heille. Maahanmuuttajat hyödynsivät työttömyystukia suhteellisesti kaksi kertaa yleisemmin kuin kantaväestö. Maahanmuuttajanaiset käyttivät työttömyystukia miehiä enemmän. Sukupuolten väliset erot olivat korkeita entisen Neuvostoliiton maiden ja muut maat -kategoriaan kuuluvien henkilöiden kohdalla. Entisen Neuvostoliiton alueella syntyneiden joukossa miehistä 30 % sai vuonna 2011 erilaisia työttömyyspäivärahoja (naiset 39 %). Muut maat -kategoriaan kuuluvien henkilöiden kohdalla ero oli myös noin 10 prosenttiyksikköä (miehet 21 % - naiset 31 %).

Maahanmuuttajaväestössä oli erilaisia asumisetuuksien saajia kaksinkertainen osuus kantaväestöön verrattuna. 76 % maahanmuuttajille maksetuista asumisetuuksista oli pienituloisille tarveharkintaisesti maksettavaa yleistä asumistukea. Kantaväestön kohdalla osuus oli 41 %. Eniten asumistukia saivat pakolaismaista tulleet maahanmuuttajat. Kantaväestön kohdalla korostuu opiskelijan asumislisä.

Kantaväestö sai opintotukea kaksi kertaa useammin kuin maahanmuuttajaväestö. Maahanmuuttajista 61 % sai opintotukea toisen asteen opintoihin, kun kantaväestöllä osuus on 47 %. Erityisesti pakolaismaista muuttaneet saivat opintotukea toisen asteen koulutukseen, mikä kertoo heidän vähäisestä osallistumisesta korkea-asteen opintoihin. Naiset olivat yliedustettuna opintotuen saajissa sekä maahanmuuttaja- että kantaväestössä verrattuna miehiin.

Maahanmuuttajaväestölle maksettiin väestön kokoon suhteutettuna kantaväestöä enemmän lapsilisiä sekä lastenhoidon tukia. Vanhempainpäivärahoja maksettiin enemmän kantaväestölle⁴. Maahanmuuttajaperheistä yksinhuoltajatalouksia oli lähes neljännes, mikä on enemmän kuin kantaväestön kohdalla (1/5). Kantaväestössä yksinhuoltajista noin joka kymmenes on mies. Maahanmuuttajien kohdalla miehiä on puolet vähemmän.

Maahanmuuttajaryhmien välillä on suuria eroja vanhempainpäivärahan saamisessa. Reilu kymmenesosa 16–44 -vuotiaista kantaväestöön kuuluvista naisista sai vanhempainpäivärahaa. Pakolaismaista tulleista naisista etuutta sai lähes viidennes tarkastellusta ikäryhmästä. Muut maahanmuuttajaryhmät olivat lähempänä kantaväestön tasoa. Pakolaismaista muuttaneet naiset käyttävät lisäksi yli puolet useammin kodinhoidon tukea kuin kantaväestöön kuuluvat naiset. Pakolaismaista muuttaneet naiset, jotka käyttävät lastenhoidon tukea, olivat keskimäärin yli kaksi vuotta nuorempia kuin kantaväestöön kuuluvat tuensaajat.

Työkyvyttömyyseläkkeistä alle prosentti maksettiin maahanmuuttajille. Työikäiseen väestöön suhteutettuna maahanmuuttajille maksetaan vähemmän työkyvyttömyyseläkkeitä kuin kantaväestölle. Pakolaismaista muuttaneen väestön kohdalla tilanne oli kuitenkin kantaväestön kaltainen. Kantaväestöstä miehet olivat naisia useammin työkyvyttömyyseläkkeellä, mutta maahanmuuttajilla osuudet olivat samansuuruiset. (Tervola & Venho, 2014.)

Teemaan liittyen UTH-tutkimuksessa todetaan, että työkykynsä heikentyneeksi arvioivia oli ulkomaalaistaustaisessa 20–64 -vuotiaassa väestössä (37 %) enemmän kuin koko väestössä (23 %). Suomen koko väestön osalta miehet (24 %) arvioivat työkykynsä heikentyneen useammin kuin naiset (21 %). Ulkomaalaistaustaisten joukossa sukupuolten välistä eroa ei ole havaittavissa. Eniten työkyvyn heikentymistä ovat kokeneet Lähi-itä ja Pohjois-Afrikkataustaiset henkilöt. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 168–169.)

Tervola ja Venho nostavat raportissa esille maahanmuuttajien heterogeenisyyden. Maahanmuuttajista ei pitäisi puhua yhtenä joukkona. Pakolaismaista muuttaneet saivat muita ryhmiä useammin Kelan sosiaaliturvaa. Erot heijastelevat etenkin maahanmuuton syitä. Pakolaiset muuttavat maahan usein ilman minkäänlaista yhteyttä suomalaiseen yhteiskuntaan. (Tervola & Venho, 2014.)

4 Eron selitetään johtuvan siitä, että vanhempainpäiväraha on tulosidonnainen, jolloin maahanmuuttajien pienituloisuus näkyy etuuden määrässä

Ulkomaalaistaustainen väestö sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaina

UTH-tutkimuksessa käytiin läpi ulkomaalaistaustaisen väestön sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttöä. Tutkimuksessa on todettu, että Suomessa asuvat ulkomaalaistaustaiset henkilöt luottavat suomalaiseseen palvelujärjestelmään jopa enemmän kuin suomalaistaustainen väestö. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden näkemyksiä palveluiden käytöstä ja riittävydestä on UTH-tutkimuksessa verrattu koko väestöä käsittelevään ATH-tutkimuksen⁵ tuloksiin.

UTH-tutkimuksen perusteella naiset hyödyntävät lääkäripalveluja miehiä enemmän, mutta sukupuolten väliset erot eivät ole erityisen suuria. Lähi-itä- ja Pohjois-Afrikka -taustaiset miehet käyttävät enemmän lääkäripalveluita kuin koko väestöä edustavat miehet. Ulkomaalaistaustaiset henkilöt arvioivat oman terveyskeskuslääkärin palvelujen tarpeensa koko väestöä suuremmaksi. Tarve korostuu ryhmissä Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka sekä muu Afrikka. Naiset kokevat kaikissa ryhmissä lääkäripalveluiden tarpeen suuremmaksi kuin miehet. Sen sijaan terveyskeskuslääkäripalvelut riittämättömiksi kokeneiden osuus oli koko väestössä (32 %) ulkomaalaistaustaisia (25 %) suurempi. Naiset kokivat kaikissa ryhmissä useammin tyytymättömyyttä kuin miehet. Suun terveydenhuollon palveluiden osalta Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta Suomeen muuttaneet miehet kokivat palvelut selvästi riittämättömämmiksi kuin Suomen koko väestö tai samalta alueelta kotoisin olevat naiset. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 171–177)

Mielenterveyspalveluiden käytön osalta merkittävin tulos koskee Lähi-Itä - ja Pohjois-Afrikka -taustaisia henkilöitä, joista sekä miehet että naiset käyttivät palveluita vuonna 2014 suunnilleen saman verran kuin koko väestö, mutta jotka kokivat koko väestöä useammin tarvitsevansa kyseisiä palveluita. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 177–179)

Sosiaalityöntekijän palveluiden tarve oli ulkomaalaistaustaisilla miehillä (20 %) ja naisilla (22 %) lähes kaksinkertainen koko väestöön verrattuna. (11 % – 12 %). Suurinta tarve on ryhmissä Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka sekä muu Afrikka. Kokemus palveluiden tarpeesta ei juuri eronnut miesten ja naisten välillä, paitsi muu Afrikka -ryhmässä, jossa naiset katsoivat tarvitsevansa sosiaalityöntekijän palveluita huomattavasti miehiä enemmän. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, 179–181)

Valtiontalouden tarkastusvirasto (VTV) on julkaissut vuonna 2014 Kotouttaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa -tuloksellisuustarkastuskertomuksen. Tarkastuskertomuksessa keskitytään selvittämään, vastaako sosiaali- ja terveydenhuolto maahanmuuttajien tarpeeseen. Kertomuksen mukaan maahanmuuttajien erityistarpeet huomioidaan tarkastelukohteina olevissa kunnissa (kuusi kuntaa) varsin vaihtelevasti. Tyypillisesti erityistarpeiden (esim. pidempi vastaanottoaika) huomioiminen koskee resurssista johtuen käytännössä vain pakolaisia. Kuntien näkemyksen mukaan maahanmuuttajat pitäisi huomioida resurssien mitoittamisessa. (VTV 2014)

Suomen todetaan olevan Islannin lisäksi ainoa Pohjoismaa, jossa ei ole monikulttuurisen lääketieteen ja psykiatrian osaamiskeskusta. Raportissa todetaan, etteivät maahanmuuttajat saa riittävästi tietoa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista. Eniten neuvontaa ja ohjausta saavat pakolaiset, muiden maahanmuuttajien jäädessä vähemmälle. (VTV 2014)

Etelä-Suomen aluehallintovirasto on julkaissut oman selvityksensä maahanmuuttajien sosiaali- ja terveyspalveluista Etelä-Suomessa. Raportissa kehoitetaan kiinnittämään tulevaisuudessa huomiota vanhenevan ja kielitaidottoman väestön tarvitsemien palveluiden tuottamiseen sekä henkilökunnan kulttuurituntemukseen ja maahanmuuttajataustaisten hoitajien määrään. Ongelmallisina asioina kunnat näkivät myös maahanmuuttajien kielitaidon sekä työttömyyden ja maahanmuuttajien liiallisen keskittymien samoille asuinalueille. (Yliruka & Pakkala 2012)

⁵ THL:n toteuttama alueellinen terveys- ja hyvinvointitutkimus

Pohdinta

Tervolan ja Verhon raportti maahanmuuttajista sosiaaliturvan käyttäjinä on erinomainen esitys kysymyksestä, jonka läpikäynti edellyttää huolellisen erillisselvityksen tekemistä. Oleellinen osa selvitystä on ollut maahanmuuttajaväestön ryhmittely, joka paljastaa tiettyihin väestöryhmiin liittyviä erityiskysymyksiä. Pakolaisstatuksella tai siihen kytkeytyvän perheenyhdistämisen kautta Suomeen muuttaneet henkilöt käyttävät sosiaaliturvaa muita maahanmuuttajia ja kantaväestöä enemmän. Tilanne korostuu entisestään pakolaismaista tulleiden naisten kohdalla, jotka ovat esimerkiksi selvästi useammin kotona hoitamassa lapsia kuin muut ryhmät. Sosiaalietuuksien tarkastelu auttaa tunnistamaan henkilöiden hyvinvointiin ja toimeentuloon liittyviä kysymyksiä. Maahanmuuttajien tasa-arvotilanteen seurannan kannalta onkin oleellista, että eri viranomaisilla on resursseja vastaavien selvitysten toteuttamiseen myös tulevaisuudessa.

UTH-tutkimus on mahdollistanut ensimmäistä kertaa koko ulkomaalaistaustaista väestöä koskevan tarkastelun sosiaali- ja terveystalouden käytön osalta. Tätä tietoa tulee kerätä jatkossa lisää ja hyödyntää sosiaali- ja terveystalouden suunnittelussa. Tärkeää on pohtia, miten varmistetaan, että palveluiden tuottajat tuntevat asiakaskuntaansa liittyvät erityispiirteet myös ulkomaalaistaustaisen väestön osalta.

3.2.5 Miehet ja naiset kotouttamispalveluissa

Kotoutumisen astetta ei voida kuvata yksiselitteisillä indikaattoreilla, vaan osallisuus yhteiskuntaan muodostuu monista eri tekijöistä ja on myös subjektiivinen kokemus. Suomessa kotouttamiskoulutusta järjestetään työvoimakoulutuksena ja sen tavoitteena on mm. tukea maahanmuuttajien työllistymistä. Kielitaidon nähdään Suomessa liittyvän vahvasti työllistymisedellytyksiin, joten huomio kotouttamiskoulutuksissa kiinnittyy usein kielitaitoon.

Työvoimakoulutuksena järjestettäviin kotouttamiskoulutuksiin kohdistuu monia muitakin odotuksia, koska ne tavoittavat paljon maahanmuuttajia. Luvussa 4 kuvataan, kuinka kotouttamiskoulutusten sisältöjen halutaan tukevan niin maahanmuuttajien osallisuuden kuin hyvinvoinnin kehittymistä. Kotouttamiskoulutukset sekä ohjaus- ja neuvontapalvelut tukevat maahanmuuttajien kiinnittymistä osaksi suomalaista yhteiskuntaa.

Samalla tulee kuitenkin huomioida, että monet ryhmät jäävät työvoimakoulutuksena järjestettävän kotouttamiskoulutuksen ulkopuolelle. Työperusteisesti Suomeen muuttaneet henkilöt huippuasiantuntijoista matalapalkka-aloilla työskenteleviin ihmisiin sekä esimerkiksi kotona lapsiaan hoitavat vanhemmat eivät useinkaan osallistu kotoutumista edistäviin toimintoihin. Havaintojen mukaan työperusteisesti tai puolisoina Suomeen muuttaneiden tiedot suomalaisesta palvelujärjestelmästä voivat olla hatarat. Mahdollisuus saada ohjausta ja neuvontaa sekä kotouttamiskoulutuksen saatavuus ovatkin keskeisiä kysymyksiä monen maahanmuuttajan kohdalla. Kotouttamistoiminnan rakennetta ja sisältöjä onkin viime vuosina kehitetty myös toiminnan ulkopuolelle jäävien ryhmien näkökulmasta (esim. kotona lapsiaan hoitavat vanhemmat ja myöhäisellä iällä Suomeen saapuneet nuoret).

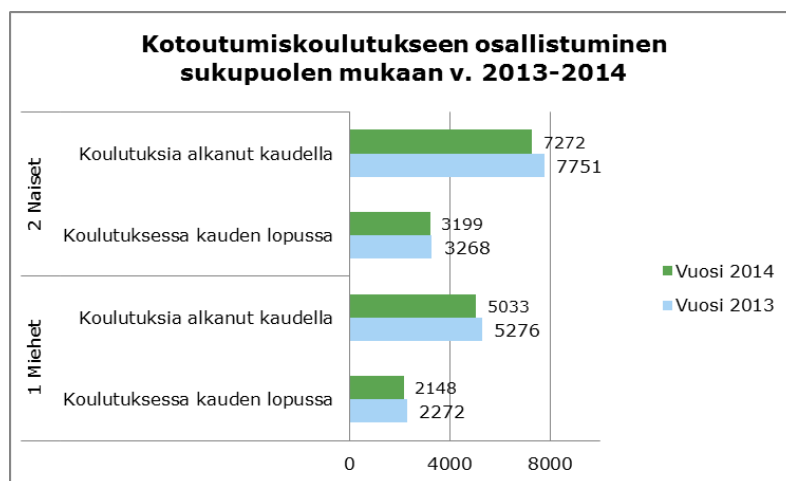
Osallistuminen kotoutumista tukeviin toimenpiteisiin

Kotouttamiskoulutuksia käynnistyi vuonna 2014 yhteensä 12 305 jaksoa. Naisia koulutuksiin osallistui 7272 henkilöä ja miehiä 5033. Ero on ollut samansuuntainen vuonna 2013 ja tilanne on jatkunut samanlaisena myös vuoden 2015 aikana⁶. Eroa voi selittää miesten korkeampi työllisyysaste, jolloin he eivät ole TE-palveluiden asiakkaina. Naisten osalta huomiota on

⁶ Erillinen tietopyyntö työ- ja elinkeinoministeriöstä

kiinnitetty kotona lapsiaan hoitavien äitien heikkoihin mahdollisuuksiin osallistua kotouttamiskoulutuksiin.

Kuvio 4. Kotouttamiskoulutukseen osallistuminen sukupuolen mukaan v. 2013–2014

Pellervon Taloustutkimus PTT:n ja Ramboll Management Consulting Oy:n tutkimuksessa Maahanmuuttajien työllistyminen – Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut tarkasteltiin vuosina 2000–2001 ja 2005–2006 Suomeen muuttaneiden henkilöiden työllistymistä ja osallistumista työhallinnon toimenpiteisiin aina vuoteen 2010 asti. Tarkastellun ajanjakson aikana 60 prosenttia Suomeen muuttaneista aikuisikäisistä henkilöistä ilmoittautui työnhakijaksi. Naisista työnhakijoiksi ilmoittautui suurempi osuus (69 %) kuin miehistä (51 %).

Tutkimuksessa käytiin läpi, miten henkilöt sijoituivat työmarkkinoille erityyppisten toimenpiteiden jälkeen. Naisten työllisyyskehitys jatkuu miehiä pidempään ja tasaisemmin. Työllistämistoimenpiteisiin⁷ osallistuneiden naisten työllisyys miltei saavuttaa miesten työllisyyden viiden vuoden kuluessa. Tämä havainto täydentää mielenkiintoisella tavalla luvussa 3.2.2 esitettyä huomiota ulkomaalaistaustaisten naisten vuosien myötä nousevasta työllisyysasteesta, joka ei kuitenkaan saavuta miesten työllisyysastetta. Näyttäisi siltä, että jos työhallinto mahdollistaa ulkomaalaistaustaisille naisille mahdollisuuden tutustua työelämään konkreettisesti, on työllisyyden kehitys vieläkin voimakkaampaa. Koulutustoimenpiteisiin osallistuneiden naisten kohdalla samanlaista efektiä ei näytä olevan, eikä työllisyysaste nouse miehiä nopeammin. (PTT 2014.)

UTH-tutkimuksen perusteella 62 prosenttia ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisista henkilöistä on Suomessa asumisen aikana osallistunut suomen tai ruotsin kielen kurssille. Heistä kolmannes piti itseään UTH-tutkimuksen haastatteluhetkellä edelleen aloittelijana. Naisista 65 prosenttia oli osallistunut kursseille ja miehistä 60 prosenttia. Kielikursseille ovat osallistuneet useimmin henkilöt, jotka ovat muuttaneet Suomeen pakolaisuuden perusteella. Kielikurssien tarvetta kokivat eniten opiskelijana Suomeen saapuneet henkilöt. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 47–54.)

Eri alueilla järjestettävien maahanmuuttajille suunnattujen ohjaus- ja neuvontapalveluiden toiminnasta kerätään tietoja, jotka tallennetaan ALPO-rekisteriin. Rekisteriin kirjattujen asiakaskäynnin sisältöjen osalta huomataan, että naiset haluavat miehiä enemmän tietoa määrittämättömistä kriisitilanteista ja terveydenhuollosta. Muuten miehet hyödyntävät neuvontapalvelua selvästi naisia enemmän.⁸

⁷ Tutkimuksessa eri toimenpiteet oli jaoteltu työllistämistoimenpiteiksi ja koulutustoimenpiteiksi

⁸ Erillinen tietopyyntö työ- ja elinkeinoministeriöön

Ohjaus- ja neuvontatilanteiden dynamiikkaa käsitellään myös Sukupuolinäkökulma työ- ja elinkeinotoimiston palveluihin -selvityksessä. Maahanmuuttajien kohdalla TE-toimiston asiantuntijoiden huoli ei liity niinkään sukupuoleen, vaan yleensä maahanmuuttajien kohtaamiseen eri kulttuuritaustoista tulevana henkilöinä. Sukupuoli voi kuitenkin olla haaste asioinnissa ja palveluiden järjestämisessä, jos naispuolisten asiakkaiden miehet tulevat mukaan asiakaspalvelutilanteisiin ja toimivat niissä pääasiallisina keskustelukumppaneina. Huomiota kiinnitetään myös siihen, että maahanmuuttajia ohjataan helposti tiettyjen matalapalkka-alojen suuntaan (siivoojat, bussikuskit, perushoitajat jne.). Asiantuntijat toivovat enemmän perehdytystä ja koulutusta maahanmuuttajataustaisten asiakkaiden kohtaamiseen. (Jauhola, Oosi & Horelli 2014.)

Aktiivisuus työnhaussa ja työllistymisen esteet

UTH-tutkimuksen mukaan suurempi osa ulkomaalaistaustaisista ei-työllisistä (35 %) oli etsinyt haastatteluhetkeä edeltäneen neljän viikon aikana töitä kuin suomalaistaustaisista ei-työllisistä henkilöistä (24 %). Ne, jotka eivät ulkomaalaistaustaisista etsineet töitä ilmoittavat syyksi useimmin opiskelun (32 %) tai lasten hoitamisen (21 %). Lasten hoitaminen ilmoitettiin ulkomaalaistaustaisten joukossa syyksi yli kaksi kertaa suomalaistaustaisia useammin. Kuten useasti on jo todettu, lastenhoito näyttää vähentävän erityisesti ulkomaalaistaustaisten naisten työllisyyttä. Suomalaistaustaiset ei-työlliset eivät etsi töitä sairauden/vamman (28 %) tai eläkkeellä olemisen takia (24 %). (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 121–136.)

Ei-työllisistä 20–64 -vuotiaista ulkomaalaistaustaisista henkilöistä 51 prosentilla oli voimassa oleva haku TE-toimistossa (32 %:lla suomalaistaustaisista). UTH-tutkimuksessa esitetään kiinnostavia havaintoja hyödynnetyistä työnhakukeinoista ja verrataan niitä työllistyneiden henkilöiden näkemykseen työpaikkaan johtaneesta keinosta. 62 % ulkomaalaistaustaisista henkilöistä kertoo hyödyntäneensä työvoimatoimiston palveluita, mutta työpaikan saantiin niiden kokee vaikuttaneen ainoastaan yhdeksän prosenttia 20–64 -vuotiaista palkansaajista (9 % suomalaistaustaisilla). Merkittävin rooli työllistymisessä sekä ulkomaalaistaustaisten (34 %) että suomalaistaustaisten (25 %) henkilöiden keskuudessa ovat tuttavat, ystävät ja sukulaiset. Verkostojen merkityksen korostuminen ulkomaalaisten henkilöiden kohdalla kertoo osaltaan työmarkkinoiden haastavuudesta. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 121–136.)

Edellä esitettyjä tietoja ei ole eritelty sukupuolen mukaan, mutta verkostojen korostuminen herättää kysymyksen kotona lapsiaan hoitavien ulkomaalaistaustaisten äitien työllistymismahdollisuuksista. Millaisissa yhteyksissä heille voi syntyä työllistymistä tukevia verkostoja? Edellä pohdittiinkin, tukisiko ulkomaalaistaustaisten naisten työllistymistä kaikkein parhaiten konkreettiset mahdollisuudet kokeilla työelämään osallistumista erilaisten työkokeilujen ja työharjoittelun kautta.

UTH-tutkimuksessa selvitettiin myös ulkomaalaistaustaisten henkilöiden näkemyksiä työllistymisen esteistä, joista kaikkein tärkeimmäksi nostettiin kielitaidon puute. 20–64 -vuotiaista ulkomaalaistaustaisista ei-työllisistä 39 prosenttia piti kielitaidon puutetta tärkeimpänä työllistymisen esteenä ja 12 prosenttia toiseksi tärkeimpänä (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 130). Kiinnostava huomio on, että 20–49 -vuotiaista alle kouluikäisten lasten äideistä peräti 46 prosenttia pitää puutteellista kielitaitoa tärkeimpänä työllistymisen esteenä. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 80.)

Kielitaidon on myös UTH-tutkimuksessa todettu jonkin verran vaikuttavan työllisyyteen. Ei-työllisiä on selkeästi enemmän niiden joukossa, joiden suomen tai ruotsin kielen taito oli korkeintaan keskitasoa. Tässä ryhmässä työvoiman ulkopuolella oli 40 prosenttia. Paremmin suomea tai ruotsia puhuvia oli työvoiman ulkopuolella noin joka neljännes (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 130).

Kielitaito

Merkittävin mahdollisuus kielitaidon systemaattiseen ja yhteismitalliseen seurantaan olisi Yleisten kielitutkintojen (YKI) tarkastelu. Ne ovat aikuisille tarkoitettuja tutkintoja, joissa mitataan toiminnallista ja viestinnällistä kielitaitoa. YKI-testeihin osallistuu kuitenkin varsin valikoitunut joukko maahanmuuttajia. Testissä käyvät lähinnä henkilöt, joilla ei ole kielitaitoa osoittavaa peruskoulun, lukion tai ammatillisen koulutuksen tutkintoa, sekä ne, jotka hakevat Suomen kansalaisuutta ja osaavat kieltä varsin hyvin. Kotouttamiskoulutuksen tuloksellisuuden näkökulmasta kielitaidon kehityksen systemaattisen seurannan lisääminen olisi tärkeää. Tämäkään ei kuitenkaan huomioi sitä, etteivät kaikki maahanmuuttajat osallistu kotouttamiskoulutukseen tai opiskele kotimaisia kieliä (Ramboll 2013).

UTH-tutkimuksessa on voitu ensi kertaa esittää tietoa koko ulkomaalaistaustaisen väestön (15–64 -vuotiaat) kielitaidosta. Tutkimuksen esittämä tieto perustuu itsearviointiin, jota verrattiin tutkimushaastattelijan tekemään arviointiin. Tutkimuksessa on tehty seuraavat naisten ja miesten kielitaitoa vertailevat havainnot:

- Naiset (23 %) arvioivat kielitaitonsa aloittelijan tasoiseksi harvemmin kuin miehet (29 %).
- Naiset (65 %) olivat osallistuneet miehiä (60 %) aktiivisemmin kielikursseille.

Eniten ongelmia suomen tai ruotsin kielen taidoissaan kokivat vain vähän aikaa Suomessa asuneet, aasialaistaustaiset sekä opiskelun takia Suomeen muuttaneet henkilöt. Myös monet työperäiset maahanmuuttajat arvioivat kielitaitonsa heikoksi. Opiskelijat ja työntekijät eivät ole kotouttamispalveluiden piirissä, mikä edellyttää uudenlaisten ratkaisujen löytämistä. (Nieminen & Larja 2015.)

THL:n aikaisemmin toteuttamassa MAAMU-hankkeessa (Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi – Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa) esitettiin myös jonkin verran sukupuolten välisiä eroja kielitaidossa. Somalialaistaustaisista naisista 12 %:lla ja kurditaustaisista naisista 8 %:lla oli huono tai kokonaan puuttuva lukutaito, kun vastaavat luvut miehillä olivat 1 % ja 3 %. Tutkimukseen osallistuneilla venäläistaustaisilla henkilöillä ei ollut ongelmia lukutaidossa. Puheen ymmärtämiseen liittyvät vaikeudet olivat selkeästi yleisempiä kuin lukutaidon ongelmat. Somalialaistaustaisista naisista 29 %:lla oli vaikeuksia puheen ymmärtämisessä (7 %:lla miehistä). Kurditaustaisten joukossa ero ei ollut yhtä jyrkkä ja venäläisten keskuudessa miehillä (13 %) oli enemmän ymmärtämisvaikeuksia kuin naisilla (7 %). Ymmärtämisvaikeudet olivat korostuneimpia vanhemmissa ikäluokissa (Castaneda et al., 2012).

Edellä esitettyyn pohjautuen on perusteltua esittää, että erityisesti somalialaistaustaisten naisten kohdalla kielitaitoon liittyvät puutteet ovat merkki tasa-arvo-ongelmasta. Kielitaito on tärkeä suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumisessa ja somalialaisten kohdalla osallisuuden edellytykset näyttävät rakentuvan vahvemmin miehille kuin naisille.

Pohdintaa

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kotoutumisen tason kuvaaminen on vaikeaa, eikä siihen ole olemassa vakiintuneita indikaattoreita. Kotoutuminen on aina yksilöllinen prosessi, joka alkaa hyvin erilaisista lähtökohdista. Nämä asiat vaikuttavat myös siihen, miten yksilöitä voidaan heidän kotoutumisessaan tukea. Naiset osallistuvat miehiä enemmän kotouttamiskoulutuksiin.

Kielitaito on yksi tärkeistä kotoutumista edistävästä tekijöistä. Maahanmuuttajien kielitaidosta on vaikea saada yhteismitallista ja testattua tietoa. Paras näkemys ulkomaalaistaustaisen väestön kielitaidosta perustuu Tilastokeskuksen ja THL:n toteuttamaan UTH-tutkimukseen, joka sisältää kielitaidon itsearvioinnin erittäin laajan vastaajajoukon osalta. Itsearvioinnin

lisäksi haastattelija on tehnyt oman arvionsa. Arviot vastaavat tutkimusartikkelin mukaan erinomaisesti toisiaan. UTH-aineiston tarkemman analyysin kautta voi syntyä merkittäviä havaintoja kielitaitoon liittyvistä eroista maahanmuuttajaryhmien ja sukupuolten välillä. UTH-tutkimuksen kaltaisten laajojen ja huolellisesti toteutettujen selvitysten resursointi on tulevaisuudessa tärkeää, jos maahanmuuttajien tilanteesta halutaan laadukasta tietoa, joka voi johtaa kohdennettuihin toimenpiteisiin.

THL:n aikaisemman Maamu-tutkimuksen perusteella esimerkiksi somalialaistaustaisilla naisilla on vaikeuksia kielen oppimisessa miehiin verrattuna. Kielitaidon puute voi olla merkittävä este kotoutumiselle, mikäli muut tekijät eivät kytke em. ryhmään kuuluvia henkilöitä osaksi perheen ulkopuolista yhteiskuntaa. Julkisen vallan tulee osaltaan varmistaa, että kaikilla on mahdollisuus opiskella kotimaisia kieliä ja parantaa tätä kautta omia työllistymisen edellytyksiään.

3.2.6 Terveys ja hyvinvointi

Ulkomaalaistaustaisen väestön terveys- ja hyvinvointitilanne luo pohjan osallistumiselle työelämään ja koulutukseen. On tärkeää selvittää, onko eri ryhmillä ja sukupuolilla selkeitä terveys- ja hyvinvointieroja ja mitä asioita erojen taustalla voi olla. Ulkomaalaistaustaisten muuta väestöä keskimäärin nuoremman iän vuoksi terveysongelmat eivät välttämättä ilmene heillä yhtä suorasti, mutta koetussa terveydessä ja hyvinvoinnissa eroja voi havaita.

Elintavat

UTH-tutkimuksessa on kuvattu koko ulkomaalaistaustaisen 20–64 -vuotiaan väestön elintapa ja verrattu sitä Suomen koko väestön tilanteeseen⁹. Ulkomaalaistaustaiset käyttävät ravinnossaan enemmän tuoreita kasviksia kuin suomalaistaustaiset. Kaikkein vähiten tuoreita kasviksia käyttävät koko väestöön kuuluvat miehet. Ulkomaalaistaustaisilla sukupuolten välinen ero on selvästi pienempi kuin koko väestöllä.

Kuntoliikunnan osalta ulkomaalaistaustaisilla ja koko väestöllä ei ollut merkittäviä eroja. Joukosta erottuvat kuitenkin selvästi Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka- sekä Muu Afrikka-taustaiset naiset, jotka harrastavat selkeästi miehiä vähemmän kuntoliikuntaa. Ainoastaan 8–13 % näistä naisista harrasti kuntoliikuntaa (saman taustan miehistä n. 25–30 %).

Alkoholia käyttämättömiä henkilöitä oli selvästi enemmän ulkomaalaistaustaisten joukossa kuin koko väestön kohdalla. Naisten osuus oli miehiä suurempi kaikissa ryhmissä. Myös alkoholia runsaasti käyttäviä oli enemmän koko väestössä kuin ulkomaalaistaustaisten henkilöiden joukossa. Kaikissa ulkomaalaistaustaisissa ryhmissä runsas alkoholinkäyttö oli miehillä vähintään kaksi kertaa naisia yleisempää. Miehet tupakoivat naisia useammin ja ero on erityisen selvä ulkomaalaistaustaisten kohdalla (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 141–150).

Ulkomaalaistaustaisen väestön elintavat vaihtelevat tarkastelunäkökulman mukaan. Osa tavoista on terveellisempiä kuin koko väestöllä ja osa epäterveellisempiä. Kokonaisuudessaan miesten elintavat ovat naisia epäterveellisempiä. Ulkomaalaistaustaiset miehet tupakoivat runsaasti, mutta juovat selvästi vähemmän alkoholia kuin suomalaistaustaiset miehet. Naisten osalta huomio kiinnittyy erityisesti Lähi-idästä ja Afrikasta lähtöisin olevien naisten vähäiseen liikkumiseen.

Terveys

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden koetussa terveydessä on monensuuntaisia eroja. Tapa esittää kokemuksia voi vaihdella kulttuureittain. UTH-raportissa on tarkastelu 20–64 -vu-

⁹ Koko väestön tilanne perustuu THL:n ATH-tutkimukseen

tiaiden koettua terveyttä ja seuraavat havainnot ovat erityisesti sukupuolinäkökulmasta tärkeitä:

- Ulkomaalaistaustaiset henkilöt kokevat koko väestöä harvemmin terveytensä keskitasoiseksi tai sitä huonommaksi. Koko väestön osalta miehet (32 %) kokivat terveytensä huonommiksi kuin naiset (30 %). Sen sijaan ulkomaalaistaustaisten kohdalla naiset (23 %) kokivat terveytensä miehiä (18 %) huonommaksi
 - Ulkomaalaistaustaiset naiset (31 %) raportoivat ainakin yhden pitkäaikaissairauden tai terveysongelman useammin kuin miehet (24 %)
 - Ylipainoisuus (BMI yli 25) oli ulkomaalaistaustaisten (47 %) keskuudessa koko väestöä harvinaisempaa (54 %). Tilanne oli sama lihavuuden osalta (BMI yli 30). Ylipainoisuus oli yleisempää miehillä kaikissa muissa paitsi Muu Afrikka-ryhmässä. Lihavuuden kohdalla Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka sekä Muu Afrikka-taustaisten naisten tilanne eroaa sekä koko väestöstä että oman taustamaan miehistä selkeästi. Ainoastaan näissä kahdessa naisryhmässä lihaviin osuus on yli 20 prosenttia.
 - Monisyntyäjien (yli kolme synnytystä) osuudet kaikista synnyttäjistä olivat suurimmat Muu Afrikka-ryhmässä (57 %) sekä Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka-ryhmässä (44 %)
- (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 151 - 162.)

Edellä esitetyn perusteella huomio kiinnittyy erityisesti Lähi-idästä ja Afrikasta lähtöisin oleviin naisiin, joiden todettiin jo aikaisemmin harrastavan kaikkein vähiten liikuntaa. Vuonna 2012 tutkittiin erikseen somalialais-, venäläis- ja kurditaustaisten terveyttä (A. E. Castaneda et al., 2012) osana Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimusta (Maamu).

Tutkimuksessa venäläis- ja kurditaustaisten naisten koettu terveys oli muita huonompi, kun taas erityisesti somalialaisilla miehillä se oli korkeampi. Somalialaiset kuitenkin suoriutuivat fyysisen suorituskyvyn testeissä heikoinen. Lihavuutta ja ylipainoa esiintyi eniten kurdi- ja somalialaistaustaisilla naisilla sekä kurditaustaisilla miehillä. Diabetesta vaikutti olevan eniten somalialaistaustaisilla naisilla. Venäläis- ja kurditaustaiset miehet polttivat tutkimuspaikkakuntien väestöä enemmän ja samojen ryhmien naiset keskiarvoa vähemmän. Huomattava osa kurdi- ja somalialaistaustaisista naisista kertoi, että heille on tehty ympärileikkaus. Masennus nousi esille yleisenä sairautena: ”Vakavia masennus- ja ahdistuneisuusoireita oli kurditaustaisista naisista peräti joka toisella, venäläistaustaisista naisista ja kurditaustaisista miehistä joka neljännellä, kun tutkimuspaikkakuntien koko samanikäisessä väestössä vakavia masennus- ja ahdistuneisuusoireita oli alle 10 %:lla.” (A. E. Castaneda et al., 2012, s. 10) Tutkimuksessa käsiteltiin myös mm. terveystieteiden käyttöä sekä syrjintä- ja traumakokemuksia. Venäläisnaisten ahdistus- ja masennusoireille yksi mahdollinen selitys on se, että heillä on keskimäärin korkea koulutus, mutta he ovat saattaneet kokea asemansa alenemisen maahanmuuton yhteydessä. Kansainvälisen tutkimuksen meta-analyysissä juuri tällaiset henkilöt muodostivat erään riskiryhmän. (Kerkkänen & Säävälä, 2015, s. 22.)

Maamu-tutkimuksessa vertailtiin myös eri etnisten ryhmien kokemuksia elämänlaadustaan. Alhaisin elämänlaatunsa hyväksi kokevien osuus oli kurdimiehillä, hieman yli 70 %, ja korkein somalimiehillä, yli 95 %. Kurdien, somaloiden ja venäläisten väliset erot olivat suurempia kuin sukupuolten väliset erot näiden ryhmien sisällä. (Weiste-Paakkanen et al., 2014, s. 81.)

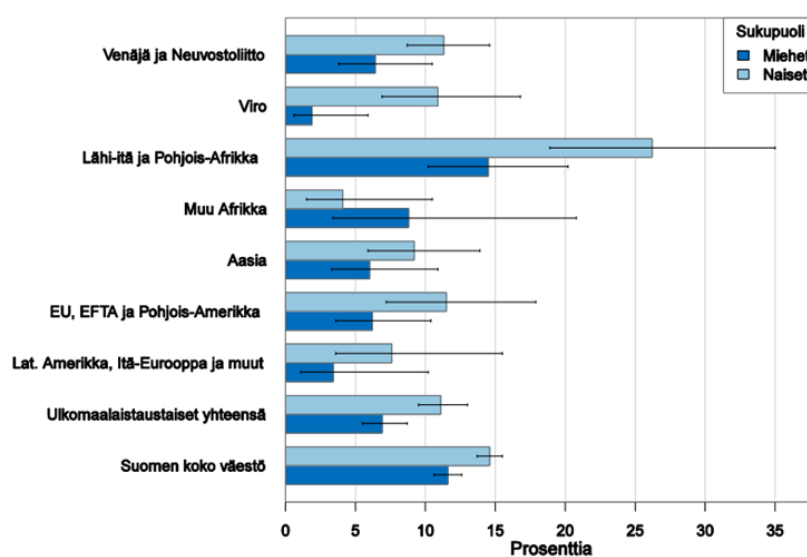
Mielenterveys, traumakokemukset ja psyykinen kuormittuneisuus

Tärkeä teema ulkomaalaistaustaisten terveydessä ovat mielenterveyskysymykset. Valtiotalouden tarkastusviraston mukaan ”maahanmuuttajien keskeisin erityistarve sosiaali- ja terveydenhuollon näkökulmasta ovat riittämättömästi hoidetut mielenterveysongelmat.” (Hanhinen & Martikka, 2014, s. 39.) Kyseisessä tarkastuksessa ei juuri ole otettu huomioon sukupuolinäkö-

kulmaa, mutta aiheesta löytyy tietoa ennen kaikkea UTH- ja Maamu-tutkimusten aineistojen pohjalta.

Psyykinen kuormittuneisuusoireilu on 20–64 -vuotiaita tarkasteltaessa yleensä yleisempää naisilla kuin miehillä, niin koko väestön kuin ulkomaalaistaustaisten keskuudessa (kuvio 1). Ulkomaalaistaustaiset oireilevat vähemmän kuin väestö keskimäärin. Erityisen alhaista oireilu näyttää olevan virolaisilla miehillä. Erityisen korkea se taas on Lähi-Idästä ja Pohjois-Afrikasta tulleilla, erityisesti naisilla. (A. Castaneda et al., 2015, s. 14.)

Kuvio 5. Psyykkisestä kuormittuneisuusoireilusta viimeksi kuluneiden neljän viikon aikana kärsineiden osuus (%) eri väestöryhmissä (20-64 v.) vuonna 2014 taustamaan ja sukupuolen mukaan.

Lähde: UTH- ja ATH-tutkimus.

Lähde: (A. Castaneda et al., 2015, s. 14)

Maahanmuuttajien mielen hyvinvointia Suomessa koskeva kuva seurailee kansainvälisten tutkimusten tulosten linjaa: ”turvapaikanhakijoiden ja pakolaistaustaisten aikuisten ja lasten mielenterveys on erityisen haavoittuvaa” (Kerkkänen & Säävälä, 2015, s. 21). Alla olevassa taulukossa esitettävän UTH-aineiston perusteella pakolaistaustaisista miehistä noin neljä viidestä on kokenut jonkin traumatapahtuman ja naisten kohdalla osuus on kaksi kolmannesta. Yleisistä traumatapahtumista sota on koetellut niin miehiä kuin naisia, mutta miehistä useampi on nähnyt väkivaltaisen kuoleman tai loukkaantumisen. (A. Castaneda et al., 2015, s. 15.)

TAULUKKO 2. Entisessä kotimaassa koettujen traumaattisten tapahtumien yleisyys (%) pakolaistaustaisessa väestössä (20–64-v.) vuonna 2014 sukupuolittain (suluissa 95 %:n luottamusväli). Lähde: UTH-tutkimus.

	Pakolaistaustaiset yhteensä	Pakolaistaustaiset miehet	Pakolaistaustaiset naiset
Jokin traumatapahtuma	74,2 (68,1–79,4)	79,4 (71,4–85,6)	65,7 (56,2–74,2)
Sota	49,3 (43,2–55,5)	49,6 (41,6–57,6)	48,9 (39,8–58,0)
Luonnonkatastrofi	18,1 (13,9–23,2)	21,0 (15,3–28,0)	13,5 (8,8–20,1)
Väkivaltaisen kuoleman tai loukkaantumisen näkeminen	52,9 (46,7–59,1)	58,8 (50,6–66,6)	43,2 (34,5–52,4)
Seksuaalinen väkivalta	7,3 (4,9–10,8)	6,6 (3,7–11,5)	8,5 (4,8–14,6)
Vakava fyysinen vahingonteko	29,7 (24,5–35,6)	35,5 (28,3–43,4)	20,2 (13,7–28,8)
Vangitseminen tai kidnappaus	17,4 (13,4–22,3)	24,7 (18,7–31,9)	5,0 (2,2–11,0)

	Pakolaistaustaiset yhteensä	Pakolaistaustaiset miehet	Pakolaistaustaiset naiset
Jokin traumatapahtuma	74,2 (68,1–79,4)	79,4 (71,4–85,6)	65,7 (56,2–74,2)
Sota	49,3 (43,2–55,5)	49,6 (41,6–57,6)	48,9 (39,8–58,0)
Luonnonkatastrofi	18,1 (13,9–23,2)	21,0 (15,3–28,0)	13,5 (8,8–20,1)
Väkivaltaisen kuoleman tai loukkaantumisen näkeminen	52,9 (46,7–59,1)	58,8 (50,6–66,6)	43,2 (34,5–52,4)
Seksuaalinen väkivalta	7,3 (4,9–10,8)	6,6 (3,7–11,5)	8,5 (4,8–14,6)
Vakava fyysinen vahingonteko	29,7 (24,5–35,6)	35,5 (28,3–43,4)	20,2 (13,7–28,8)
Vangitseminen tai kidnappaus	17,4 (13,4–22,3)	24,7 (18,7–31,9)	5,0 (2,2–11,0)
Kidutus	16,7 (12,8–21,4)	23,5 (17,7–30,5)	5,3 (2,5–10,9)

Luvut ikävakioituja

Lähde: UTH-tutkimus

Lähde: (A. Castaneda et al., 2015, s. 15)

UTH-tutkimuksessa onkin nostettu esiin ulkomaalaistaustaisen väestön tyytymättömyys saata-
valla oleviin mielenterveyspalveluihin. Koko väestön kohdalla palveluja tarvitsevista miehistä
34 % ja naisista 39 % oli niihin tyytymättömiä. Ulkomaalaistaustaisista naisista tyytymättömiä
oli 29 % mikä on pienempi osuus kuin koko väestössä. Ulkomaalaistaustaisista miehistä sen
sijaan 46 % ilmoitti olevansa palveluihin tyytymätön. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s.
178.)

Mielenterveystutkimuksessa ollaan jo pidemmän aikaa siirrytty erilaisten häiriöiden tarkas-
telusta positiiviseen näkökulmaan, jossa keskiössä ovat voimavarat. Resilienssi, joka tarkoittaa
sinnikkyyttä, selviytymiskykyä tai ”pärsjävyyttä”, on tärkeimpiä mielenterveyttä vaalivia
tekijöitä. (Kerckänen & Säävälä, 2015, s. 22–23.)

Tämä pitää huomioida maahanmuuttajienkin kohdalla, vaikka tietoa ei paljon olekaan.
Esimerkiksi maahanmuuttajien ammatillisen ja mielenterveyskuntoutuksen haasteita ja ratkai-
suja on selvitetty, mutta valitettavasti sukupuolinäkökulma ei juuri nouse esille selvityksessä
(Buchert & Vuorento, 2012).

Naiset nousevat esille tuloksissa. Joidenkin maahanmuuttajataustaisten naisryhmien riskit
ja hyvinvointiongelmat on tiedostettu (VTV 2014):

”Maahanmuuttajissa on kuitenkin sellaisia ryhmiä, joiden hyvinvointi ja ter-
veys huolestuttivat sosiaali- ja terveydenhuollon ja TE-toimistojen työnteki-
jöitä. Oma erityinen ryhmänsä ovat maahanmuuttajanaiset. Maahanmuuttajissa
on paljon yksinhuoltajaäitejä, kotona vuosia lasten kanssa olevia naisia ja
ilman turvaverkkoa olevia puolisoja, joiden ”apeus” ja kotiin vetäytyminen
huolestuttivat haastateltuja. Myös maahanmuuttajanaisten fyysinen terveys on
usein heikko. Heillä on paljon esimerkiksi selkäkipuja, jotka johtuvat liikun-
nan puutteesta ja huonosta kunnosta.”

Luvussa 3.2.4 käsiteltiin ulkomaalaistaustaisia henkilöitä julkisten palveluiden hyödyntäjinä ja
todettiin UTH-tutkimuksen osoittavan, että mielenterveyspalvelut eivät ole olleet riittäviä
Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka-taustaisten henkilöiden mielestä. Ylipäänsä UTH-tutkimuksen on

todettu vahvistavan tietoa siitä, että Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka-taustaisten henkilöiden tilanne mielenterveysongelmien suhteen on huolestuttava ja palveluita pitäisi kohdistaa paremmin tähän ryhmään. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 161)

Elämänlaatu

UTH-tutkimuksessa käytiin läpi ulkomaalaistaustaisen väestön kokemusta elämänlaadusta ja sitä verrattiin koko väestön tilanteeseen. Kaikista ulkomaalaistaustaisista oman elämänlaatunsa hyväksi määritteli 74 prosenttia, mikä on hieman koko väestöstä vähemmän (78 %). Erot eri taustaryhmissä olivat selkeitä. Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta tulleet kokivat elämänlaatunsa hyväksi selvästi muita ryhmiä harvemmin (58 %). Koko väestössä naiset (81 %) kokivat elämänlaatunsa miehiä (75 %) useammin hyväksi. Ulkomaalaistaustaisten kohdalla ero oli pieni (miehet 72 % ja naiset 75 %). Kun elämänlaatuun vaikuttavia tekijöitä tarkastellaan erikseen, havaitaan, että ulkomaalaistaustaiset (86 %) ovat useammin tyytyväisiä ihmissuhteisiinsa kuin koko väestö (77 %).

3.2.7 Rikollisuus, väkivalta ja turvallisuus

Turvallisuus tulee nähdä niin positiivisena ilmiönä, hyvän asiantilan olemassaolona, kuin negatiivisesta näkökulmasta turvattomuutena, jolloin keskitytään turvallisuuden poissaoloon ja niihin negatiivisiin tekijöihin, jotka luovat turvattomuutta. Luottamus ympäröivään yhteiskuntaan ja sen ihmisiin on osoitus turvallisuuden tunteesta, ja todennäköisesti myös luo turvallisuutta ja sen tunnetta. Tämän kokonaisuuden tarkastelussa rikollisuus ja väkivalta korostuvat helposti, sillä niistä on tarjolla vertailukelpoisia tilastoja ja viranomaistietoja.

Ulkomaalaistaustaiset luottavat ihmisiin ja instituutioihin

Luottamus luo pohjaa turvallisuudelle ja turvallisuuden tunteelle. UTH-tutkimuksessa on kysytty sekä luottamuksesta ihmisiin yleensä että neljään eri instituutioon, joiden kanssa yksityishenkilöt ovat tai voivat olla tekemisissä.

Ihmisiin yleensä luottavien naisten osuus on hieman miehiä korkeampi niin ulkomaalaistaustaisten kuin koko väestön tasolla, mutta ero on pieni. Ulkomaalaistaustaisista 20-64-vuotiaista noin 80 prosenttia lukeutuu tähän ryhmään kun koko väestön tasolla lukema on noin 60 prosenttia. Lähtöalueittaisessa tarkastelussa alueiden väliset erot ovat suurempia kuin sukupuolten. Luottavaisimpia ovat Virosta sekä Latinalaisesta Amerikasta, Itä-Euroopasta ja muut -maaryhmästä tulevat, kun taas alhaisinta luottamus on muualta kuin Pohjois-Afrikasta tulleilla afrikkalaisilla. Sekä miehissä että naisissa heidänkin luottamuksensa on korkeampi kuin koko väestöllä. (Castaneda et al., 2015)

Sukupuolten väliset erot ovat pieniä myös tarkasteltaessa luottamusta eri instituutioihin (lähtöalueiden väliset erot ovat yleisesti ottaen suurempia). Ulkomaalaistaustaiset luottavat tismalleen yhtä paljon ihmisiin ja poliisiin (83 %), oikeuslaitoksen tullessa toiseksi 76 prosentilla ja sosiaalihuollon kolmanneksi 71 prosentilla. Vähiten luotetaan terveydenhuoltoon, johon luottaa 66 prosenttia. Kaikkien kysymysten kohdalla maahanmuuttajataustaisten luottamus on selvästi korkeampi kuin koko väestöllä. (Castaneda et al., 2015.)

Kokemus turvallisuudesta

Sukupuolten välillä on eroja siinä, miten turvalliseksi maahanmuuttajat kokevat oman kotipaikkakuntansa. Vuoden 2012 maahanmuuttajabarometriin (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013, s. 41) vastanneista naisista 63 prosenttia koki olonsa kotipaikkakunnallaan turvalliseksi, kun

miehillä vastaava osuus oli 70 prosenttia. Toisaalta kotipaikkakunnallaan olonsa joko melko turvalliseksi tai turvalliseksi kokeneiden osuus oli sekä miehillä että naisilla sama 94 prosenttia.

Miehet useammin sekä rikosten tekijöinä että uhreina

Rikokset vähentävät turvallisuutta. Eniten kärsivän osapuolen eli kohteen tai asianomistajan lisäksi vaikutus on negatiivinen myös rikoksen tekijälle, ja rikollisuudella on negatiivinen rakenteellinen vaikutus turvallisuuteen yhteiskunnassa. Kattava tarkastelu aiheesta löytyy Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä -tutkimuksesta (Lehti et al., 2014). Tutkimuksen rekisteriaineisto-osiossa tarkasteltiin vuosilta 2010 - 2011 noin 105 000 väkivalta- ja omaisuusrikoksista tehtyä rikosilmoitusta, joissa epäiltyinä oli noin 65 000 henkilöä. Ns. kokonaisrikollisuustutkimuksen osiossa aineistona olivat vuoden 2012 Nuorisoriikollisuuskysely (N = 8 914), jossa perusjoukkona olivat koko maan suomenkielisten koulujen yhdeksäs- ja kuudesluokkalaiset, sekä saman vuoden Kansallinen rikosuhritutkimus (N = 7 746), jonka perusjoukkona olivat Suomessa asuvat 15–74 -vuotiaat.

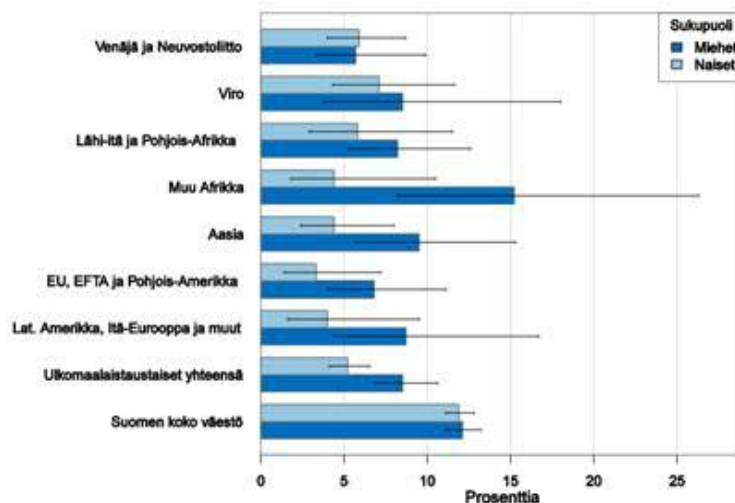
Sukupuolella on merkittävä vaikutus omaisuus- ja väkivaltarikosten tekemiseen niin kanta- kuin maahanmuuttajaväestönkin keskuudessa. Kummassakin ryhmässä naisten riski syyllistyä pahoinpitelyyn on vain noin viidesosa miesten riskistä ja varkauksien osalta naisten riski on noin puolet miesten riskistä¹⁰. Pääsääntöisesti väestöryhmissä, joissa rikollisuutta raportoitiin useammin, sekä miesten että naisten rikollisuuden taso oli korkea, ja matalan rikollisuuden ryhmässä matala molemmilla sukupuolilla. Joitain poikkeuksia on, esimerkiksi Itä-, Keski- ja Etelä-Aasiasta sekä Vietnamista muuttaneilla naisilla varkausriski on muusta väestöstä poiketen miehiä korkeampi. Somaliasta muuttaneet naiset taas tekivät huomattavasti vähemmän varkauksia miehiin verrattuna, ja Irakista muuttaneista naiset syyllistyivät selvästi harvemmin pahoinpitelyrikoksiin kuin sieltä muuttaneet miehet. (Lehti et al., 2014, 44–46.)

Sekä kantaväestön että maahanmuuttajien kohdalla miesten riski joutua pahoinpidellyksi on suurempi kuin naisilla. Kantaväestössä miesten riski on 1,6 -kertainen ja maahanmuuttajien keskuudessa 1,8 -kertainen. Sekä naisten että miesten kohdalla Somaliassa syntyneillä oli korkein riski. Miesten kohdalla matalin riski oli Itä-Aasiassa syntyneillä ja naisten kohdalla Oseaniasta muuttaneilla, jotka ovat kuitenkin pieni maahanmuuttajaryhmä. Maahanmuuttajamiesten riski joutua ryöstörikoksen uhriksi on 2,9 -kertainen ja riski joutua varkausrikoksen uhriksi 2,7 -kertainen naisiin verrattuna. Kuten rikollisuuserojenkin osalta, yleisesti ottaen maahanmuuttajaryhmien kesken ei ollut merkittäviä sukupuoleen liittyviä eroja uhriksi joutumisen riskissä: pääsääntöisesti korkean uhriksi joutumisen riskin omaavissa maahanmuuttajaryhmissä riski oli korkea niin miehillä kuin naisilla, ja vastaavasti alemman riskin ryhmässä vaikutus näkyi kummankin sukupuolen kohdalla. (Lehti et al., 2014, 60–61)

UTH-tutkimuksessa ulkomaalaistaustaisista miehistä 9,8 prosentilla oli väkivaltakokemuksia naisten osuuden ollessa 7,8 prosenttia. Pakolaisista miehet olivat kokeneet naisia enemmän erilaisia traumatapahtumia yhteensä, vakavia fyysisiä vahingontekoja, vangitsemisia tai kidnappauksia ja kidutusta. Seuraavassa kuviossa näkyy jonkin väkivaltatapahtuman viimeisen 12 kuukauden aikana kokeneiden osuus. Miehet ovat kokeneet naisia selvästi enemmän väkivaltaa. Ilmiö korostuu erityisesti muualta Afrikasta ja Aasiasta tulleiden keskuudessa. Näissä ryhmässä miehet ovat kokeneet muihin ulkomaalaistaustaisiin verrattuna poikkeuksellisen paljon väkivaltaa ja naiset keskiarvoa vähemmän. (Castaneda et al., 2015)

10 Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä -tutkimuksessa (Lehti et al., 2014) käytetään vertailuissa odds ratio -tunnuslukua (ristitulosuhde tai vetosuhde), jolla kaikki ko. tutkimuksen tulokset raportoidaan tässäkin tekstissä. Esim. jos ryhmässä A 5 prosenttia tekee rikoksen ja 95 prosenttia ei, ja ryhmässä B 10 prosenttia tekee rikoksen ja 90 ei, muodostuu näiden ryhmien oddsien ristitulosuhteeksi $(0,95/0,05)/(0,9/0,1) = 2,11$. Ryhmän B rikosentekijöiden osuus on kuitenkin tasan 2-kertainen ryhmään A verrattuna (0,1 vs. 0,05).

Kuvio 6. Jonkin väkivaltatapahtuman viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana kokeneiden osuus (%) eri väestöryhmissä (20–64 v.) vuonna 2014 taustamaan ja sukupuolen mukaan.

Lähde: UTH- ja ATH-tutkimus

Lähde: (Castaneda et al., 2015, s. 17)

Vakava turvattomuuden muoto ovat viharikokset. Poliisiammattikorkeakoulussa on selvitetty poliisiin tietoon tullutta viharikollisuutta (Tihveräinen, 2013). Selvityksessä käytetty viharikollisuuden määritelmä on maahanmuuttajia koskien seuraava: ”Viharikos on henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehty rikos, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa [...] kohtaan.” Osa rikoksista on rasistisia rikoksia. Selvityksestä selviää, että miesten ja naisten kokemien rasististen rikosten välillä on selviä eroja. Vuoden 2012 rasistisista rikoksista noin 69 prosentissa (581 rikosta) asianomistajana oli mies naisten osuuden jäädessä 31 prosenttiin (266 rikosta). 58 prosenttia kaikista rasistisista rikoksista oli pahoinpitelyjä, joiden osalta sukupuolten välinen epäsuhta oli vielä selvempi: käsitellyistä pahoinpitelyistä 78 prosenttia kohdistui miehiin. Sukupuolten välinen suhde on epätasainen myös vahingonteoissa: 64–36. Muissa rasistisissa rikoksissa sukupuolen välinen ero on pienempi, naisten edustaessa enemmistöä asianomistajista kuitenkin ainoastaan kunnianloukkauksissa prosenttiluvuin 49–51.

Tiettyjä sukupuolittuneita tai erityisesti maahanmuuttajia koskevia rikoksia

Rikollisuus on sukupuolittunut elämänaalue niin rikosten tekemisen kuin niiden kohteeksi joutumisen osalta. Seuraavaksi käsitellään rikosten osalta tiettyjä voimakkaasti sukupuolittuneita sekä erityisesti maahanmuuttajia koskevia rikoksia.

Perheväkivallan uhriksi joutuminen edustaa huomattavasti suurempaa osuutta kaikista pahoinpitelyrikoksista naisilla kuin miehillä. Koko väestössä miehillä 6,4 prosenttia kaikista pahoinpitelyn uhriksi joutumisista on perheväkivaltaa, kun naisilla luku on 27,6 prosenttia. Ulkomailla syntyneillä luvut ovat 4,9 ja 33,2 prosenttia. Miesten kohdalla erot ovat somalia-laisten 2,1 prosentista Latinalaisesta Amerikasta tulleiden 9,8 prosenttiin (ja oseanialaisten miesten peräti 33,3 prosenttiin). Naisten kohdalla Afrikasta tulleiden 25,4 prosenttia on koko väestön keskiarvon alapuolella, kun taas toisessa ääripäässä ovat Keski- ja Etelä-Aasian 55,9 prosenttia sekä Latinalaisen Amerikan 56,3 prosenttia. (Lehti et al., 2014, 83)

Turvakotien tarkoituksena on toimia lyhytaikaisena, turvallisena oleskelupaikkana perheväkivaltilanteissa, joihin liittyy pelkoa, uhkailua tai väkivaltaa. Turvakotien tarkoitus on ennaltaehkäistä väkivaltaa, katkaista väkivalta ja hoitaa sen seurauksia. Ensi- ja turvakotien liiton ylläpitämässä 12 turvakodissa asuu vuosittain noin 1 200 naista ja 60 miestä. (Ensi- ja turvakotien liitto, 2015) Ensi- ja turvakotien liitto arvioi, että vuosituhannen alusta saakka maahanmuuttajat ovat muodostaneet Etelä-Suomen turvakodeissa 25–30 prosenttia käyttäjistä. Joissain tilanteissa osuus on ollut selvästi vielä suurempi. (Ensi- ja turvakotien liitto, 2010)

Ylivoimaisessa enemmistössä raiskauksia mies raiskaa naisen. Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä -tutkimuksen (Lehti et al., 2014, s. 56) aineistossa vain kahdessa prosentissa tapauksista raiskauksen uhrina oli mies. Maahanmuuttajanaisten riski joutua raiskauksen uhriksi on noin 30 prosenttia korkeampi kuin kantaväestöllä, kun ikärakenne on vakioitu. Selkeästi suurin riski on afrikkalaistaustaisilla maahanmuuttajanaيسilla, joiden riski joutua raiskauksen uhriksi on ikävakiointin jälkeenkin yli nelinkertainen kantaväestöön verrattuna.

Erittäin sukupuolittunut osa-alue maahanmuuttajien kokemassa syrjinnässä ja turvattomuudessa ovat kunniaan liittyvät konfliktit, ääritilanteissa väkivalta. Näitä on tutkittu Suomessa 104 vastaajan kyselytutkimuksella, jonka aineisto on kerätty haastatteluin ja lomakkeilla (Suomenaro, 2012). Vastaajat edustivat neljää eri kansallisuutta, ja lomake oli saatavilla turkiksi, kurdiksi, suomeksi ja dariksi. Tuloksena oli, että kunniaan liittyviä konflikteja esiintyy, eivätkä näkemykset konfliktien yleisyydestä eronneet merkittävästi miesten ja naisten kesken. Sukupuolten välisiä eroja esiintyi mm. näkemyksissä siitä, saako työllillä olla seksuaalista kokemusta ennen avioliittoa, vaikuttaako avioero naisen kunniallisuuteen ja lisäävätkö koulutus ja työssäkäynti kunnianttomuuden riskiä, naisten vastausten ollessa liberaalimpia vaihtelevalla marginaalilla. Kunniaan liittyvien konfliktien muodot jäävät tutkimuksessa avoimiksi. Aiemmin kunniaväkivallasta on toimitettu julkaisu Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin hankkeessa (Tauro & van Dijken, 2010). Teemaan on kiinnitetty viranomaistalalla huomiota jo jonkin aikaa (katso esim. Sisäasiainministeriö, 2011).

Eräs lähtökohtaisesti sukupuolittunut, muttei pelkästään naisia koskeva, syrjintään ja henkilökohtaisen koskemattomuuden kautta turvallisuuteen liittyvä teema ovat ympärileikkaukset. Suomessa on ympärileikattuja naisia, on todennäköistä että Suomessa asuvia naisia ympärileikataan ulkomailla, eikä voida sulkea pois mahdollisuutta, että naisten ympärileikkauksia tehdään Suomessakin (Ihmisoikeusliitto, 2011). Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2012 tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelman, jossa annetaan ohjeita sellaisen henkilön kohtaamiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa, jolle on tehty ympärileikkaus tai jolle ympärileikkausta suunnitellaan. Neuvoloiden työntekijöillä on vaihtelevia käsityksiä siitä, miten tällaisten henkilöiden kohdalla tulisi toimia. Ympärileikkausten vastaiselle työlle neuvoloissa on tarvetta ja kysyntää. (Hanhinen & Martikka, 2014, s. 74)

EU:ta koskevan tilastoraportin perusteella ihmiskauppa on yleistynyt EU:ssa. Vuonna 2010 ihmiskaupan uhreja tunnistettiin noin 9 500, joista 68 % oli naisia, 17 % miehiä, 12 % tyttöjä ja kolme prosenttia poikia. 61 % uhreista oli kotoisin EU:sta, useimmiten Bulgariasta tai Romaniasta. Suomessa tunnistetaan erityisesti työperäistä ihmiskauppaa ja hyväksikäyttöä, mikä poikkeaa monesta muusta EU-maasta, joissa seksuaaliseen hyväksikäyttöön, prostituutioon ja muuhun seksikauppaan liittyvää ihmiskauppaa on enemmän. (Vähemmistövaltuutettu, 2014, s. 10–11)

Ihmiskauppaa Suomessa on selvitetty vuonna 2011. Uhreja on monenlaisia: ”Työperäisen ihmiskaupan ja ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön uhrit muodostavat moninaisen joukon eri-ikäisiä ja eri puolilta maailmaa kotoisin olevia naisia ja miehiä, joiden koulutustausta, kielitaito ja motiivit Suomessa työskentelyyn vaihtelevat.” (Jokinen, Ollus, & Viuhko, 2011, s. 75–76) Tarkkoja tietoja ihmiskaupan sukupuolittuvuudesta uhrien ja hyväksikäyttäjien osalta ei kuitenkaan ole. Seksuaalinen hyväksikäyttö muodostaa merkittävän osan hyväksikäyttötarkoituksista niin ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään hakeneista (40 prosenttia vuonna 2013) kuin hyväksytyistä (57 prosenttia vuonna 2013), ja voidaan olettaa, että näistä

tapauksista selkeä enemmistö on naisia, mutta muuten sukupuolinäkökulma tulisi tuoda selkeämmin esille ihmiskauppaan liittyen (Vähemmistövaltuutettu, 2014).

Pohdintaa

Suomi on yleisesti ottaen turvallinen maa ja sekä maahanmuuttajamiehet että -naiset kokevat olonsa pääosin turvalliseksi. On kuitenkin huomattava, että vuonna 2012 maahanmuuttajanaisista vain 63 prosenttia koki olonsa kotipaikkakunnallaan turvalliseksi, 31 prosentin vastatessa kokevansa olonsa melko turvalliseksi. Vain pieni osa sekä kantaväestöstä että maahanmuuttajista syyllistyy rikoksiin tai joutuu rikoksen uhriksi, mutta jollain tapaa puutteellinen turvallisuuskokemus koskee yli kolmasosaa kaikista maahanmuuttajanaisista. Kyse on perustavanlaatuisesta tarpeesta ja oikeudesta, jonka kohdalla puutteet vaikuttavat helposti monella elämänalueella. Tämä on syytä suhteuttaa siihen, että yleisesti ottaen maahanmuuttajataustaiset kokevat muuta väestöä vähemmän väkivaltaa. Heidän luottamuksensa niin ihmisiin kuin instituutioihinkin on korkeaa, mikä antaa pohjaa turvallisuuden ja sen tunteen lisäämiselle.

Miehet, niin suomalais- kuin ulkomaalaistaustaiset, pääsääntöisesti sekä tekevät naisia enemmän rikoksia että joutuvat useammin rikoksien uhreiksi. Kyse on yleisestä ilmiöstä rikollisuuden osalta, ja tähän voidaan vaikuttaa samoin keinoin kuin muunkin väestön kohdalla. On tärkeää, että rikosten ehkäisyssä ja niiden vaikutusten hallinnassa otetaan huomioon maahanmuuttajat. Viharikokset kohdistuvat suurelta osin maahanmuuttajiin ja niiden estämisen keinojen tulee tapahtua tässä kontekstissa. Niissä on havaittavissa samaa sukupuolten epäsuhtaa kuin muissakin rikoksissa, joten sukupuolinäkökulman tulee olla vahvasti mukana.

3.2.8 Syrjintä

Tässä luvussa käsitellään ulkomaalaistaustaisten henkilöiden syrjintää eri elämän osa-alueilla. Syrjintää käsitellään niin kokemusten kuin objektiivisemmän tiedon valossa. Syrjintää on seurattu Suomessa järjestelmällisesti sisäministeriön koordinoiman syrjinnän seurantajärjestelmän puitteissa (Sisäministeriö, 2014). Vuoden 2015 alusta syrjinnän seurantajärjestelmää on koordinoanut oikeusministeriö. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kohdalla tärkeää on kiinnittää huomiota myös moniperusteiseen syrjintään, jossa esimerkiksi etnisyys ja sukupuoli kietoutuvat yhteen.

Syrjintä rekrytinnissa ja työelämässä

Suuri osa Suomessa tehdystä ulkomaalaistaustaisten syrjintää käsittelevästä tutkimuksesta on kvalitatiivista. Sama pätee myös rekrytointia, työmarkkinoita ja työelämää käsittelevään tutkimukseen. Niissä on merkkejä siitä, että ulkomaalaistaustaiset naiset työllistyvät miehiä huommin, vaikka koulutuksen vaikutus on otettu huomioon. Kausaliteetin osoittaminen on kuitenkin vaikeaa rekisteriaineistoihin perustuvassa tutkimuksessa kuten myös syrjinnän erottaminen todellisista työkykyyn ja työllistettävyyteen vaikuttavista tekijöistä. Tutkimusta on kuitenkin melko paljon jo pidemmältä ajalta. (Aalto, Larja, & Liebkind, 2010, s. 56–80.)

Syrjintää rekrytinnissa on tutkittu Suomessa yhdellä varsinaisella koeasetelmalla. Siinä kaksi suomalaista naista, kaksi suomalaista miestä, kaksi venäläistä naista ja kolme venäläistä miestä hakivat työpaikkoja avoimien ilmoitusten perusteella. He soittivat aluksi ilmoituksen jättäneille työnantajille, mikäli tämä oli mahdollista, minkä jälkeen toisessa vaiheessa he lähettivät hakemuksensa ja ansioluettelonsa. Tulokset osoittavat, että suomalaisen nimen omaavat ja suomea ilman ulkomaalaista aksenttia puhuvat hakijat saivat selvästi useammin kutsun työhaastatteluun. Venäjänkielinen hakija joutuu lähettämään noin kaksinkertaisen määrän hakemuksia saadakseen yhtä monta kutsua työhaastatteluun. Merkitseviä eroja ei löydetty kolmen tutkitun kaupungin tai maantieteellisen alueen, eri alojen, yksityisen/julkisen sektorin tai vuokratyöyrityksen/tavallisen työnantajan välillä. Tämä viittaa siihen, että etninen syrjintä

on rekrytoinnissa yleinen ilmiö. Tämä on linjassa kansainvälisen tutkimuksen tulosten kanssa. Tutkimuksessa löydettiinkin noin kolminkertainen määrä etnistä syrjintää sukupuolen perusteella tapahtuvaan syrjintään verrattuna. Haetuissa toimistotöissä ei havaittu merkitsevää eroa venäjänkielisten miesten ja naisten välillä, mutta mielenkiintoista on, että siinä missä suomenkielisiä miehiä syrjittiin heidän sukupuolensa vuoksi, venäjänkielisiä miehiä ja naisia syrjittiin vain heidän etnisen alkuperänsä vuoksi. Yllättäen rakennusalan ja kuljettajan tehtävissä kummassakin syrjittiin venäjänkielisiä miehiä, kun taas venäjänkielisiä naisia syrjittiin vain heidän etnisen taustansa vuoksi. Sama sukupuolen perusteella syrjijäminen venäjänkielisten miesten haitaksi todettiin haettaessa tarjoilijan töitä. Tulokset viittaavat siihen, että venäjänkieliset miehet joutuvat kohtaamaan syrjintää sekä etnisyytensä että sukupuolensa perusteella tilanteissa, joissa suomenkieliset miehet eivät koe syrjintää. (Larja et al., 2012.)

Tilastokeskus toteuttaa työolotutkimusta, mutta maahanmuuttajataustaisten osuutta vastajissa ei ole nostettu heidän osuuttaan korkeammalle tasolle. Tämän vuoksi heidän määränsä jää liian pieneksi juuri maahanmuuttajia koskevien päätelmien tekemiseksi.

Syrjinnästä nuorten keskuudessa tarvitaan lisää tietoa

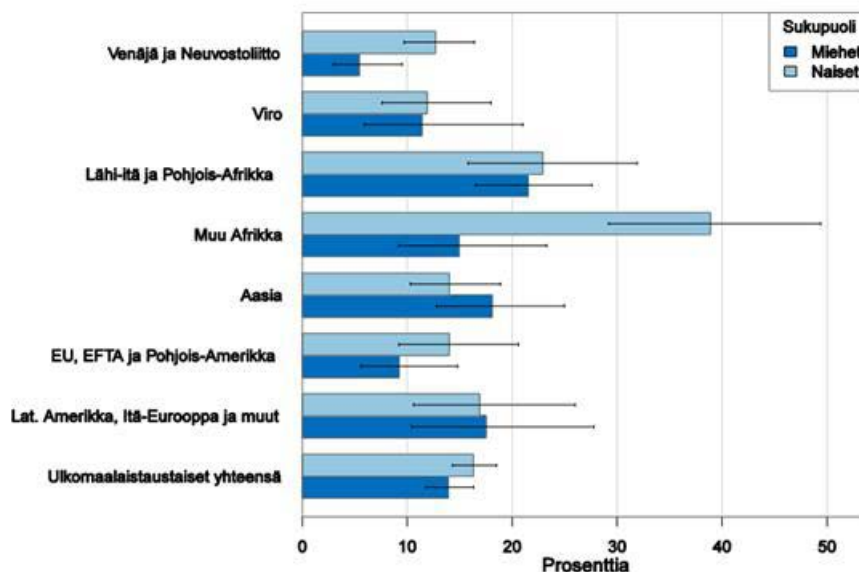
Kankkunen ym. (2010) selvittivät nuorten 10–17-vuotiaiden kokemaa syrjintää verkkokyselyn (337 vastaajaa) avulla. Syrjintä kattoi eri tyyppisiä ennakkoluuloisuudesta ja epäystävällisestä kohtelusta uhkailuun ja väkivaltaan. 41 prosenttia vastaajista ilmoitti kuuluvansa johonkin vähemmistöryhmään, suurimman vähemmistöryhmän ollessa maahanmuuttajataustaiset nuoret. Lisäksi vähemmistöryhmiin kuuluivat mm. muut kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvat. Tutkimuksessa todetaan, että yleisellä tasolla vähemmistöryhmiin kuuluvilla syrjintäkokemukset eivät ole yleisempiä kuin muilla, mutta tietyt syrjinnän muodot korostuivat vähemmistöryhmiin kuuluvilla. Sukupuolten välillä ei ole merkitsevää eroa koetun syrjinnän määrässä, mutta syrjinnän muodoissa on: pojat kokevat enemmän uhkailua ja väkivaltaa kun taas tytöt tunnistavat useammin joutuvansa ennakkoluulojen kohteeksi. Kaikkien syrjintä oli aineistossa melko yleistä: suunnilleen kolmannes ilmoitti joskus joutuneensa syrjinnän kohteeksi. Käytetty verkkokyselyaineisto voisi vastata kysymykseen maahanmuuttajataustaisten poikien ja tyttöjen kokeman syrjinnän eroista, mutta asiaa ei ole tutkimuksessa raportoitu tällä tarkkuudella (Kankkunen, Harinen, Nivala, & Tapio, 2010). Vähemmistöryhmien kokemaa syrjintää on selvitetty muutenkin, mutta tutkimus ei käsittele sukupuoliullottuvuutta ja maahanmuuttajuuden ja sukupuolen välisiä suhteita ja interaktiota. (Jauhola & Vehviläinen, 2015.)

Syrjinnästä yleisesti

UTH-tutkimuksessa selvitettiin ”vieraiden ihmisten kanssa epäoikeudenmukaista kohtelua yleisellä paikalla viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana kokeneiden osuus (%) ulkomaalaistaustaisessa väestössä (20–64 -v.) vuonna 2014 taustamaan ja sukupuolen mukaan”. Ulkomaalaistaustaisten osalta aineisto on lähes 3 000 vastaajaa. Vastauksista selviää, että noin 15 prosenttia oli kokenut edellä mainitun kaltaista epäoikeudenmukaista kohtelua. Naisten keskuudessa osuus oli hieman suurempi kuin miehillä. Etnisistä ryhmistä negatiivisesti erottuivat muun kuin pohjoisafrikkalaisen taustan omaavat afrikkalaiset naiset, joista 95 prosentin luottamusväli huomioiden noin 30–50 prosenttia oli kokenut epäoikeudenmukaista kohtelua. Samoin Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka -taustaisten naisten kohdalla osuus oli korkea, noin 15 prosentista yli 30 prosenttiin. Suurin sukupuolten välinen taulukkoero siten, että miesten osuus oli korkeampi, löytyi Aasiasta tulleiden keskuudesta. Tarkastelluista ulkomaalaisryhmistä alhaisin osuus löytyi Venäjältä ja entisestä Neuvostoliitosta tulleiden keskuudesta, luottamusvälin ollessa kokonaan alle 10 prosentin. EU:sta, EFTA-maista ja Pohjois-Amerikasta tulleiden osalta naiset olivat kokeneet hieman vähemmän epäoikeudenmukaista kohtelua kuin ul-

komaalaistaustaiset yhteensä, mutta miesten kohdalla osuus oli alle 10 prosenttia, mikä on selvästi alle ulkomaalaistaustaisten keskiarvon. (Castaneda et al., 2015a, s. 17)

Kuvio 7. Vieraiden ihmisten kanssa epäoikeudenmukaista kohtelua yleisellä paikalla viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana kokeneiden osuus (%) ulkomaalaistaustaisessa väestössä (20-64 v.) vuonna 2014 taustamaan ja sukupuolen mukaan.

Lähde: UTH-tutkimus

Lähde: (Castaneda et al., 2015b, s. 17)

UTH-tutkimuksessa selvitettiin myös sitä, kokevatko vastaajat, että eri instituutiot, joiden kanssa he ovat olleet tekemisissä, ovat kohdelleet heitä epäoikeudenmukaisesti. Tulokset vaihtelevat sukupuolen mukaan instituutiosta riippuen. Epäoikeudenmukaista kohtelua on koettu vähemmän instituutioiden kuin vieraiden ihmisten taholta. Eniten epäoikeudenmukaista kohtelua on koettu TE-toimistossa (13 prosenttia kyseisen tahon kanssa asioineista) ja terveystalveissa (12 prosenttia). Näissä ulkomaalaistaustaiset naiset ovat kokeneet ko. kohtelua miehiä hieman enemmän. Kelan tai sosiaalipalvelujen (10 prosenttia) kohdalla taas miesten ja naisten osuudet ovat melkein samat kuten myös poliisiin (8 prosenttia) osalta.

Eri tyyppisen syrjinnän kokemista on tutkittu mm. keskittymällä venäjän-, somalin- ja kurdinkielisiin maahanmuuttajiin. Näissä kolmessa ryhmässä miehet vastasivat kokeneensa enemmän syrjintää. Sukupuolten välinen ero oli suuri nimittelyn ja sanallisen loukkauksen osalta (paitsi venäjänkielisillä ero jäi pieneksi), kun taas jatkuvan syrjinnän ja epäkunnioittavan kohtelun kohdalla ero jää pieneksi. Kummallakin sukupuolella yleisimmät syrjinnän muodot olivat epäkohtelias kohtelu, epäkunnioittava kohtelu ja nimittely tai sanallinen loukkaus. Eri paikkojen ja tilanteiden osalta yleisintä on syrjintä kadulla, jota naiset näyttäisivät kokevan enemmän kurditaustaisia lukuun ottamatta. Poliisiin osalta etnisten ryhmien väliset erot ovat suuria, sillä venäjänkielisistä alle 10 prosenttia on kertonut kokeneensa syrjintää poliisiin taholta, kun taas somalimiesten osalta osuus on noin 20 prosenttia ja kurdimiesten kohdalla noin 30 prosenttia. Kurdinaiset ovat kokeneet terveydenhuollossa miehiä enemmän syrjintää (13 prosenttia verrattuna miesten 7 prosenttiin). Muiden tilojen tai paikkojen osalta naisten kohdalla korkeamman osuuden omaavat sukupuolten väliset erot tarkasteltuna etnisten ryhmien mukaan eivät ole merkittäviä. Ainoat muut merkittävät erot löytyvätkin tapauksista, joissa miehet ovat kokeneet enemmän syrjintää. Kaikki nämä muuttujat koskevat kurdimiehiä ja seuraavia osa-

alueita: katu, poliisi ja asunnon hankkiminen. (Castaneda, Rask, Koponen, Mölsä, & Koskinen, 2012.)

3.2.9 Yhteiskunnallinen osallistuminen

Kapeimmassa merkityksessään yhteiskunnallinen osallistuminen voidaan nähdä poliittisena osallistumisena edustuksellisen demokratian kautta. Laajemmin tarkasteltuna poliittisen osallistumisen voidaan nähdä käsittävän mm. kansalais- ja yhdistystoimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon. Laajennettaessa poliittisesta toiminnasta yhteiskunnalliseen osallistumiseen voidaan mm. laajemmin tarkastella kansalaisyhteiskuntaa ja millaisin järjestelyin ihmiset toimivat yhdessä mm. taloyhtiöissä, urheiluseuroissa, opiskelu- ja ammatityhdistyksissä tai harrastusverkostoissa. Tässä osiossa tarkastellaan maahanmuuttajanaisten ja -miesten yhteiskunnallista osallistumista keskittyen edustukselliseen demokratiaan sekä järjestettyyn vapaa-ajan ja harrastustoimintaan.

Vaalit

Saatavilla ei ole tietoja keitä maahanmuuttajat äänestävät vaaleissa, mutta voimme tarkastella maahanmuuttajia äänestäjinä, ehdokkaina ja valittuina (Myrskylä & Pyykkönen, 2014, s. 39). Vuoden 2015 eduskuntavaaleissa äänioikeutetuista 1,7 prosenttia oli vieraskielisiä, eli heidän äidinkieltensä oli muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Sukupuolten välillä on ero, sillä miehissä vieraskielisiä oli 1,6 prosenttia, mutta naisissa 1,9 prosenttia. Ehdokkaiden keskuudessa vieraskielisten osuus oli korkeampi kuin äänioikeutettujen keskuudessa: miesehdokkaiden keskuudessa 2,2 prosenttia ja naisehdokkaiden 2,0 prosenttia. Valituista kansanedustajista 1,5 prosenttia oli vieraskielisiä. Syntyperältään ulkomaalaisia (”henkilöt, joiden molemmat (tai ainoa) vanhemmat ovat syntyneet ulkomailla”) ehdokkaista oli 2,5 prosenttia ja äänioikeutetuista alle kaksi prosenttia. (Fredriksson, 2015.)

Viimeksi kunnallisvaalit järjestettiin vuonna 2012. Äänioikeutettuja ulkomaalaisia oli Manner-Suomessa noin 137 000, joista 55 prosenttia oli EU:n, Norjan ja Islannin ulkopuolelta. Ulkomaalaisten miesten keskuudessa ko. osuus oli 53 prosenttia ja naisten keskuudessa 58 prosenttia. Kaikkien ulkomaalaisten miesten äänestysprosentiksi jäi 19, naisten äänestysaktiivisuuden ollessa 20 prosenttia. EU:n, Norjan ja Islannin ulkopuolelta tulleiden sekä miesten että naisten äänestysaktiivisuus oli 20 prosenttia. (Tilastokeskus, 2012.) Kaikista äänioikeutetuista miesten äänestysprosentti oli 56,7 ja naisten 59,8. Kantaväestön keskuudessa vallitsevaa eroa sukupuolten äänestysaktiivisuudessa ei ole ulkomaalaisten keskuudessa tarkasteltiinpa ryhminä joko EU-maiden, Norjan ja Islannin kansalaisia tai muita ulkomaalaisia.

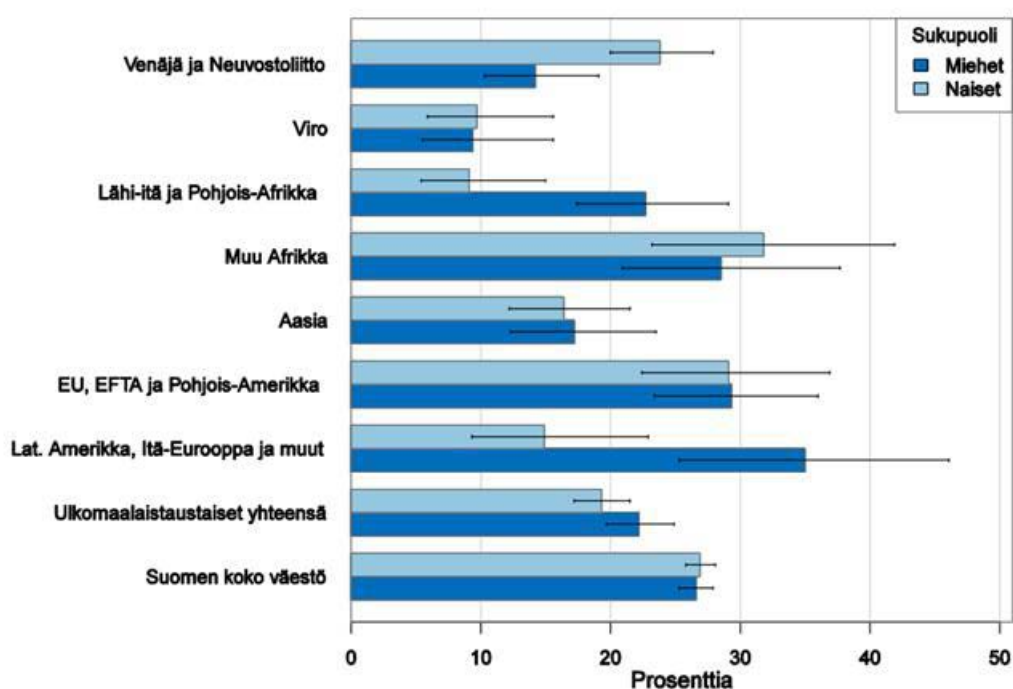
Tarkasteltaessa vuoden 2012 kunnallisvaaleja kielinäkökulmasta, voidaan todeta, että vieraskielisiä ehdokkaita oli 680, joista miesten osuus oli 57 ja naisten 43 prosenttia. Kaikkien ehdokkaiden keskuudessa suhdeluku oli vielä epätasa-arvoisempi, miesehdokkaiden osuuden ollessa 61 ja naisehdokkaiden 39 prosenttia. Vieraskielisten keskuudessa sukupuolten osuudet valituista olivat 65–35 prosenttia miesten hyväksi, mikä on hieman epätasa-arvoisempi suhde kuin kaikkien valittujen 64–36. Äänioikeutetuista vieraskielisiä oli 4,1 prosenttia, ehdokkaista 1,8 prosenttia ja valituista vain 0,4 prosenttia. (Myrskylä & Pyykkönen, 2014, s. 41.)

On syytä ottaa huomioon kunnallis- ja eduskuntavaalien yleiset erot ehdokkaiden ja valittujen sukupuolen osalta. Vuoden 2012 kunnallisvaaleja lähimmäksi sijoittuneiden, vuoden 2011 eduskuntavaalien koko maan ehdokasasettelussa naisten osuus oli 39 % ja miesten 61 %. Valituista oli naisia 42,5 % ja miehiä 57,5 %. (Moisio, 2011.)

Järjestötoiminta

Jo viisi vuotta sitten Suomessa oli yli 300 aktiivisesti toimivaa maahanmuuttaja- ja monikulttuurisuusyhdistystä. Maahanmuuttajayhdistysten kokonaismääräksi arvioitiin tuolloin jopa yli 700. (Pakolaisapu, 2010.) UTH-tutkimuksen uusimpien tietojen mukaan 20–64 -vuotiaista ulkomaalaistaustaisista noin 20 prosenttia osallistuu jonkin kerhon, järjestön tai yhdistyksen toimintaan aktiivisesti. Koko väestössä osuus on yli 25 prosenttia. Koko väestössä sukupuolten välillä ei juuri ole eroa, mutta ulkomaalaistaustaisissa miehet ovat muutaman prosenttiyksikön aktiivisempia. (Castaneda et al., 2015, s. 22.)

Kuvio 8. Jonkin kerhon, järjestön, yhdistyksen tai yhteisön toimintaan aktiivisesti osallistuvien osuus (%) eri väestöryhmissä (20–64 -v.) vuonna 2014 taustamaan ja sukupuolen mukaan.

Lähde: UTH- ja ATH-tutkimus

Lähde: (Castaneda et al., 2015, s. 22)

Yli kolmannes seuraavien lähtöalueiden miehistä osallistuu aktiivisesti: Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka sekä toisaalta Latinalainen Amerikka, Itä-Eurooppa ja muut maat. Toiseksi aktiivisimmat miehet tulevat seuraavilta alueilta: muu Afrikka, EU, EFTA ja Pohjois-Amerikka. Aktiivisimmat naiset ovat muualta Afrikasta. EU:n, EFTAn ja Pohjois-Amerikan naiset tulevat toiseksi. Suurin ero aktiivisuudessa naisten hyväksi on Venäjältä ja entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden keskuudessa. (Castaneda et al., 2015, s. 22.)

TEM:n vuonna 2012 toteuttama Maahanmuuttajabarometri perustuu 915 maahanmuuttajan näkemyksiin. Tiedot kerättiin sähköisen kyselylomakkeen, paperilomakkeiden ja puhelinhaastatteluiden avulla. Barometrin kohteena olivat Venäjän, Viron, Somalian, Irakin, Kiinan, Thaimaan ja Turkin kansalaiset. Maahanmuuttajabarometrissa suunnilleen puolet miehistä ja naisista ilmoitti osallistuvansa kodin ulkopuoliseen järjestettyyn harrastus- tai vapaa-ajan toimintaan. Sukupuolten välillä ei ollut merkittävää eroa. (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2013, s. 63.)

Tulos eroaa selvästi UTH-tutkimuksen tuloksista. Ei ole uskottavaa, että osallistumisen aktiivisuudessa olisi oikeasti tapahtunut näin suuri pudotus näin lyhyessä ajassa. Otoksista löy-

tyy varmasti selittäviä tekijöitä. Myös kysymyksissä on eroja. Voitaneen arvioida, että jollain tavalla organisoituneen harrastustoiminnan määrittely ei ole helppoa siten, että kaikki vastaajat ymmärtäisivät kysymyksen samoin.

Pohdintaa

Yhteenvedon voidaan todeta, että kunnallisvaalien äänestysaktiivisuudessa molemmat sukupuolet ovat ulkomaalaisista tasa-arvoisen huonossa asemassa, Ehdokkaiden ja vielä selvemmin valittujen keskuudessa vieraskielisten miesten asema on selvästi parempi kuin naisten. Kunnallisvaaleissa miesten osuus valituista on kaiken kaikkiaan korkeampi kuin eduskuntavaaleissa. Kunnallisvaaleissa tämä vielä korostuu vieraskielisten osalta.

Vaalidatan tulkitsemisessa sukupuolten välisen tasa-arvon mittarina maahanmuuttajien tai vieraskielisten keskuudessa on haasteita. Kunnallisvaaleissa valitut ovat hyvä mittari, sillä näiden vallankäyttäjien keskuudessa pieni vieraskielisten joukko muodostaa kuitenkin usean kymmenen hengen tarkastelukelpoisen ryhmän. Eduskunnassa taas yksittäisten poliitikkojen taito, sattumat ja pienet marginaalit voivat heilauttaa maahanmuuttajataustaisten tai vieraskielisten edustajien määrää ja sukupuolten suhdetta heidän keskuudessaan prosentuaalisesti valtavasti vaaleista toiseen. Ennen vuoden 2015 vaaleja tätäkään dataa ei sinällään ollut, koska eduskunnassa ei ollut vieraskielisiä edustajia.

Viime eduskuntavaaleissa vieraskielisten naisten ja miesten voidaan sanoa pärjänneen hyvin sekä ehdokasasettelun että valittujen osalta, mutta kunnallisvaaleissa kumpikin sukupuoli pärjäsi huonosti ehdokasasettelussa ja surkeasti valittujen määrässä. Vieraskielisten miesten valtuustopaikkojen lukumäärä on kuitenkin 28, mikä on selvästi enemmän kuin naisten 15.

Järjestötoiminta on osa-alue, jossa joiltain alueilta tulleiden keskuudessa miesten ja naisten aktiivisuus on hyvin samansuuruista kuten koko väestönkin tasolla. Toisaalta tiettyjen lähtöalueiden osalta erot sukupuolten välillä ovat suuret. On myös huomioitava, että kansalaistoiminnan kenttä muuttuu jatkuvasti ja yhdistysmuotoinen toiminta ei välttämättä ole suosittua erityisesti nuorempien keskuudessa, jotka ovat vahvemmin edustettuina maahanmuuttajien keskuudessa. Uudenlaisessa ja muutoin kuin yhdistyksiksi, järjestöiksi tai kerhoiksi järjestyneessä kansalaistoiminnassa saattaa olla eroja sukupuolien välillä. Tutkimustietoa ei tästä ole ollut käytettävissä.

3.3 ULKOMAALAISTAUSTAISIA NUORIA KOSKEVAT TASA-ARVOKYSYMYKSET

Selvitystyön edetessä koettiin tarpeelliseksi kiinnittää erityistä huomiota ulkomaalaistaustaisten nuorten elämäntilanteisiin ja niistä mahdollisesti kumpuaviin tasa-arvokysymyksiin. Syrjäytyminen koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle nuorena voi vaikuttaa vahvasti koko elämänkulkuun. Julkisten palveluiden kehittämisen näkökulmasta onkin tärkeää tunnistaa erilaisia haavoittuvia ryhmiä. Myös Suomessa syntyneiden toisen polven ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tilanteen tarkastelu on tärkeää. He ovat kasvaneet suomalaisessa yhteiskunnassa ja sen peruspalveluiden piirissä. Toisen polven ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrän lisääntyessä on tärkeää seurata, syntykö ulkomaalaistaustaisen ja suomalaistaustaisen väestön välille hyvinvointieroja ja tunnistetaanko eri ryhmiä koskevia tasa-arvokysymyksiä.

Koulunkäynnin varhainen keskeyttäminen

Koska nuoret eivät ole vielä ehtineet suorittaa tutkintoja tai siirtyä työelämään, voidaan heidän tilannettaan kuvata seuraamalla koulunkäynnin varhain keskeyttäneiden sekä kokonaan koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien osuudella. Työllistyminen pelkän perusasteen koulutuksen varassa on yhä vaikeampaa ja heikentää mahdollisuuksia myöhempään ura- ja ansioketkitykseen.

Koulunkäynnin varhain keskeyttäneellä nuorella tarkoitetaan henkilöä, joka on suorittanut korkeintaan ylemmän perusasteen tutkinnon (peruskoulun) ja joka ei ole tutkimushetkellä opiskelemissa. Ulkomaalaistaustaisista 18–24 -vuotiaista miehistä koulunkäynnin oli vuonna 2014 keskeyttänyt varhain 18 prosenttia ja naisista 11 prosenttia. Suomalaistaustaisten nuorten kohdalla vastaavat luvut olivat miehillä 8 prosenttia ja naisilla 4 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisten joukossa suurimmat osuudet varhain koulunkäynnin keskeyttäneistä oli henkilöitä, joiden tausta-alue oli Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka (19 %) tai muu Afrikka (25 %). Koulunkäynnin varhainen keskeyttäminen näyttää liittyvän vahvasti myös ikään, jolloin nuoret ovat muuttaneet Suomeen. Suomessa syntyneiden tai ennen kouluikää Suomeen muuttaneiden kohdalla koulunkäynnin oli vuonna 2014 keskeyttänyt varhaisessa vaiheessa 8 prosenttia. Suomeen kouluikäisenä muuttaneiden kohdalla vastaava luku oli 18 prosenttia. (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 56–58)

Koulunkäynnin varhaista keskeyttämistä näyttää siis ennakoivan tausta-alue (Pohjois-Afrikka ja Lähi-itä sekä Muu Afrikka), muutto Suomeen kouluikäisenä sekä jonkin verran sukupuoli (mies). On tärkeää huomata, että nämä ominaisuudet yhdistävät erityisesti nuoria miehiä, jotka pakenevat omien maidensa konflikteja. Tämän ryhmän tilanteeseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota ja mahdollistaa heille kiinnittyminen koulutukseen.

Ulkomaalaistaustaisten nuorten osallistuminen toisen asteen opintoihin Helsingissä

Ulkomaalaistaustaisten nuorten koulutustilannetta voidaan avata vielä lisää tarkastelemalla Helsingin kaupungin julkaisemaa Ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointi Helsingissä -selvitystä. Selvityksessä on yhdistetty vuonna 2013 toteutettua kouluterveyskyselyä Tilastokeskukselta saatuihin aineistoihin. Selvitys on hyvin relevantti ulkomaalaistaustaisten nuorten tilanteen kuvaamisessa, sillä noin 25 % Suomessa asuvista alle 18-vuotiaista vieraskielisistä henkilöistä asuu Helsingissä. Tämän lisäksi selvitys on kiinnostava, koska siinä on tarkastelu myös toisen sukupolven tilannetta. Helsingiläisistä 10–19 -vuotiaista ulkomaalaistaustaisista 46 % on syntynyt Suomessa.

Vuonna 2013 9. luokan päättäneistä helsinkiläisistä, kotimaisia kieliä puhuvista nuorista, 91 prosenttia oli siirtynyt lukioon tai ammatilliseen koulutukseen. Vieraskielisistä nuorista samana vuonna koulutukseen jatkoi vain 74 prosenttia. Ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisten kohdalla 36 prosenttia pojista ja 26 prosenttia tytöistä jäi vuonna 2013 ilman opiskelupaikkaa. Erityisen huolestuttavaa on, että tilanne ei toisen sukupolven kohdalla ole juuri parempi, vaikka he ovat syntyneet Suomessa ja osallistuneet suomalaisen perusopetukseen. 25 prosenttia toisen polven ulkomaalaistaustaisista jäi vuonna 2013 ilman opiskelupaikkaa. Ensimmäisen polven kohdalla jäävät pojat selvästi tyttöjä useammin ilman koulutuspaikkaa, mutta toisen polven kohdalla sukupuolten välillä ei ole eroa. (Ranto et al., 2015.)

Havainto on hyvin huolestuttava ja se on linjassa luvussa 3.2.3 esitettyjen koulutustietojen kanssa, joissa kuvattiin ulkomaalaistaustaisten nuorten koko väestöä heikompa menestystä PISA-tutkimuksessa. On hyvin tärkeää selvittää, missä määrin tätä kehitystä seurataan ja miten siihen on puututtu. Ilmiöllä on laaja yhteiskunnallinen merkitys, sillä esimerkiksi Helsingissä joka kuudes peruskoululaisista on vieraskielinen. (Ranto et al., 2015.)

Erityisesti toisen polven kohdalla on tärkeää huomata erojen rakentuminen eri taustamaiden välille. Vaikka esimerkiksi somalialaisten kohdalla toinen polvi pääsee selvästi ensimmäistä polvea paremmin kiinni koulutukseen, jää toisesta polvestakin silti lähes kolmannes ilman opiskelupaikkaa. Aasiasta (Kiina, Vietnam, Thaimaa) lähtöisin olevat nuoret taas saavat jatko-opiskelupaikkoja suomalaistaustaisia nuoria paremmin. (Ranto et al., 2015.)

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret

NEET-astetta¹¹ käytetään kuvaamaan työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrää. Suomessa tulee lisäksi huomioida asevelvollisuuden suorittaminen. UTH-tutkimuksen mukaan kaikista Suomessa vakituisesti asuvista 15–29 -vuotiaista nuorista 11 prosenttia oli vuonna 2014 työn ja koulutuksen ulkopuolella. Suomalaistaustaisen väestön osuus oli sama kuin koko väestön. Ulkomaalaistaustaisten nuorten kohdalla NEET-aste oli 15 prosenttia.

Suomalaistaustaisten nuorten kohdalla naisten (10 %) NEET-aste oli miehiä pienempi (12 %). Ulkomaalaistaustaisten kohdalla sukupuolten välinen ero oli jyrkempi, mutta päinvastainen. Ulkomaalaistaustaisten miesten NEET-aste oli 10 prosentti ja naisten 19 prosenttia. Miesten kohdalla NEET-asteessa ei ole käytännössä juurikaan eroa suomalais- ja ulkomaalaistaustaisten välillä. Eroja selittää ennen kaikkea nuorten ulkomaalaistaustaisten naisten varhaisempi perheellistyminen. Kun suomalaistaustaisista työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista naisista 31 prosenttia ilmoitti pääasialliseksi toiminnakseen omien lasten hoitamisen, vastaava luku ulkomaalaistaustaisten nuorten naisten kohdalla oli 51 prosenttia. Yleisesti ottaen kiinnostava huomio on, että suomalaistaustaiset nuoret (19 %) tuovat esiin työkyvyttömyyttä ja pitkäaikaista sairautta enemmän kuin ulkomaalaistaustaiset nuoret (7 %).

Työn ja koulutuksen ulkopuolella oleminen oli yleisintä niiden ulkomaalaistaustaisten nuorten kohdalla, joiden taustamaa oli Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka (23 %) sekä Muu Afrikka (20 %). Myös kielitaito vaikutti NEET-asteeseen. Yleisintä työn ja koulutuksen ulkopuolella oleminen oli niillä, joiden kielitaito oli vähäinen (22 %). Ulkomaalaistaustaisten keskuudessa NEET-status oli harvinaisin niiden nuorten joukossa, jotka olivat syntyneet Suomessa tai muuttaneet Suomeen alle seitsemänvuotiaina (7 %). (Nieminen, Sutela & Hannula 2015, s. 55–67.)

Tietoja nuorten hyvinvoinnista

Kouluterveyskyselyssä on kartoitettu laajalti oppilaiden terveyteen ja hyvinvointiin liittyviä tekijöitä, joita on peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisten kohdalla tarkasteltu myös maahanmuuttajataustaisten kohdalla (Matikka, Luopa, Kivimäki, Jokela, & Paananen, 2014). Tutkimuksesta saa terävän kuvan eri sukupuolta olevien maahanmuuttajataustaisten oppilaiden hyvinvoinnista. Merkille pantavaa on, että oppilaat on tutkimuksessa jaettu valtaväestöön (N = 86 065), monikulttuuristen perheiden lapsiin (suurimmassa osassa näitä perheitä toinen vanhempi on syntynyt Suomen ulkopuolella, N = 5 972), toisen sukupolven maahanmuuttajiin (N = 1 641) ja ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajiin (N = 2 784). Tutkimus kattaa oppilaiden elinolot, kouluolot, koetun terveyden, terveystottumukset ja kokemuksen oppilashuollon tuesta.

Muut kuin valtaväestöön kuuluvat oppilaat ovat huonommassa asemassa, erityisesti ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaiset, ja sukupuolen vaikutus vaihtelee eri kysymyksissä. Joissain kysymyksissä sukupuolen vaikutus näyttää suunnilleen samanlaisena niin valtaväestön kuin muiden keskuudessa (esim. niiden osuus, joilla ei ole yhtään läheistä ystävää tai hampaiden harjaus vähemmän kuin kahdesti päivässä), mutta useimmissa kysymyksissä poikien ja tyttöjen erot jäsentyvät ulkomaalaistaustaisten keskuudessa eri tavalla kuin suomalais-taustaisilla. Esimerkiksi valtaväestön keskuudessa läheisen alkoholin käyttö on aiheuttanut

11 Not in Employment, Education or Training

ongelmia noin kaksi kertaa useammin tytöille, mutta ensimmäisen polven maahanmuuttajien kohdalla osuudet ovat tasan sukupuolten välillä, poikien osuuden kaksinkertaistuttua valtaväestöön verrattuna. Rikkeitä vuoden aikana tehneiden osuus ensimmäisen polven maahanmuuttajien keskuudessa on kaksinkertainen pojilla tyttöihin verrattuna, kun valtaväestön keskuudessa poikien osuus on vain noin kolmanneksen korkeampi. Koetun terveyden kohdalla tytöillä on enemmän ongelmia, mutta erityisesti ensimmäisen polven maahanmuuttajien keskuudessa sukupuolten välinen ero kaventuu. Kaikkinensa tulokset ovat maahanmuuttajataustaisten oppilaiden keskuudessa heikompia pojilla kuin tytöillä.

Helsingin kaupungin selvityksessä ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvoinnista Helsingissä käsitellään myös laajasti nuorten hyvinvointia ja elämäntapoja. Selvityksen johtopäätöksenä todetaan raportin näyttävän ”että muuton sopeutumisen hintaa maksaa vielä seuraavakin sukupolvi. Suomessa syntyneet ja suomalaisen peruskoulun läpikäyneen nuoren koulunkäynti sujuu heikommin, hänellä on vähemmän kavereita, hän kokee fyysisistä uhkaa, hän pääsee heikommin jatkokoulutukseen ja asuu useammin pienituloisessa perheessä, jossa on useammin työttömyyttä.” Elintapatotumukset ovat kuitenkin toisella sukupolvella jo selvästi parempia kuin ensimmäisellä sukupolvella ja koettu fyysinen ja psyykinen terveys asettuu muun väestön tasolle. (Ranto et al., 2015)

3.4 SUKUPUOLTEN VÄLINEN TASA-ARVO, ULKOMAALAISTAUSTAISET MIEHET JA PERHEET

Ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten aseman ja sukupuolten välisen tasa-arvon tarkastelussa huomio kiinnittyy helposti naisväestöä koskeviin havaintoihin, kuten naisten alhaisempaan työllisyysasteeseen, väkivaltakokemuksiin sekä tiettyjen ryhmien muuta väestöä selkeästi varhaisempaan perheellistymiseen. Tällä hetkellä palvelujärjestelmän kehittämistyö näyttää kohdistuvan selkeämmin ulkomaalaistaustaisten naisten erityistilanteisiin – esim. kotivanhemmille kehitettävien koulutusmallien kohderyhmänä ovat käytännössä naiset.

Selvityksen aikana on koettu tärkeäksi tarkastella ulkomaalaistaustaisiin miehiin kohdistuvia erityiskysymyksiä sukupuolen tasa-arvon näkökulmasta sekä perheiden roolia suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Suomalainen perhekäsitys vaikuttaa esimerkiksi sosiaalipalveluiden järjestämiseen ja se voi poiketa toisten kulttuurien perhekäsityksestä. Ulkomaalaistaustaisia miehiä ja tasa-arvoa on käsitelty kirjallisuudessa varsin kapeasti. Teoksessa Monikulttuurisuuden sukupuoli – kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa käsitellään mm. monikulttuurisia isäkuvia sekä sukupuolta kotouttamistyössä. Miessakit Ry on julkaissut osana Vieraasta Veljeksi -projektiaan kirjan Vieraasta Veljeksi – kaksisuuntaista kotoutumista miehille. Kirjassa käydään läpi laajasti miesten hyvinvointia koskevia tietoja ja raportoidaan projektin havaintoja.

Antti Kivijärvi ja Kai Mathias ovat tutkineet nuorten, kolmansista maista kotoisin olevien, maahanmuuttajamiesten hyvinvointia. Tulosten ja tutkimusprosessin aikaisten havaintojen pohjalta he ovat laatineet artikkelin *The well-being of migrant men in Finland: Summary of national analysis*. Kivijärvi ja Mathias käyvät tekstissä läpi mm. maahanmuuttajamiehiä käsittelevää kirjallisuutta sekä esittävät heidän tilanteeseensa liittyviä kehittämisehdotuksia, jotka perustuvat osin tutkimustuloksista käytyyn keskusteluun julkishallinnon toimijoiden kanssa (mm. TEM, STM, Helsingin kaupunki).

Kivijärven ja Mathiaksen mukaan (nuoria) maahanmuuttajamiehiä käsittelevää kirjallisuutta on hyvin vähän ja se on hyvin ongelmalähtöistä. Miesten tilannetta ei esimerkiksi pohdita vanhemmuuden, perheen tai parisuhteen näkökulmasta, jotka ovat hyvinvoinnin kannalta merkittäviä tekijöitä. Tutkijoiden mukaan nuoret miehet suhtautuvat positiivisesti viralliseen suomalaiseen yhteiskuntaan (julkiset palvelut jne.), mutta heillä on vaikeuksia kiinnittyä yhteiskuntaan epävirallisemmalla tasolla – esimerkiksi löytää ystäviä suomalaistaustaisista mie-

histä. Epävirallisten yhteyksien vähyys on merkittävä este kielenoppimiselle. (Kivijärvi & Mathias)

Sukupuolten tasa-arvon kannalta merkittävää on, että Kivijärven ja Mathiaksen haastatellamat maahanmuuttajamiehet eivät koe omaa sukupuoltaan merkittävänä asiana. Miehenä oleminen nähdään itsestäänselvyytenä, eikä siihen liittyviä asioita pohdita arkielämässä. Sama toteutuu myös yhteiskunnan tasolla. Tutkijoiden mukaan etnisyyden ja sukupuolen leikkauskohtia, etenkin miesten kohdalla, ei ole juuri käsitelty. Miehiin kohdistuvat toimenpiteet (esim. erilaiset koulutusmallit) ovat harvinaisia ja hankeperäisiä. Sukupuolen huomioinen tarkoittaa usein tyttöjen ja naisten tukemista sekä heidän kanssaan työskentelyä. (Kivijärvi & Mathias)

Nuorten miesten kohdalla huomio kiinnittyi erityisesti myöhäisellä iällä Suomeen muuttaneiden mahdollisuuksiin kiinnittyä osaksi koulutusjärjestelmää. Tällä ryhmällä on riski jäädä virallisen koulutusjärjestelmän ja sen tukirakenteiden ulkopuolelle. Tutkijat esittävät havainnoista käydyn keskustelun pohjalta, että opettajankoulutuksessa kiinnitettäisiin enemmän huomiota monimuotoisuuteen. Nuoriin miehiin kohdistuvia ohjaukseenpitäjiä pitäisi kehittää kouluissa ja TE-toimistoissa. Miesten koulutusvisiolle pitäisi antaa enemmän tilaa. Korkeampiasteisen koulutuksen sijaan heitä ohjataan helposti ammatilliseen koulutukseen. Miehiä (erityisesti turvapaikanhakijoita) voitaisiin tukea panostamalla aikaisemman osaamisen ja koulutuksen tunnistamiseen. Perhepolitiikassa tulisi aktiivisemmin pitää esillä miesten näkökulmaa ja maahanmuuttajamiehille antaa tietoa mm. huoltajusasioista, isien oikeuksista ja avioeroista. Suomalaisessa valtavirtaistamiseen perustuvassa tasa-arvopolitiikassa tulisi artikkelin mukaan kiinnittää enemmän huomiota maahanmuuttajamiehiin liittyviin kysymyksiin esimerkiksi tilanteissa, joissa perinteinen perheenpään rooli voi uudessa kotimaassa tulla kyseenalaistetuksi ja jossa eri viranomaiset kytkeytyvät osaksi yksityistä perhe-elämää. (Kivijärvi & Mathias)

Jaana Vuoren artikkelissa Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttamistyö käsitellään sukupuolta ja perheasemaa maahanmuuttajien kanssa tehtävässä sosiaalityössä. Artikkelissa kiinnitetään huomiota siihen, että perhetilanteen käsittelyssä sukupuolinäkökulma viittaa lähtökohtaisesti naiseen. Perheessä viralliset kontaktit tapahtuvat usein toisen vanhemman kautta, jolloin hänen puolisonsa hyvinvoinnista ja tilanteesta ei muodostu selkeää kuvaa. Tätä kautta sosiaalitoimen työntekijöille on rakentunut erityinen huoli nimenomaan kotiäideistä, joita ei välttämättä tavoiteta pitkään aikaan. Kotiäideistä on muodostunut eräänlainen poikkeava aikuisryhmä, jotka eivät ole työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kohteena, vaan heille järjestetään erillistä toimintaa kolmannen sektorin ja hankkeiden avulla. (Vuori, 2012)

Kati Turtiaisen ja Johanna Hiitolan selvitys Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille – Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia käsitellään neuvolan, varhaiskasvatuksen ja koulun toimintaa maahanmuuttajaperheiden näkökulmasta. Raportissa ei käsitellä perheen sisäisiä rooleja sukupuolen mukaan, mutta siinä esitetään monia tärkeitä havainnoita varhaisen tuen perhepalveluista. Sekä vanhemmat itse että perhepalveluiden ammattilaiset ovat huolissaan erityisesti äitien yksinäisyydestä. Lasten kasvattaminen Suomessa tapahtuu yksin, eikä yhteisöllisesti, kuten haastateltavien lähtömaissa on saattanut olla tapana. Ammatillaiset kokevat, ettei heillä ole välineitä auttaa yksinäisyyteen liittyvissä ongelmissa. Kiinnostava havainto on myös tiedon merkitys palveluiden saavutettavuuden kannalta. Puolisoina Suomeen muuttaneet henkilöt, joista suurin osa on naisia, tarvitsevat erityisesti lisää tietoa suomalaisesta palvelujärjestelmästä. Turvapaikanhakijat ja pakolaisstatuksella maassa olevat tietävät palvelujärjestelmästä enemmän, koska vastaanottokeskukset ja kunnat kohtaavat heidät omien prosessiansa mukaisesti. (Turtiainen & Hiitola, 2015)

Turtiainen ja Hiitola kuvaavat, kuinka sekä ammattilaisten että ulkomaalaistaustaisten vanhempien mukaan olisi tärkeää, että lapset voisivat osallistua kokopäiväiseen päivähoitoon, sillä se tukee kielen oppimista puolipäiväistä hoitoa paremmin. Tutkijat havaitsivat haastatteluiden yhteydessä ammattilaisten ongelma-keskeisen puheen (ei nähdä ratkaisuja) liittyvän

heikkoihin työskentelyolosuhteisiin. Maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelyn nähdään vaativan ainakin alkuvaiheessa enemmän aikaa, erityistä osaamista sekä hyvät työskentelyolosuhteet. (Turtiainen & Hiitola, 2015)

Edellä kuvatun perusteella vaikuttaa edelleen siltä, että suurin osa sukupuolispesifeistä havainnoista koskee naisia. Sukupuolten tasa-arvosta puhuttaessa puhutaan naisista ja heidän hyvinvointinsa puutteista ja ongelmista. On kuitenkin tiettyjä kysymyksiä, joiden kohdalla miesnäkökulma voisi tukea palveluiden kehittämistä. Esimerkiksi turvapaikanhakijoista ehdoton enemmistö on miehiä ja järjestelmään liittyy lähivuosina uudistuspaineita lisääntyneiden volyymien takia.

Samoin esimerkiksi asunnottomuus näyttää kohdistuvan miehiin naisia enemmän. Suurin osa yksin elävistä ulkomaalaistaustaisista asunnottomista pääkaupunkiseudulla on miehiä. Asunnottomuuden taustalla ovat yleensä avioerot ja muut perhekriisit. Mielenterveysongelmat lisäävät asunnottomuuden riskiä, mutta päihdeongelmat eivät ole laajamittainen ilmiö. Perheongelmat kietoutuvat taloudelliseen ahdinkoon, työttömyyteen ja syrjäytymiseen aiheuttaen asunnottomuutta. (Katisko 2013.)

4 ULKOMAALAISTAUSTAISEN VÄESTÖN TASA-ARVOTILANTEEN KEHITTÄMINEN

4.1 ULKOMAALAISTAUSTAISTEN NAISTEN JA -MIESTEN ASEMAN HUOMIOIMINEN ERI HALLINNONALOILLA

Ulkomaalaistaustaisten naisten ja -miesten keskinäisiin eroihin ja tasa-arvotilanteeseen on kiinnitetty jonkin verran huomiota eri hallinnonaloja ohjaavissa linjauksissa sekä kehittämistoimenpiteissä. Heidän tilannettaan on käsitelty sekä kaikkia väestöryhmiä koskevien palveluiden että maahanmuuttajille suunnattujen erityispalveluiden (erityisesti kotouttamispalvelut) yhteydessä. Yksittäisten poliittikalinjausten yhteydessä ei välttämättä ole eritelty naisiin ja miehiin liittyviä havaintoja, mutta niillä voi silti olla merkittäviä vaikutuksia maahanmuuttajien tasa-arvotilanteen kehittämiseen.

4.1.1 Tasa-arvopolitiikka

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden huomioimista Suomessa toteutettavassa tasa-arvopolitiikassa voidaan parhaiten arvioida tutustumalla vuonna 2010 julkaistuun Valtioneuvoston selontekoon naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (STM 2010a) sekä sen kirjauksiin perustuvaan Hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan vuodelta 2012 (STM 2012).

Tasa-arvoselonteossa selkeäksi lähtökohdaksi asetettiin moniperusteisen syrjinnän parempi ymmärtäminen. Kysymys siitä, miten etnisyyden kaltaiset tekijät vaikuttavat syrjintään sukupuolen rinnalla, nähtiin tärkeänä erityisesti sen takia, että tasa-arvopolitiikassa ei ylipäättään ole kiinnitetty tähän mennessä paljoa huomiota etnisiin vähemmistöihin. Sukupuolinäkökulma halutaan valtavirtaistaa myös osaksi maahanmuuttopolitiikkaa. (STM 2010a)

Valtioneuvoston tasa-arvoselonteossa nostetaan esille maahanmuuttajien osallisuuden tukeminen ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäiseminen. Osallisuuden osalta tavoitteeksi asetetaan sukupuolinäkökulman entistä vahvempi huomioiminen, kun maahanmuuttajajärjestöjen ja muiden vähemmistöryhmien osallistumismahdollisuuksia päätöksentekoon edistetään. Maahanmuuttajaryhmiä kuultaessa tulisi kuulua sekä miesten että naisten ääni. Selonteossa toivotaan lisää tutkimustietoa vähemmistöryhmien naisten osallistumisesta päätöksentekoon. (STM 2010a)

Tasa-arvoselonteossa huomautetaan, että kansainväliset ihmisoikeussopimuksia valvovat elimet ovat toistuvasti huomauttaneet, ettei naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ole osoitettu riittäviä toimenpiteitä. Maahanmuuttajanaisia tilanne on koskenut erityisesti siksi, ettei kaikkia haitallisiin traditioihin perustuvia väkivallan muotoja ole huomioitu. Näitä ovat esim. pakkoavioliitot, kunniaan perustuvat pahoinpitelyt ja tapot sekä sukupuolielinten silpominen. Osittain näiden huomautusten perusteella Suomessa valmisteltiin vuosina 2009–2010 poikkihallinnollinen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma. (STM 2010a) Lisäksi Suomessa on valmisteltu Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012 – 2016 (STM 2012a).

Edelleen selonteossa huomautetaan, että Suomessa on hyvin vähän palveluita, jotka tukisivat väkivaltaa kohdanneita maahanmuuttajia. Maahanmuuttajanaiset eivät useinkaan ole tietoisia mahdollisuuksistaan saada apua ja heikko kielitaito voi vaikeuttaa avun hakemista. STM on julkaissut oppaan ammattilaisille maahanmuuttajanaisista ja väkivallasta, joten teemaan on kiinnitetty huomiota. Selonteossa nostetaan esille myös vuoden 2004 ulkomaalaislain koko-

naisuudistus, joka mahdollisti perhesiteen perusteella myönnetyn oleskeluluvan jatkamisen myös perhesiteen päätyttyä, jos henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen. Maahanmuuttovirasto on lisäksi pyydetty kiinnittämään huomiota perhesiteen päättymiseen vaikuttaviin olosuhteisiin (esim. väkivalta). Näin halutaan madaltaa kynnystä tuoda väkivaltakokemukset esiin ilman pelkoa oman maassaolostatuksen muuttumisesta. (STM 2010a)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma kattoi vuodet 2012 – 2015 ja sen toteutumisesta on annettu loppuraportti vuonna 2015. Ohjelma oli poikkihallinnollinen ja se sisälsi eri ministeriöitä koskevia toimenpiteitä. Ohjelmassa koottiin yhteen hallituksen toimenpiteitä sukupuolen tasa-arvon edistämiseksi ja sukupuoleen perustuvan syrjinnän poistamiseksi. (STM 2012)

Tasa-arvo-ohjelman luku Sukupuolten tasa-arvon edistäminen demokratian ja kansalaisvaikuttamisen vahvistamisessa ja kotouttamispolitiikassa sisältää maahanmuuttajia koskevia kirjauksia. Huomiota on kiinnitetty ryhmiin, joiden työllisyysasteet ovat matalia. Ohjelmassa mainitaan erikseen kotiäitien mahdollisuus kielikoulutukseen. Työ- ja elinkeinoministeriön toivotaan kiinnittävän huomiota tasa-arvon edistämiseen valtion kotouttamisohjelmassa ja opetus- ja kulttuuriministeriön toivotaan huomioivan sukupuolinäkökulma opetussuunnitelman perusteiden uudistamisen yhteydessä. (STM 2012)

Tasa-arvo-ohjelman toteutumista kuvaavan loppuraportin mukaan myös ulkomaalaistaustaisia henkilöitä koskeva tasa-arvotyö on edistynyt. Oikeusministeriön kerrotaan valmistelleen Suomen ensimmäisen demokratiapoliittisen selonteon, jossa tarkastellaan mahdollisuuksia yhdenvertaisen osallistumisen kehittämiseen. Demokratiapoliittisen selonteon kirjauksia on käsitelty luvussa 4.1.2. Tavoitteen sukupuolten tasa-arvon edistämisen huomioimisesta valtion kotouttamisohjelmassa kuvataan toteutuneen hyvin. Valtion kotouttamisohjelmassa todetaan olevan lukuisia toimenpiteitä (ks. myös luku 4.2), joilla pyritään edistämään sukupuolten tasa-arvoa. Erityisesti mainitaan tietopohjan kehittäminen mm. kotoutumisen seuranta kehittämlä ja tavoitteet miesten ja naisten työllisyyden parantamisesta sekä maaliskuussa 2014 perustettu Kotouttamisen osaamiskeskus. Tasa-arvotavoitteiden toteutumista ovat edistäneet myös Osallisenä Suomessa -hankkeessa toteutetut kokeiluhankkeet esimerkiksi kotona lapsiaan hoitaville vanhemmille järjestettävästä kielikoulutuksesta. (STM 2015)

Opetus- ja kulttuuriministeriön alaan kuuluvan tavoitteen sukupuolinäkökulman sisällyttämisestä kotouttamiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteisiin on kuvattu toteutunut ainakin jollain tasolla. Opetushallitus antoi opetussuunnitelman perusteet 1.2.2012. Tasa-arvonäkökulman kuvataan toteutuvan suunnitelman kohdissa Yhteiskunnan perusrakenteet ja maantuntemus sekä Perustieto lainsäädännöstä ja oikeuslaitoksen toiminnasta. Opiskelijan tulee opetussuunnitelman perusteiden mukaan saavuttaa seuraava taitotas: ”opiskelija tuntee perheen sekä lapsen ja nuoren aseman sekä sukupuolten välisen tasa-arvon Suomessa sekä tietää yhdenvertaisuuden perusteet.” (STM 2015) Näiden kirjausten perusteella tasa-arvon edistäminen kotouttamiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa toteutuu tiedon omaksumisen kautta, ei niinkään opiskelijoiden erilaisia tilanteita huomioimalla.

Lisäksi tasa-arvo-ohjelmaa koskevassa loppuraportissa todetaan, että naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma on toteutunut kohtalaisesti. Rahoituksen puute on rajoittanut toimintaa. Työtä tullaan jatkamaan Euroopan neuvoston yleissopimuksen (ns. Istanbulin sopimus) velvoittamalla linjalla. Vähemmistöryhmien naisten asemasta kaivataan lisää tietoa, jotta sukupuolten tasa-arvoa tukevia toimenpiteitä voidaan kehittää. (STM 2015)

Tasa-arvopolitiikkaa kuvaavissa asiakirjoissa on tunnistettu vähintään tyydyttävästi ulkomaalaistaustaisia henkilöitä koskevia tasa-arvoaasteita, jos kirjauksia vertaa tämän selvityksen luvussa kolme esitettyihin havaintoihin. Erityisesti korostuvat naisten kohtaama väkivalta sekä kotoutumiseen ja työllistymiseen liittyvät erot. Tässä yhteydessä läpikäytyissä tasa-arvopolitiikkaa kuvaavissa asiakirjoissa ei kiinnitetä huomiota ulkomaalaistaustaisten henkilöiden terveys- ja hyvinvointieroja kuvaaviin tietoihin. Tällaista tietoa ei ole ollut kovinkaan paljoa saatavilla, eikä sitä hyödynnetä laajasti terveyden- ja hyvinvoinnin edistämistä koskevissa asiakirjoissa (ks. luku 4.1.5).

Yksi tasa-arvopolitiikan keskeisistä tavoitteista on ollut lisätä ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tasa-arvotilannetta koskevaa tietoa. Tässä tavoitteessa on selvästi edistytty, mistä myös tämän selvityksen toteuttaminen on osoitus. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tasa-arvotilanteen selvittämisessä ja edistämässä on otettu selkeitä askeleita eteenpäin, mihin viittaavat eri politiikkasektoreilla toteutetut ohjelmat ja toimenpiteet, joita käsitellään seuraavissa luvuissa. Kirjaukset ja toimenpiteet näyttävät muodostavan jatkumon, jossa lisääntynyt ymmärrys on vähitellen noussut esiin kirjauksina ja havaintoina sekä joissain tapauksissa varsinaisina toimenpiteinä. Tasa-arvopolitiikan tehtävänä tulisikin edelleen olla sen seuraaminen, että lisääntynyt tietoisuus muuttuu yhä useammin konkreettisiksi toimenpiteiksi.

4.1.2 Osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen

Hallituksen tasa-arvo-ohjelman loppuraportoinnissakin mainitussa Valtioneuvoston demokraatiapoliittisessa selonteossa vuodelta 2014 (Avoim ja yhdenvertainen osallistuminen) kuvataan maahanmuuttajien äänestysviikkoauden jääneen alhaiseksi. Selonteon mukaan osallistumiskynnys voisi madaltua, jos vaaleihin asettuu ehdolle tarpeeksi samaistuttavia henkilöitä. Yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumista voidaan tukea myös kansanäänestyksillä ja mielipidemittauksilla, joissa olisi selkeä kysymyksenasettelu. Maahanmuuttajat nähdään yhtenä vaalitiedotuksen erityiskohderyhmä. Tietoa on käännetty eri kielille ja työssä hyödynnetään selkokieltä. Maahanmuuttajat ovat aliedustettuina sekä ehdokkaina että luottamushenkilöinä, mitä pidetään ongelmana, sillä demokraattisten päätöksentekojen tulisi heijastella Suomen muuttuvaa väestörakennetta. Maahanmuuttajien odotetaan mm. tuovan rakentavia näkökulmia monikulttuurisuuteen liittyviin kysymyksiin. Selonteon linjauksessa nostetaan erikseen tarve kannustaa maahanmuuttajia osallistumaan vaaleihin ja luottamustoimiin. Välineenä tähän työhön nähdään ELY-keskusten ja kuntien työ kotoutumislain puitteissa. (OM 2014)

Demokraatiapoliittisessa selonteossa esille nostettuihin kysymyksiin liittyen ei tehdä havainnoja sukupuolen perusteella. Oikeusministeriön hallinnonalalla tehdään työtä yhdenvertaisuuden ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi. Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä ja työnantajia arvioimaan ja edistämään yhdenvertaisuutta omassa toiminnassaan. Yhdenvertaisuussuunnitelman voi tehdä erillisenä tai liittää osaksi muita organisaatioiden suunnitelmia. Yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyvissä materiaaleissa ei suoraan nosteta esiin ulkomaalaistaustaisuutta ja sukupuolta yhdistäviä havaintoja, mutta yhdenvertaisuuslainsäädäntö luo puitteita puuttua mm. moniperusteiseen syrjintään yhteiskunnan eri osaluilla. Etnisten suhteiden neuvottelukunta edistää vastaavia tavoitteita¹².

UTH-tutkimuksessa esitettiin mielenkiintoinen havainto ulkomaalaistaustaisen väestön korkeasta luottamuksesta suomalaisen yhteiskunnan eri toimintoihin. Luottamus on jopa korkeampaa kuin suomalaistaustaisilla henkilöillä. Yhdenvertaisuuteen ja etenkin osallisuuteen liittyvien kysymysten näkökulmasta olisi tärkeää selvittää tarkemmin, mitä tämä luottamus tarkoittaa ja voisiko sitä hyödyntää esimerkiksi ulkomaalaistaustaisten henkilöiden ja viranomaisten yhteistyön rakentamisessa.

4.1.3 Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy

Naisiin kohdistuva väkivalta on tunnistettu tasa-arvopolitiikkaa jäsentävissä asiakirjoissa (Tasa-arvoselonteko ja Hallituksen tasa-arvo-ohjelma) ongelmaksi, johon liittyy ulkomaalaistaustaisia henkilöitä koskevia erityiskysymyksiä. STM julkaisi vuonna 2010 Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelman sekä vuonna 2012 Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelman.

¹² <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150771>

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa tunnistetaan ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osalta myös kunniaväkivaltaan liittyviä kysymyksiä, mutta niitä ei käsitellä omana kokonaisuutenaan. Ohjelman laatimishetkellä teemaan oli kohdistettu omia toimenpiteitä (mm. Amoral- ja Kitke-hankkeet). (STM 2010b)

Ohjelmassa todetaan, että perus- ja erityispalveluissa on edelleen puutteita sen suhteen, miten mm. väkivaltaa kokeneet maahanmuuttajat pystytään huomiomaan. Palveluiden saatavuuden kuvataan ylipäänsä olevan satunnaista. Ohjelman mukaan valtionhallinnon aikaisemmissa linjauksissa kulttuurillisiin traditioihin perustuva väkivalta on huomioitu hyvin niukasti. Vuosia 2008 - 2011 koskevassa sisäasianministeriön Sisäisen turvallisuuden ohjelmassa mainittiin mahdollisina toimenpiteinä kunniaan liittyvän väkivallan tilannekartoitus ja ilmiöön pureutuva toimintaohjelma. Myös sukupuolielinten silpomiseen liittyen oli esillä mahdollisuus erillisen toimenpideohjelman suunnitteluun. (STM 2010b) Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012–2016 on myöhemmin toteuttanut jälkimmäisen tavoitteen.

Edellä esitetyn perusteella voidaan sanoa, että ulkomaalaistaustaisten naisten kokeman väkivallan seuranta ja sen ehkäisy on teemana vielä hyvin tuore. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa etnisiin ja kulttuurillisiin vähemmistöihin kuuluvien naisten katsotaan olevan erityisen haavoittuvassa asemassa, jolloin väkivallan ennaltaehkäisy ja uhrien auttaminen edellyttävät erityistä osaamista.

Ohjelmassa tunnistetaan maahanmuuttajien moninaisuus ryhmänä (esim. suomalaisten miesten kanssa avioituneet naiset, toisen polven ulkomaalaistaustaiset jne.). Myös maahanmuuttajanaisten kokeman väkivallan katsotaan olevan monimuotoista. Parisuhteissa koetun väkivallan lisäksi tulee huomioida jo edellä mainitut kunniaan perustuvan väkivallan muodot. Piilorikollisuuden määrän arvellaan olevan suuri, sillä maahanmuuttajilla uskotaan olevan muuta väestöä korkeampi kynnys ilmoittaa kokemastaan lähisuhte- ja perheväkivallasta. Miehen ja naisen asemaa ohjaavat kulttuurilliset käsitykset, heikko kielitaito ja puutteelliset tiedot omista oikeuksista ja saatavilla olevista palveluista nostavat kynnyksiä tehdä asiasta ilmoitusta poliisille.

Maahanmuuttajanaisten kohdalla parisuhdeväkivaltaan katsotaan liittyvän erityisiä piirteitä. Monet maahanmuuttajanaiset voivat olla taloudellisesti riippuvaisia puolisoistaan ja he eristäytyvät kantäväestöstä helpommin kodin ulkopuolisesta yhteiskunnasta. Miesten kontrolloiva käytös voi lisätä eristäytymistä – esim. naista ei päästetä osallistumaan kielikurssille. Valtaosa Suomeen muuttaneista naisista tulee maahan avioliiton kautta, minkä vuoksi he eivät välttämättä ole tietoisia oikeuksistaan ja heille kuuluvista palveluista. Avun hakemisen kynnyksiä voi nostaa epäluottamus viranomaiseen ja puutteellinen kielitaito. Kieliongelmat heijastuvat myös palveluiden laatuun ja esimerkiksi matalan kynnyksen palveluiden on nähty olevan erityisen hajanaisia. Turvakodit voivatkin olla väkivaltatilanteissa ainoa tarjolla oleva palvelu. (STM 2010b)

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa keskeisimmäksi maahanmuuttajaväestöä koskeväksi toimenpiteeksi nostetaan kokonaisvaltainen kotouttaminen. Kotouttaminen ei tässä yhteydessä tarkoita vain työllistymismahdollisuuksien lisäämistä, vaan elämäntilanteen tunneen voimistamista. Tietoa ja ohjausta tarvitaan kotoutumisen alkuvaiheessa. Järjestelmää kehitettäessä tulee huomioida naisten ja miesten kulttuurilliset lähtökohdat. Esimerkiksi yhteiskunnissa, joiden sosiaalinen rakenne on hierarkkinen ja patriarkaallinen, tasa-arvoon liittyvät asiat eivät ole itsestäänselvyksiä. Tyttöjen osallistumista yhteiskuntaan saatetaan rajoittaa, mikä estää kotoutumista suomalaisen yhteiskuntaan ja altistaa mm. väkivallan riskille. (STM 2010b)

Ohjelmassa tunnistetaan myös tarve järjestää maahanmuuttajataustaisille miehille omia väkivallan katkaisuohjelmia. Espoon Lyömättömän Linjan yhteydessä on toiminut Miesten Linja, joka on valtakunnallinen maahanmuuttajamiehiin erikoistunut ohjelma. Toiminnassa on keskitytty ennaltaehkäisyyn ja maahanmuuttajien kotouttamiseen suomalaisen yhteiskuntaan keskustelemalla lainsäädännöstä, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta. (STM 2010b)

Kunniaväkivaltaan ja pakkoavioliittoihin halutaan puuttua lisäämällä omakielistä tietoa ja opastusta omista oikeuksista, yksilön vapaudesta ja suomalaisen yhteiskunnan periaatteista. Tarvittaessa henkilöitä pitäisi pystyä ohjaamaan esimerkiksi matalan kynnyksen periaatteella toimiviin vertaisryhmiin. ESR-rahoituksella toteutetussa ALPO-hankkeessa on kotoutumislain mukaisesti tuotettu perustietomateriaalia, jossa tuodaan esille myös sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmaan on kirjattu seuraavat toimenpiteet, joiden voidaan erityisesti katsoa huomioivan maahanmuuttaja-taustainen väestö:

- Kotoutumislainsäädännön uudistamisessa huomioidaan kaikkien maahanmuuttajien oikeus perustietoon Suomen lainsäädännöstä, maahanmuuttajien oikeuksista ja velvollisuuksista yhteiskunnassa ja työelämässä, palvelujärjestelmästä sekä muista yhteiskunnan perusasioista
- Kehitetään vertaisryhmätoimintaa sekä naisille että miehille kohdentamalla rahoitusta hankkeisiin, joilla tuetaan sekä uusien että perinteisten etnisten vähemmistöjen ja maahanmuuttajien omia järjestöjä antamaan tietoutta naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja palveluista Suomessa
- Ohjeistetaan kotouttamistyötä tekeviä ohjaamaan lähisuhteissa väkivaltaisesti käyttäytyviä maahanmuuttajamiehiä väkivallan katkaisuojelmiin

Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelman 2012–2016 (FGM) tavoitteena on lopettaa tyttöjen ympärileikkaukset Suomessa ja lisätä ympärileikkattujen naisten hyvinvointia ja elämänlaatua. Toimintaohjelmassa mainitut tavoitteet liittyvät asiantuntijoiden koulutuksen varmistamiseen, ammattihenkilöstön osaamisen ylläpitämiseen, materiaalin tuottamiseen ja kokoamiseen sekä tutkimuksen edistämiseen ja yhteistyön koordinoointiin. (STM 2012a).

Selvityksen yhteydessä ei ole ollut mahdollista selvittää, miten väkivallan ehkäisyyn liittyvissä tavoitteissa on todella edetty. Ymmärrettävästi teemaan liittyvää kehitystä on vaikea seurata, sillä väkivallan määrän ja luonteen selvittäminen vaatii runsaasti tutkimustyötä. Väkivallan ehkäisemiseen on kuitenkin kiistatta kiinnitetty huomiota ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden (erityisesti naisten) erityistilanteet on tunnistettu.

Kiinnostavaa on, että väkivallan vähentämisessä merkittävään rooliin nostetaan kotouttamisjärjestelmä ja erityisesti työvoimakoulutuksina järjestettävät kotouttamiskoulutukset tietoa ja ohjausta jakavana toimintona. Kanavan kautta tavoitetaan paljon maahanmuuttajia, mutta työvoimakoulutusten ulkopuolelle myös jää moni maahanmuuttaja. Edellä käsitellyissä kotouttamiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa sukupuolten välisestä tasa-arvosta näytetään puhuvan varsin yleisellä tasolla, eikä ole tietoa siitä, miten tasa-arvon ja väkivallan teemoja todella käsitellään kotouttamiskoulutuksissa. Jatkossa pitää seurata, miten naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen liittyvät kirjaukset ovat vaikuttaneet viranomaisten ja esim. poliisin toimintaan.

4.1.4 Koulutukseen osallistumisen edistäminen

Ulkomaalaistaustaisen väestön asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa voidaan edistää koulutuksen kautta. Työvoimakoulutuksena järjestettävä kotouttamiskoulutus on monelle tärkeä ensimmäinen askel osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Pidemmällä tähtäimellä on kuitenkin tärkeintä, että koulutuksen peruspalvelut varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin ovat kaikkien saatavilla.

Opetus- ja kulttuuriministeriön Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016 -kehittämissuunnitelma on keskeisin hallinnonalan koulutuksen kehittämistä ohjaava asiakirja. Kehittämissuunnitelman tavoitteeksi asetettiin suomalaisten nostaminen maailman osaavammaksi kansaksi vuoteen 2020 mennessä. Tavoitteeseen sisältyy koulupudokkaiden määrän

vähentäminen sekä sukupuolten välisten erojen kaventaminen osaamistuloksissa ja koulutuksen periytyvyyden vähentäminen. (OKM 2011)

Koulutuksen tasa-arvon todetaan olevan suomalaisen hyvinvoinnin perusta ja kehittämissuunnitelman yhtenä toimenpiteenä olikin koulutukseen liittyvän tasa-arvon toimenpideohjelman laatiminen. Ehdotus valtioneuvoston strategiaksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämisestä valmistui vuonna 2012. Kehittämissuunnitelmassa tavoitteeksi asetettiin sukupuolten välisten osaamis- ja koulutuserojen kaventaminen sekä alakohtaisen segregaaation torjuminen¹³. Etnisyyden tunnistetaan olevan yhteydessä koulutukselliseen eriarvoisuuteen.¹⁴ Kehittämissuunnitelmassa tavoitteeksi asetetaan mm. etnisestä tausta johtuvien erojen puolittaminen varhaiskasvatukseen osallistumisessa, peruskoulun oppimistuloksissa, toiseen asteen koulutuksen keskeyttämisessä sekä korkeakoulutukseen osallistumisessa. (OKM 2011)

Kehittämissuunnitelmassa kiinnitetään vielä erikseen huomiota maahanmuuttajien koulutukseen osallistumisen edistämiseen. Maahanmuuttajanuoret siirtyvät sekä lukiokoulutukseen että ammatilliseen koulutukseen kantaväestöstä harvemmin. Tämä heijastuu myöhemmin korkeakoulutukseen. Panostukset kielikoulutuksen ja ohjauksen kehittämiseen nähdään ratkaisuihin. Ehdotukset eivät perustu sukupuoleen liittyviin havaintoihin.

Tavoite on tärkeä, sillä kuten luvuissa 3.2.3 ja 3.3 todettiin, ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten oppimistulokset peruskoulussa ja siirtyminen toiseen asteen opintoihin ovat huolestuttavasti alhaisempia kuin ulkomaalaistaustaisella väestöllä. Erityisen huolestuttavaa on, että havainto koskee myös toisen polven ulkomaalaistaustaisia nuoria, jotka ovat syntyneet Suomessa ja osallistuneet suomalaiseen peruskouluun.

Ehdotus valtioneuvoston strategiaksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi nostaa esille maahanmuuttajataustaisten lasten tilanteen, mutta ei erittele sukupuoleen liittyviä havaintoja. Varhaiskasvatukseen osalta todetaan, että maahanmuuttajataustaiset lapset ovat yksi riskiryhmä, kun tarkastellaan esiopetukseen osallistumista. Esiopetuksella on todettu olevan tärkeä rooli myöhemmän opiskelumenestyksen kannalta, sillä se rakentaa perusopetuksessa tarvittavia valmiuksia. Strategiassa ehdotetaan mm. esiopetuksen tekemistä velvoittavaksi, mikä onkin toteutunut elokuun 2015 alusta alkaen¹⁵. Osa maahanmuuttajataustaisista lapsista tarvitsee myös erityistä tukea siirtyessään esiopetukseen. (OKM 2012)

Perusopetuksen osalta strategiassa kiinnitetään huomiota oppimistulosten eriytymiseen, mikä uhkaa yhtenäisen peruskoulun tavoitteita. Erojen katsotaan johtuvan pitkälti perheiden sosioekonomisesta asemasta. Isoimmissa kaupungeissa kouluissa onkin havaittu eriytymiskehitystä, mitä osaltaan kiihdyttää tiettyjen koulujen mahdollisuus erikoistua. Strategiassa esitetäänkin mahdollisuutta osoittaa lisäresursseja sellaisten alueiden kouluille, joissa on 1) keskimääräistä enemmän maahanmuuttajia, 2) 30–54-vuotiaiden koulutustaso on keskimääräistä heikompi ja 3) työttömyysaste on keskimääräistä korkeampi. (OKM 2012)

Merkille pantavaa on, että Ehdotus valtioneuvoston strategiaksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämisestä painottaa hyvin vahvasti sukupuolen mukaiseen koulutusaste- ja koulutusala-kohtaiseen segregatioon puuttumista. UTH-tutkimuksessa on esitetty viitteitä siitä, ettei tavoite ole toteutumassa. Päinvastoin Suomessa suoritettujen tutkintojen on jopa nähty vahvistavan sukupuolten välistä koulutusala segregatiota verrattuna ulkomaalaistaustaisten lähtömaisä suorittamiin tutkintoihin. Ulkomaalaistaustaiset naiset ohjautuvat sosiaali- ja terveysalalle ja miehet tekniikan alalle.

Segregaatiokysymys nostettiin vahvasti esille myös Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnissa. Arvioinnin suorittanut asiantuntijaryhmä kiinnitti huomiota siihen, että maahanmuuttajanaiset saatetaan nähdä helposti

13 Esimerkiksi lukio-opiskelijoista miehiä vuonna 2012 oli 43 % ja ammatillisessa koulutuksessa 53 %. Alakohtaisesti erot voivat olla hyvin merkittäviä – LVI-alan opiskelijoista naisia oli 3,6 %. 30-vuotiaista miehistä korkeakoulututkinnon oli suorittanut 31 % ja naisista 48 %. (OKM 2012)

14 Kaikista 16 – 24-vuotiaista, jotka olivat suorittaneet ylioppilastutkinnon, noin 75 % opiskeli perusasteen jälkeisessä oppilaitoksessa vuonna 2010. Ensimmäisen polven maahanmuuttajista opiskelemissa oli hieman yli 50 % ja toisen polven maahanmuuttajista 68 % (OKM 2011)

15 <http://www.minedu.fi/OPM/Verkkouutiset/2015/05/esiopetus.html>

sosiaali- ja terveystalouden työvoimapulan kontekstista. Tällöin maahanmuuttajanaisten kouluttamista ja työllistymistä tukevat palvelut näyttäytyvät helposti naisille tietyille aloille ohjaavina ”segregoivina putkina”. Asiantuntijaryhmä toivoi, että erilaisten erityispalveluiden pitäisi olla yksilöllisiä ja uusia mahdollisuuksia luovia, ei tietyille aloille ohjaavia. Samoin koulutusjärjestelmän kehittämiseksi tulisi ulkomaalaistaustaisuuden lisäksi huomioida myös muut piirteet, kuten sukupuoli, jotka vaikuttavat koulumenestykseen ja koulussa viihtymiseen. (SM 2013c)

Panostukset maahanmuuttajien erityiskysymyksiin kaikille yhteisessä koulutusjärjestelmässä tukevat ulkomaalaistaustaisten tyttöjen ja poikien tasa-arvotilannetta luomalla heille elintärkeitä perusedellytyksiä osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan. Tällöin tärkeintä on varmistaa laadukkaiden varhaiskasvatus- ja perusopetuspalveluiden saatavuus ja pitää huolta siitä, että ne mahdollistavat kaikkien osallistumisen toisen asteen koulutukseen.

4.1.5 Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen

Vuonna 2012 julkaistussa valtion ensimmäisessä kotouttamisohjelmassa todetaan, ettei maahanmuuttajien terveydestä, hyvinvoinnista ja työkyvystä tiedetä kovinkaan paljoa. (TEM 2012) Samoin näyttää siltä, ettei esimerkiksi tasa-arvopoliittikkaa koskevissa asiakirjoissa ole kiinnitetty huomiota ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten terveys- ja hyvinvointieroihin. Tähän tilanteeseen nähden 17.12.2015 julkaistu UTH-tutkimus on tuonut ulkomaalaistaustaisen väestön terveydestä ja hyvinvoinnista paljon lisää uutta tietoa, jota ei terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen tähtäävissä asiakirjoissa ole ollut käytettävissä.

Kotouttamisohjelmassa tunnistetut hyvinvointiin liittyvät erityiskysymykset ovat tuttuja. Puolisoina Suomeen muuttaneilla naisilla on riski syrjäytyä suomalaisesta yhteiskunnasta ja jäädä kunnallisten peruspalveluiden ulkopuolelle. Suomeen työperusteisesti tai puolisoina muuttaneilla henkilöillä voi olla hyvin vähän tietoa suomalaisesta palvelujärjestelmästä.¹⁶ Lisäksi kotouttamisohjelmassa kiinnitetään huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan kohonemiseen riskiin maahanmuuttajaväestössä. (TEM 2012)

Kotouttamisohjelmassa ongelmaan halutaan puuttua suuntaamalla resursseja väkivaltaa kokeiden naisten ja heidän lapsiensa kotouttamiseen. ELY-keskuksia kehoitetaan arvioimaan yhdessä kuntien kanssa, onko tarvetta kouluttaa ammattilaisia paremmin tunnistamaan ja puuttumaan väkivallan uhrien tilanteeseen. Lisäksi kotouttamisohjelmassa ehdotetaan STM:n KASTE-ohjelman¹⁷ kautta rahoitettujen hankkeiden seurantaan maahanmuuttajien näkökulmasta. KASTE oli STM:n ohjelma, joka ohjasi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistamista. (TEM 2012)

Vuodet 2012–2015 kattaneessa KASTE-ohjelmassa todettiin suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon olevan edelleen varsin varautumaton maahanmuuton ja monikulttuurisuuden palvelujärjestelmälle tuomiin haasteisiin. Riskiryhmien osalta todettiin, että maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen tarpeisiin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Köyhyyden, syrjäytymisen ja terveyserojen vähentämiseksi päätettiin käynnistää toimenpideohjelma, jonka lopputuloksista on raportoitu vuonna 2015.¹⁸ (STM 2012b)

KASTE-ohjelman toimeenpanosuunnitelmassa on kuvattu tarkemmin, miten eri osaohjelmia on ollut tarkoitus toteuttaa. Ensimmäisessä osa-ohjelmassa ”Riskiryhmien mahdollisuutta osallisuuteen, hyvinvointiin ja terveyteen parannetaan” asetetaan tavoitteeksi maahanmuuttajien kansalaisraatien ja muiden kuulemismuotojen kehittäminen. Lisäksi tavoitteeksi asetetaan maahanmuuttajien hyvinvointia, terveyttä ja työ- ja toimintakykyä koskevan tiedon tuottaminen sekä maahanmuuttajien hyvinvoinnin ja terveyden seurantajärjestelmän kehittäminen.

16 Esimerkiksi valtion toisen kotouttamisohjelman rinnalla valmistetavan kumppanuusohjelman fasilitointiin liittyvissä työpajoissa käydyt keskustelut syksyllä 2015

17 Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämissuunnitelma (KASTE)

18 Syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävän poikkiallihallinnollisen ohjelman (2011-2015) loppuarvio (verkko-artikkeli)

STM kannustaa kuntia tarjoamaan edullisia ja helposti saavutettavia kulttuuri- ja liikuntapalveluita sekä ruokapalveluja mm. maahanmuuttajille. (STM 2012c)

Näiden tavoitteiden lisäksi toimenpideohjelmassa esitetään ehkäisevien ja varhaisen tuen palveluiden osalta huomion kiinnittämistä mm. maahanmuuttaja- ja romaninuoriin. Palvelujärjestelmää kehittäessä toivotaan maahanmuuttajien näkökulman ja heitä koskevan tiedon huomioimista. (STM 2012c)

Selvitystyön yhteydessä ei ole tarkoituksenmukaista käydä läpi, miten edellä esitetyt tavoitteet ovat toteutuneet. Sen sijaan on kiinnostavaa huomata, että esimerkiksi UTH-tutkimuksessa esitettyjen tietojen kaltaiset havainnot ulkomaalaistaustaisten henkilöiden terveys- ja hyvinvointieroista eivät näytä ohjanneen terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen tähtääviä politiikka-asiakirjoja. Vastaavia tietoja ei ole ollut aiemmin juurikaan saatavilla, mikä korostaa UTH-tutkimuksen kaltaisen tiedontuotannon merkitystä.

Maahanmuuton tulevaisuus 2020-strategian sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arvioinnissa kiinnitettiin huomiota ulkomaalaistaustaisen väestön erilaisiin palvelutarpeisiin verrattuna suomalaistaustaiseen väestöön ja toivottiin tämän seikan parempaa huomioimista strategisissa linjauksissa. Alhaisemmasta työllisyysasteesta johtuen ulkomaalaistaustainen väestö on suomalaistaustaista väestöä harvemmin työterveyshuollon piirissä, mikä heikentää palveluiden yhdenvertaisuutta. Ulkomaalaistaustaiset naiset ovat vielä ulkomaalaistaustaisia miehiäkin harvemmin työterveyshuollon piirissä. (SM 2013c)

Tulevaisuudessa esille voi nousta enemmän myös sukupuoleen perustuvia havaintoja, jotka tulevat ohjaamaan uusien toimenpiteiden kehittämistä. Sosiaali- ja terveystieteiden järjestämistä vastuu on ollut kunnilla, minkä vuoksi kuntakohtaisia eroja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden huomioimisessa ja heitä koskevassa tietopohjassa on voinut olla runsaasti. Uusien sote-alueiden järjestäytyessä olisi tärkeää kiinnittää huomiota siihen, että ulkomaalaistaustaisten henkilöiden terveyttä ja hyvinvointia koskevat erityispiirteet tulevat riittävästi huomioituksi ja että järjestämisestä vastaavilla organisaatioilla on mahdollisuus tuottaa ja käsitellä ulkomaalaistaustaisia koskevaa tietoa.

4.2 TASA-ARVO KOTOUTTAMISPALVELUIDEN KEHITTÄMISESSÄ

Kotouttamispalvelut ovat keskeisin maahanmuuttajiin kohdistuva erityispalvelu, jolla voidaan vaikuttaa myös maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemaan ja tasa-arvoon. Kotouttamiskoulutuksen sisältöihin ja toiminnan muotoihin liittyy paljon odotuksia. Perinteisemmän työllisyyden ja kielitaidon edistämisen lisäksi koulutusten toivotaan vaikuttavan kokonaisvaltaisesti maahanmuuttajien hyvinvointiin ja lisäävän heidän tietouttaan suomalaisesta yhteiskunnasta, minkä nähdään vähentävän erilaisten sosiaalisten ongelmien riskiä. Toisaalta on muistettava, että huomattava osa ulkomaalaistaustaisesta väestöstä muuttaa Suomeen työperusteisesti tai opiskelemaan, eikä osallistu työvoimakoulutuksena järjestettävään kotouttamiskoulutukseen. Kaikkia maahanmuuttajia pyritään palvelemaan kehittämällä neuvonta- ja ohjauspalveluita.

4.2.1 Kotouttamispolitiikan linjaukset

Kotoutumislain kokonaisuudistuksessa (2011) lähtökohtana oli laajentaa lain soveltamisala koskemaan kaikkia Suomessa asuvia maahanmuuttajia. Tätä ennen yksilöllisten toimenpiteiden piiriin kuuluivat lain mukaan lähinnä työttömät maahanmuuttajat. Vastuu työvoiman ulkopuolisten ryhmien alkukartoitusten laatimisesta kuuluu pääsääntöisesti kunnille. Alkukartoituksen tarkoituksena on luoda kontakti maahanmuuttajaan, selvittää hänen palvelutarpeensa ja tarjota tietoa ja opastusta saatavilla olevista palveluista. Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan maahanmuuttajan kanssa hänen kotoutumistaan edistävästä toimenpiteistä. Kuntien alkukartoi-

tuksia on kuitenkin tehty selvästi lakia valmisteltaessa suunniteltua vähemmän niille maahanmuuttajille, jotka eivät ole välittömästi hakeutumassa työmarkkinoille. Tällaisia ovat esimerkiksi kotona lapsiaan hoitavat äidit ja muut työvoiman ulkopuolella olevat ryhmät. On havaittu, että nämä ryhmät ovat alkuvaiheen palveluiden ulkopuolelle jäämisen myötä jääneet tavoiteltua enemmän myös kotouttamiskoulutuksen ulkopuolelle. (SM 2015).

Vuonna 2012 valmisteltiin ensimmäinen valtion kotouttamisohjelma, joka kattoi vuodet 2012 – 2015. Ohjelmassa luodaan poikkihallinnollinen katsaus niihin kaikkiin palveluihin, joiden voidaan katsoa tukevan maahanmuuttajien kotoutumista. Maahanmuuton lisääntyminen tuo paineita eri peruspalveluissa toimivan henkilöstön osaamisen kehittämiseksi sekä erityisten kotouttamistoimenpiteiden suunnittelulle. (TEM 2012)

Kotouttamispolitiikan erityisiksi painopisteiksi on asetettu työllistymisen edistäminen, maahanmuuttajalasten- ja nuorten sekä perheiden ja naisten tuki. Maahanmuuttajia halutaan tukea kaikkien käytettävissä olevien peruspalveluiden kautta, mutta keskeinen prioriteetti on aikuisten maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen. Tässä kielikoulutukselle annetaan merkittävä rooli. Valtion ensimmäisessä kotouttamisohjelmassa painopisteiksi nostetaan seuraavat asiat:

- Yhteisöstä ja perheestä voimaa kotoutumiseen
- Maahanmuuttajien asema työmarkkinoilla
- Kotouttamiskoulutus
- Maahanmuuttajanaiset
- Lasten ja nuorten kotoutuminen
- Kansainvälistä suojelua saavien kuntaan sijoittaminen
- Väestöryhmien välisen myönteisen vuorovaikutuksen edistäminen
- Kotouttamisen seuranta

Maahanmuuttajanaiset on nostettu esiin omana erityisteemanaan. Tätä perustellaan naisten miehiä korkeammalla työttömyysasteella ja sillä, että puolisoina maahan saapuneet ja kotona lapsia hoitavat äidit saattavat jäädä pitkäksi aikaa kotouttamistoimien ulkopuolelle. Äitien oman tilanteen lisäksi tällä voi olla vaikutuksia heidän lastensa kiinnittymiseen suomalaiseen yhteiskuntaan. Maahanmuuttajanaiset halutaan saada tehokkaammin kotouttamistoimenpiteiden piiriin.

Valtion kotouttamisohjelmassa nostetaan esille vuonna 2007 laaditun Maahanmuuttajatyön kehittäminen varhaiskasvatuksessa -raportin havaintoja varhaiskasvatuksen merkityksestä lapsen kotoutumiselle ja myöhemmälle opintomenestykselle. Raportin mukaan varhaiskasvatukseen olisi hyvä osallistua ainakin osa-aikaisesti ja viimeistään kolmantena tai neljäntenä ikävuotena. Maahanmuuttajaäitien kiinnittyminen yhteiskuntaan on tämän tavoitteen kannalta keskeistä. Ohjelmassa esitetäänkin toimenpiteenä kotihoidon tukea saavien henkilöiden asteittaisen työelämään siirtymisen tukeminen. Tarkoitus on ollut mm. selvittää kotihoidon tuen ja varhaiskasvatuspalveluiden joustavamman yhdistämisen mahdollisuudet. (TEM 2012)

Kotouttamiskoulutus järjestetään Suomessa työvoimakoulutuksena, mikä tukee koulutuksen työelämälähtöisyyttä, mutta ei tavoita työelämän ulkopuolella olevia maahanmuuttajaryhmiä. Näitä ovat erityisesti kotiäidit, iäkkäät maahanmuuttajat sekä oppivelvollisuusiän ylittäneet nuoret maahanmuuttajat, joilla on heikko koulutustausta. Omaehtoinen opiskelu on osaltaan paikannut tätä ongelmaa. Omaehtoinen koulutus on lisääntynyt erityisesti pääkaupunkiseudulla, jossa jonot kotouttamiskoulutukseen ovat pitkät. Omaehtoisen koulutuksen sisältöjä ei kuitenkaan voida samalla tavalla kontrolloida kuin kotouttamiskoulutuksen opetussuunnitelmaa. (TEM 2012)

Työelämän ulkopuolella olevat maahanmuuttajanaiset nostetaan erikseen esiin tukea tarvitsevana ryhmänä. Naisten nähdään olevan avainasemassa perheiden kotoutumisessa, minkä vuoksi huomiota tulee kiinnittää niihin naisiin, jotka saattavat jäädä eri syistä kotouttamiskoulutuksen ja muiden kotoutumista tukevien toimenpiteiden ulkopuolelle. Kotona lapsiaan hoi-

taville maahanmuuttajanaisille tulisi valtion kotouttamisohjelman mukaan järjestää opetusta, joka huomioidaan lastenhoitoon liittyvät tarpeet. Lisäksi naisten koetaan tarvitsevat erilaisia vertaisryhmiä ja kohtaamismahdollisuuksia. Kotouttamiskoulutuksen kehittämisen keskeiseksi tavoitteeksi nostetaan maahanmuuttajanaisten tasavertaisten osallistumismahdollisuuksien tukeminen. (TEM 2012)

Kotouttamiskoulutusta ja sitä tukevaa toimintaa on voitu kehittää kahden laajan hankekokonaisuuden avulla. ESR-rahoitteisessa ALPO-hankkeessa on kehitetty maahanmuuttajien ohjausta. Osallisena Suomessa -hankkeessa on kehitetty uusia malleja kotouttamiskoulutuksen toteutukselle. Hankkeessa on kiinnitetty erityistä huomiota mm. kotiäiteihin.

Valtion ensimmäisen kotouttamisohjelman valmistelun jälkeen on julkaistu Valtioneuvoston periaatepäätös Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategia¹⁹ ja sitä tukeva toimenpideohjelma. Strategiassa nostetaan jälleen esiin puolisona maahan saapuneiden ja kotona lapsia hoitavien naisten tilanne. Heille on myös turvattava mahdollisuus osallistua kielen opiskeluun ja muihin kotoutumista tukeviin toimenpiteisiin. Toimenpideohjelmassa korostetaan Osallisena Suomessa -hankkeessa kehitettyjen kotiäitien kotouttamiskoulutusta tukevien mallien käytönottoa. (SM 2013 ja SM 2013b)

Näyttää siltä, että kotouttamispolitiikassa sukupuoli on huomioitu erityisesti kiinnittämällä huomiota naisten alempaan työllisyysasteeseen sekä erityisesti kotiäitien mahdollisuuksiin osallistua erilaisiin kotoutumista tukeviin toimenpiteisiin. Edellä luvussa kolme esitettyjen havaintojen perusteella tämä on erittäin tärkeä teema yhteiskuntaan integroitumisen ja sukupuolten tasa-arvon edistämisen näkökulmasta ja siihen liittyviä toimenpiteitä on jo alettu toteuttamaan. Osallisena Suomessa -hankkeessa rahoitettiin kohderyhmän palveluita kehittäviä kokeiluja ja näiden sekä muiden koulutusmallien kokemusten perusteella toimintaa pyritään levittämään valtakunnallisesti Kotona Suomessa -hankkeessa²⁰.

Toinen kotoutumiseen liittyvä erityisryhmä, josta ollaan erityisen huolestuneita, ovat Suomeen kouluikäisinä muuttaneet nuoret, joiden kiinnittyminen yhteiskuntaan voi olla hankalaa. UTH-tutkimuksen mukaan erityisesti pitäisi kiinnittää huomiota Lähi-idästä ja Afrikasta Suomeen myöhäisellä iällä muuttaviin nuoriin miehiin, joilla on iso riski keskeyttää koulutus ja jäädä työelämän ulkopuolelle. Osallisena Suomessa -hankkeessa kehitettiin toimintaa myös tälle kohderyhmälle, vaikka toiminnassa ei kiinnitettykään erityistä huomiota sukupuoleen. Tässä selvityksessä käsiteltyjen tietojen pohjalta näyttää siltä, että kotouttamispolitiikka on pyrkinyt huomioimaan ne ryhmät, joita on pidetty haasteellisina.

Monia teemoja tulisi kuitenkin vielä tarkastella lähemmin. Miesten näkökulmaa kotouttamisjärjestelmässä ei ohjelma-asiakirjoissa käsitellä käytännössä ollenkaan, vaikka maahanmuuttajapoikia ja -miehiä voi eri elämäntilanteissa kohdata kohonnut syrjäytymisriski. Vuonna 2015 alkanut turvapaikanhakijoiden määrän kasvu tulee vaikuttamaan kotouttamisjärjestelmän toimivuuteen. Tilanteen tarkastelun voi arvioida edellyttävän myös erityistä miesnäkökulmaa, sillä selkeästi suurin osa turvapaikanhakijoista on miehiä. Tasa-arvonäkökulmasta olisi edelleen tärkeää kiinnittää huomiota perhe- ja työperusteisesti Suomeen muuttaviin henkilöihin, jotka saattavat kiinnittyä näennäisen hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta joilla ei kuitenkaan välttämättä ole perustietoja suomalaisen järjestelmän toiminnasta. Suurin osa Suomeen suuntautuvasta muutosta on edelleen perheperusteista.

19 Maahanmuuton tulevaisuus 2020-strategista on tehty erillinen sukupuolivaikutusten arviointi: Maahanmuuton tulevaisuus 2020-strategian sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi. Sisäasiainministeriö 30.1.2013 (SM077:00/2011)
20 Ramboll Management Consulting Oy kokoaa keväällä 2016 kotivanhempia tukevien koulutusmallien kokemuksia ja koostaa niiden pohjalta ehdotuksia valtakunnallisesti sovellettavaksi malliksi

4.2.2 Osallisena Suomessa -hanke ja muut kehittämISRakenteet

Osallisena Suomessa -hanketta toteutettiin vuosina 2011 – 2013 valtion, Kuntaliiton, Suomen kulttuurirahaston ja Svenska Kulturfondenin yhteisrahoituksella. Toimintaa perustuu vuoden 2011 lakiin kotoutumisen edistämisestä, johon kirjattiin erillinen luku Osallisena Suomessa -hankkeesta. Tarkoituksena oli tarjota mahdollisuus kokeilla erilaisia koulutusmalleja ja kerätä käytännön kokemusta niiden toimivuudesta. Työllä haluttiin tukea kotouttamiskoulutuksen valtakunnallista uudistamista tunnistamalla toimivia ratkaisuja. Ohjelmakehyksestä rahoitetut hankkeet jaettiin kolmeen polkuun:

- Työmarkkinoille suuntaavat maahanmuuttajat
- Erityistä tukea tarvitsevat maahanmuuttajat
- Lapset ja nuoret

Erityistä tukea tarvitsevien maahanmuuttajien yhdeksi ryhmäksi oli määritelty kotivanhemmat - käytännössä kotona lapsiaan hoitavat äidit. Kohderyhmään liittyviä hankkeita toteutettiin Espoossa (Vanhemmat mukaan), Vantaalla (Osaava vanhempi), Turussa ja Kuopiossa (Kotoa mukaan). Osallisena Suomessa – kokeiluhankkeiden satoa -raportissa käydään läpi pääkaupunkiseudun kurssien kokemuksia. Kurssit oli organisoitu kaupungeissa hieman toisistaan poikkeavilla tavoilla. Kaikissa kaupungeissa lähtökohtana oli kielenopetuksen ja lastenhoidon yhdistäminen. Vantaalla toiminnassa painottui sosiaaliohjaus ja perhetyö, kun Espoossa ja Helsingissä kielenopetuksella oli suurempi merkitys (ml. tasoryhmät). Vantaalla toimintaa järjestettiin kerran viikossa 2 tuntia. Espoossa ja Helsingissä toimintaa oli kahdesti viikossa 2–3 tuntia kerrallaan. (Mäkeläinen & Matkaselkä 2013)

Toiminnan järjestämisen perusteluna toimi havainto monilapsisten perheiden äitien riskistä joutua kotouttamista tukevien toimintojen ulkopuolelle vuosiksi, ellei vuosikymmeniksi. Äidit voivat osallistua ainoastaan sellaiseen toimintaan, jonka yhteyteen on järjestetty lastenhoito. Kielenopetuksesta kursseilla vastasivat työväenopistot, aikuisopistot ja aikuislukiot. Lastenhoito taas järjestettiin leikkipuistojen, avoimien päiväkotien tai varhaiskasvatuksen koordinoimana ostopalveluna. Toimintamalli edellyttää eri hallinnonalojen keskinäistä koordinointia ja toimintaan soveltuvia tiloja. Kurssien järjestäminen on kallista. Opettajien lisäksi tarvitaan lastenhoitajia ja useita erillisiä tiloja. Lisäksi osallistujien elämäntilanteesta johtuen kursseilla tulee keskeytyksiä. Kaikkein tärkein edellytys vanhempien osallistumiselle on lasten viihtyminen.

Kerrottujen kokemusten perusteella osallistujien kielitaito kehittyy, mutta toiminnalla tunnistetaan olevan myös muita hyötyjä. Kurssi voi toimia alustana erilaisille perhe- ja sosiaalipalveluille, jotka tukevat äidin ja perheen yleistä tilannetta. Kurssi voi kasvattaa osallistujien itseluottamusta ja vähentää heidän riippuvuutta aviomiehistä, mikä parantaa osallistujien mahdollisuuksia oman arjen hallintaan. Toiminnan nähdään kannustavan kielenopiskelun jatkamista ja aktiivisempaa osallistumista ympäröivään yhteiskuntaan. Naisten parempi kotoutuminen palvelee koko perhettä. Myös toimintaan osallistuneiden lasten raportoidaan hyötynneen lisääntyneestä vuorovaikutuksesta ja oppineen kieltä järjestetyn lastenhoidon yhteydessä. Osallistuminen ohjattuun hoitoon voi helpottaa lasten siirtymistä päiväkotiin.

Kursseille on osallistunut käytännössä vain naisia. Muutamat osallistuneet miehet keskeytivät kurssit joko siirtyäkseen työvoimakoulutukseen tai koska eivät viihtyneet naisvaltaisessa ympäristössä. Muiden Osallisena Suomessa -hankkeiden yhteydessä sukupuoli ei nouse esiin mainittavana erityistekijänä. Kotona Suomessa -hankekokonaisuus jatkaa ja kehittää saatuja kokonaisuuksia. Hankkeessa tullaan yhtenä toimenpiteenä kartoittamaan eri puolilla Suomea kotiaideille suunnattuja koulutusmalleja ja niiden kokemusten perusteella hahmottamaan valtakunnallisesti suositeltavia tapoja ottaa ryhmä huomioon. Useassa dokumentissa ja eri yhte-

yksissä osoitettu selkeä huoli kotiäitien mahdollisuudesta osallistua kotoutumista tukevaan toimintaan on johtanut jo useampaan toimenpiteeseen ja työ tilanteen helpottamiseksi jatkuu.

Samanaikaisesti Osallisena Suomessa -kokonaisuuden kanssa oli käynnissä ALPO-tukirakenne, jonka tavoitteena oli kehittää Suomeen muuttaneiden alkuvaiheen ohjausta ja osaamisen kehittämistä. Tukirakenne koordinoi yli 50 kehittämishankkeen toimintaa, joissa muodostettiin mm. kotouttamista ja suomalaista yhteiskuntaa käsittelevää perustietoa ja luotiin matalan kynnyksen neuvonta- ja ohjauspalveluita. Materiaaleihin ja neuvonta- ja ohjauspalveluihin voidaan sisällyttää naisten ja miesten tasa-arvotilannetta kehittäviä sisältöjä.

4.2.3 Muita naisiin kohdistuvia kotouttamistoiminnan muotoja

Työ- ja elinkeinoministeriön koordinoiman kotouttamistoiminnan piirissä sukupuolinäkökulmasta huomio on kiinnittynyt erityisesti kotona lasten kanssa oleviin äiteihin ja heidän mahdollisuuksiinsa osallistua kotoutumista tukeviin toimenpiteisiin. Juuri muita sukupuolinäkökulmia ei nouse esille. Järjestösektorilla on jonkin verran toimintaa, jossa naisia huomioidaan eri näkökulmista ja miehiin kiinnitetään erityistä huomiota. Tyypillisesti RAY on rahoittanut toimintaa.

Väestöliitto on ylläpitänyt RAY:n rahoituksella Womento – Naisten mentoriverkostoa. Verkoston on tarkoitus tukea koulutettuja maahan muuttaneita naisia luomalla heille verkostoja ja syventämällä suomalaisen työelämän tuntemusta. Mentorointijakso kestää n. 8 kuukautta, jonka aikana järjestetään ryhmätapaamisia ja parityöskentelyä. Verkostossa vuosina 2012 – 2014 mukana olleille on toteutettu kysely, jonka perusteella 37 % toimintaan osallistuneista oli työllistynyt ja 20 % saanut harjoittelupaikan. Toiminnassa on ollut yhteensä 101 paria.²¹

Monika-naiset liitto Ry on toteuttanut RAY:n rahoittamana Osaavat naiset -hanketta, jonka kohderyhmänä ovat olleet helsinkiläiset ja vantaalaiset maahanmuuttajantaustaiset naiset, jotka ovat TE-toimiston asiakkaita ja joiden taustalla on yli 500 päivää työttömyyttä. Hankkeessa naisille tarjotaan henkilökohtaista neuvontaa työelämään liittyvissä kysymyksissä ja konkreettista apua työ-, työkokeilu- ja palkkatukipaikan löytämiseen. Hanke on jatkunut vuosien 2011–2016 välisen ajan ja esimerkiksi vuonna 2012 40 hankkeen asiakasta löysi työ- tai työharjoittelupaikan.²²

4.2.4 Muita miehiin kohdistuvia kotouttamistoiminnan muotoja

Huonosti toteutettuna sukupuolen vaikutuksen tarkastelu maahanmuuttajien eri elämänalueilla johtaa vain ongelmien esiin nostamiseen. Samoin huonosti toteutettuna tämä saattaa koskea toisen sukupuolen ongelmien korostamista. Koska laajalti katsottuna yhteiskunnassa miehillä on parempi asema useilla osa-alueilla ja sukupuolirakenne on syvällä yhteiskunnallisissa rakenteissa, tasa-arvonäkökulmaisessa tarkastelussa saattavat miesten erityiskysymykset jäädä vähemmälle huomiolle.

Suomessa on järjestetty kotouttamiskoulutusta, jossa on ollut erityinen miesnäkökulma. Tällaista toimintaa ovat olleet mm. Vieraasta veljeksi -projekti (lisätietoja alla), Settlementiliiton paikallisessa monikulttuurisuustyössä on ollut ryhmiä myös miehille ja pojille, Pakolaisavun Kasvokkain -toiminnan ryhmät myös miehille sekä Miehen linjan kulttuurisensitiivinen väkivaltatyö Dusti-ryhmissä, joissa ennaltaehkäistään perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa sekä monikulttuurinen poikatyö Tampereella. (Tuomi-Mark & Salapuro, 2014)

Tarkasteltaessa tarkemmin Väestöliiton koordinoiman monikulttuurisen miestyön verkoston toimintaa voidaan nähdä niin haasteita kuin onnistumisiakin. Eri tilanteissa tuli löytää

²¹ Lisätietoja toiminnasta: <http://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/womento/>
²² Osaavat naiset 2011 – 2016 -esite

tasapaino maahanmuuttajamiesten muuhun toimintaan integroimisen ja heille erityisryhmänä soveltuvien toimintatapojen löytämisen väliltä. Monikulttuuriset kohtaamiset ja keskustelut olivat usein sekä rikastavia että haastavia. Toiminnassa mukana olevat ammattilaiset näkevät monikulttuurisen miestyön verkostolle monia erilaisia funktioita julkiseen keskusteluun osallistumisesta ja vaikuttamistyöstä palveluiden saatavuuden edistämiseen. (Tuomi-Mark & Salapuro, 2014)

Hyvin dokumentoitu esimerkki miesnäkökulmasta kotouttamiskoulutuksessa on Vieraasta veljeksi -projekti. Miessakit ry toteutti 2007–13 Vieraasta veljeksi -projektin, joka toisaalta pyrki estämään maahanmuuttajamiesten syrjäytymistä, mutta myös edistämään kaksisuuntaista kotoutumista. Toiminnassa miehet nähdään yksilöinä, mutta taustalla on monien miesten totuttujen roolien joutuminen koetukselle maahanmuuton yhteydessä. Perinteisiin perheen pääasiallisen ansaitsijan, vastuullisen asioiden hoitajan ja perheenpään rooleihin voi olla vaikea vastata puutteellisella kielitaidolla ja ehkä riittämättömällä ammattitaidolla uusilla työmarkkinoilla, joilla on vaikea työllistyä. (Kerkkänen & Saastamoinen, 2013) Maahanmuuton seurauksena perheen roolit joutuvatkin usein uudelleenjärjestelyn kohteeksi. Erityisen voimakkaita nämä muutokset ovat, kun lähtö- ja kohdemaan väliset erot ovat merkittäviä. (Martikainen & Tiilikainen, 2007)

Samanaikaisesti suomalainen yhteiskunta pyrkii tukemaan naisten toimintaedellytyksiä ja mahdolliset lapset kotoutuvat todennäköisesti miestä nopeammin. Näihin haasteisiin voidaan vastata toiminnalla, jossa tapaa muita samankaltaisessa tilanteessa olevia, mutta oppii samalla tarvittavia taitoja. Ryhmässä miehet voivat käsitellä vaikeita asioita ja tulla kuulluiksi. (Kerkkänen & Saastamoinen, 2013)

Projektin toimintamuodot olivat tukihenkilötoiminta, suomen kielen oppimisryhmät, harastustoiminta sekä vaikuttamis- ja koulutustoiminta. Yhteisöllisempien toimintamuotojen rinnalle projektissa luotiin edellä mainittu kahdenkeskinen tukihenkilötoiminta, jossa syntysuomalainen toimi maahanmuuttaneen miehen tukihenkilönä. Syntysuomalaisten saamisessa tukihenkilöiksi ja oppimisryhmiin oli haasteita, oppimis- ja harrastusryhmissä erilaisten miesten kohtaaminen aiheutti välillä ryhmädynamiikkaongelmia, osallistujamäärissä ja vaihtuvuudessa oli välillä ongelmia ja vaikuttamis- ja kouluttamistoiminnassa sisällöt tulee räätälöidä tarkkaan kohderyhmien mukaan. Tarkemmin projektin toimintaa on arvioitu ulkoisesti (Uotila, 2014) ja tutkittu etnografisesti (Salminen, 2013) opinnäytetöissä.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KEHITTÄMISEHDOTUKSET

5.1 HAVAINTOJA ULKOMAALAISTAUSTAISEN VÄESTÖN TASA-ARVOTILANTEESTA JA SEN KEHITTÄMISESTÄ

Selvitys maahanmuuttajanaisten ja -miesten asemasta ja sukupuolten tasa-arvosta on keskittynyt toisaalta kuvaamaan ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten elämäntilanteisiin liittyviä eroja eri teemoissa sekä toisaalta sitä tapaa, jolla tasa-arvokysymyksiä ja ulkomaalaistaustaista väestöä on käsitelty eri politiikkasektoreilla. Selvityksen tavoitteena on ollut esittää tietoja ulkomaalaistaustaisen väestön sukupuolten välisestä tasa-arvotilanteesta sekä analysoida sitä, miten tasa-arvokehitystä on Suomessa edistetty.

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden elämäntilannetta on kuvattu useiden eri teemojen kautta. Käytettävissä on ollut paljon erilaista tietoa ja luvussa kolme onkin esitetty monenlaisia havaintoja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden elämästä. Osa teemoista pystytään kuvaamaan paremmin sukupuolen mukaan jaoteltuna ja osaa huonommin. Ulkomaalaistaustaisuus on voinut tarkoittaa kieltä, kansalaisuutta tai syntyperää. Selvitystyön loppupuolella (17.12.2015) ilmestynyt Tilastokeskuksen, THL:n ja Työterveyslaitoksen tutkimus Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014 (UTH-tutkimus) on tarjonnut merkittävän aineiston myös ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tasa-arvotilanteen kuvaamiseen.

Selvityksessä olisi ollut mahdollista esittää vielä monilukuisempi joukko erilaisia näkökulmia ja aineistoja kuin nyt on tehty. Luvussa kolme esitetyt havaintoja voi käyttää lähtökohtana, mikäli lukija haluaa tutustua tarkemmin johonkin teemaan. Selvitystyön selkeä johtopäätös on, ettei ulkomaalaistaustaista väestöä pidä käsitellä yhtenä joukkona. Elämäntilanteisiin ja tasa-arvokysymyksiin liittyvät mielenkiintoiset erot löytyvät vasta, kun väestöä ryhmitellään iän, taustamaan tai esimerkiksi maahanmuuton perusteen avulla. Relevantti ryhmitely taas riippuu käsiteltävästä teemasta. Tämä havainto johtaa siihen, että raportoinnissa tulee valita käsiteltävät teemat ja kysymykset. Tässä tapauksessa se on tarkoittanut ongelmalähtöistä asetelmaa. Tasa-arvokysymyksinä on nostettu esille havaintoja, joissa tietyt ryhmät näyttävät olevan epäedullisessa asemassa suhteessa muihin ryhmiin. Tämä tukee parhaiten politiikka-toimenpiteiden suunnittelua. Sen sijaan selvityksessä ei ole kiinnitetty huomiota siihen, että monilla ulkomaalaistaustaisilla ryhmillä menee Suomessa erittäin hyvin. Maahanmuuttajat ovat hyvin heterogeeninen joukko ihmisiä.

Tästä ongelmalähtöisestä näkökulmasta käsin näyttää siltä, että selvityksen eri havainnot tiivistyvät erityisesti kolmeen keskeiseen tasa-arvokysymykseen, joihin tulisi tulevaisuudessa kiinnittää yhä enemmän huomiota. Osittain nämä teemat jo näkyvät politiikka- ja kehittämis-toiminnassa.

Ulkomaalaistaustaisten naisten alhaisempi työllisyysaste ja kotivanhemmuus

Ero ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten työllisyysasteessa, työttömyysasteessa ja eityöllisyysasteessä on selkeä. Ulkomaalaistaustaiset naiset osallistuvat selkeästi harvemmin työ-elämään kuin ulkomaalaistaustaiset miehet ja suomalaistaustainen väestö. Tämä asettaa heidät monella tapaa muuta väestöä haavoittuvampaan asemaan mm. tulotason suhteen.

UTH-tutkimuksen mukaan ulkomaalaistaustaisten ja suomalaistaustaisen väestön työllisyyseroa selittää lähes yksinomaan ulkomaalaistaustaisten naisten vähäisempi osallistuminen työ-

elämään, mikä johtuu heidän varhaisemmasta perheellistymisestään suhteessa suomalaistaustaisiin naisiin. Ulkomaalaistaustaiset naiset hoitavat suhteellisesti useammin omia lapsiaan kotona ja he perustuvat perheen suomalaistaustaisia naisia aikaisemmin. UTH-tutkimuksessa on viitteitä siitä, että naisten koulutustaso voi jäädä tällöin alhaisemmaksi, eikä heillä välttämättä ole ollenkaan työkokemusta ennen perheen perustamista.

Huoli liittyy siihen, että kotona lapsiaan hoitavat äidit eivät pääse osallistumaan kotoutumista tukeviin kielikoulutuksiin ja muuhun toimintaan. Heidän kontaktinsa suomalaiseen yhteiskuntaan voi jäädä vähäiseksi, mikä edelleen vaikeuttaa sopeutumista ja voi aiheuttaa monenlaisia sosiaalisia ongelmia. Perhesyyn perusteella Suomeen muuttaneista henkilöistä selkeä enemmistö on naisia, eivätkä he välttämättä saa samalla tavalla tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja sen palveluista kuin esimerkiksi turvapaikanhakijat tai pakolaiset. Naisten tukeminen nähdään tärkeäksi myös heidän lastensa sopeutumisen ja pärjäämisen takia. Koulutus auttaa äitejä tukemaan lasten koulunkäyntiä.

Toisaalta naisten työllisyysasteen on todettu paranevan ulkomaalaistaustaisten naisten iän ja Suomessa vietetyn ajan myötä. Tämä viittaa siihen, että ulkomaalaistaustaiset naiset kyllä etenevät työelämään vähitellen perheenperustamisen jälkeen. Prosessia halutaan kuitenkin nopeuttaa tarjoamalla esimerkiksi kielikoulutusta, joka soveltuu kotivanhempien arkeen. Kotivanhempien (käytännössä äitien) tilanteeseen onkin kiinnitetty huomiota ja heitä tukevia palveluita on viime vuosina pyritty kehittämään.

Alempi työllisyysaste ja varhaisempi perheellistyminen ei ole kaikkia ulkomaalaistaustaisia naisia yhdistävä piirre, vaan tasa-arvokysymyksenä se on keskeisempi erityisesti Lähi-idästä ja Afrikasta muuttaneiden naisten kohdalla.

Lisäksi huomiota on hyvä kiinnittää miesten ja naisten koulutusalojen vahvaan segregaatioon Suomessa. Ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten suorittamat tutkinnot eriytyvät Suomessa voimakkaasti. Naiset suorittavat sosiaali- ja terveysalan tutkintoja ja miehet tekniikan alan tutkintoja. Alakohtaisen segregaation on UTH-tutkimuksessa todettu voimistuvan Suomessa verrattuna muualla suoritettuihin tutkintoihin. Ohjauksen keinoin on tärkeää varmistua siitä, että kaikilla ihmisillä on mahdollisuus tavoitella omannäköistä koulutus- ja työelämäpolkua.

Konfliktialueilta myöhäisellä iällä Suomeen muuttaneet nuoret miehet

UTH-tutkimuksen mukaan ulkomaalaistaustaisista henkilöistä suomalaisessa koulutusjärjestelmässä pärjäävät parhaiten sellaiset henkilöt, jotka ovat syntyneet Suomessa tai muuttaneet Suomeen alle kouluikäisinä. Sen sijaan kouluikäisinä tai sen jälkeen Suomeen muuttaneet nuoret keskeyttävät koulutuksen muita useammin varhaisessa vaiheessa tai ovat kokonaan sen ulkopuolella.

Eri yhteyksissä, esimerkiksi Osallisena Suomessa -hankkeessa, on kiinnitetty huomiota myöhäisessä vaiheessa Suomeen muuttaneisiin nuoriin, joilla on heikko koulutustausta ja siten vaikeuksia ja vähän aikaa kiinnittyä suomalaiseen koulutusjärjestelmään. Tällä ryhmällä on suuri riski jäädä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle, mikä voi aiheuttaa erilaisia sosiaalisia ongelmia. UTH-tutkimuksen perusteella riski näyttää olevan kaikkein korostunein Lähi-idästä ja Afrikasta muuttaneilla nuorilla miehillä.

Kohderyhmän palveluita on kehitetty Osallisena Suomessa -hankkeessa, mutta toiminnan kautta rahoitetut kokeiluhankkeet eivät korostaneet sukupuolinäkökulmaa. Turvapaikanhakijoiden määrän lisääntyminen korostaa miesnäkökulman huomioimisen tärkeyttä. Selkeästi suurin osa turvapaikanhakijoista ja yksin saapuvista alaikäisistä nuorista on miehiä. Tätä joukkoa ajatellen tulisi huomioida sellaisten rakenteiden kehittäminen, jotka mahdollistavat koulutukseen osallistumisen tai muulla tavalla asiallisen kiinnittymisen suomalaiseen yhteiskuntaan.

Miesten korkeampaan syrjäytymisriskiin on kiinnitetty huomiota myös STM:n asettamassa mieskysymyksiä tasa-arvopolitiikassa pohtineen työryhmän raportissa. 2/3 syrjäytyneistä on miehiä. Tässä selvityksessä nostettujen havaintojen perusteella ulkomaalaistaustaisten miesten tilanteeseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Miestyöryhmän raportissa syrjäytymistä halutaan kaikkien miesten osalta ehkäistä tukemalla syrjäytyneiden kanssa tehtävää työtä, mutta ennen kaikkea panostamalla perheiden, varhaiskasvatuksen ja koulutuksen kykyyn tukea ja turvata lasten ja nuorten kasvua. (STM 2014)

Ulkomaalaistaustaisen väestön terveys- ja hyvinvointierojen huomioiminen

Selvityksen aikana on havaittu, että ulkomaalaistaustaisten henkilöiden terveys- ja hyvinvointieroista on ollut vain vähän tietoa. Vuoden 2015 lopulla julkaistussa UTH-tutkimuksessa on ensimmäistä kertaa esitetty monia koko ulkomaalaistaustaista väestöä koskevia havaintoja terveydestä ja hyvinvoinnista. Selvityksen perusteella on hyvin epäselvää, miten ulkomaalaistaustaisen väestön erityiskysymyksiä on huomioitu sosiaali- ja terveydenhuollossa. Esitetyt politiikkatoimenpiteet ovatkin liittyneet mm. tiedonhankinnan kehittämiseen. UTH-tutkimuksen mukaan ulkomaalaistaustaisilla väestöryhmillä esiintyy erilaisia terveys- ja hyvinvointieroja, joista monet ovat varsin sukupuolittuneita. Esimerkiksi mielenterveyspalveluiden riittävydestä on osoitettu huolta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä vastuiden uudistuessa tulisikin kiinnittää huomiota siihen, että ulkomaalaistaustaisen väestön tilannetta käsittelevää tietoa hyödynnetään palveluita suunniteltaessa ja että sen keräämiseen ja käsittelyyn on vastuullisissa organisaatioissa olemassa riittävä valmius. Ulkomaalaistaustaisten asiakkaiden määrä suomalaisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa tulee tulevaisuudessa lisääntymään.

Laadukkaiden peruspalveluiden tukeminen ja varmistaminen

Edellä esitettyjen kolmen haasteen ratkaiseminen tukee tulevaisuudessa myös toisen polven ulkomaalaistaustaisten henkilöiden asemaa. Vanhempien hyvinvointi ja kiinnittyminen suomalaiseen yhteiskuntaan tukee lasten pärjäämistä. Toisen polven ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä on Suomessa vielä varsin vähäinen, mutta se lisääntyy jatkuvasti. Ryhmää koskevia tietoja ei vielä laajasti raportoida erikseen ja siihen tulee kiinnittää huomiota tulevaisuudessa.

Ulkomaalaistaustaisen väestön tasa-arvotilannetta edistävien politiikkatoimenpiteiden yhteydessä kiinnitettiin huomiota siihen, että eri hallinnonalojen asiakirjoissa oli tunnistettu tässäkin selvityksessä esille nostettuja tasa-arvohaasteita. Asiakirjoissa oli havaittavissa jatkumoa, jossa jonkin haasteen tunnistaminen ja kirjaaminen oli vähitellen konkretisoitunut toimenpiteeksi - esimerkiksi Osallisena Suomessa -hankkeen kokeilut kotivanhempien koulutukseen liittyen.

Tärkeää on kuitenkin huomata, että erilliset toimenpiteet ja politiikkaohjelmat käsittelevät usein yksittäisiä yhteiskunnallisia ongelmia ja niiden kattavuus voi olla hyvinkin rajallinen. Kysymys ulkomaalaistaustaisesta väestöstä kattaa koko ihmisen elämänkaaren ja ison joukon hyvin erilaisia ihmisiä. Terveysten ja hyvinvointiin tai tasa-arvoon liittyvien ongelmien kohdalla onkin keskeistä luottaa koko väestölle suunnattujen laadukkaiden peruspalveluiden kykyyn toimia myös ulkomaalaistaustaisen väestön kanssa. Jo edellä mainitun sosiaali- ja terveyshuollon lisäksi tällöin korostuvat varhaiskasvatus ja koulutuspalvelut. Tiettyihin väestöryhmiin kohdistuvat yksittäiset toimenpiteet eivät voi korjata peruspalveluiden puutteita.

Laadukas ja helposti saatavilla oleva varhaiskasvatus ja tasa-arvoinen koulutusjärjestelmä antavat ihmisille heidän taustastaan riippumatta mahdollisuuden toimia yhteiskunnan tasa-arvoisina jäseninä. Ulkomaalaistaustaisen väestön erityispiirteet ja sukupuolten väliseen tasa-

arvoon liittyvät kysymykset tulee pystyä huomiomaan osana kaikkia julkisia palveluita. Tämä edistää kaikkein parhaiten sukupuolten välistä tasa-arvoa.

Tähän liittyen viimeaikaiset havainnot sekä ensimmäisen että toisen polven ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten heikommasta koulumenestyksestä ja pääsystä jatko-opintoihin ovat erittäin huolestuttavia. Tällä hetkellä koulujärjestelmä ei näytä pystyvän palvelemaan ulkomaalaistaustaista väestöä yhtä hyvin kuin suomalaistaustaista väestöä. Havainto koskee myös Suomessa syntyneitä ja suomalaiseen peruskouluun osallistuneita toisen polven ulkomaalaistaustaisia lapsia ja nuoria. Tulvaisuudessa tällä voi olla merkittäviä seurauksia ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten elämänsä elämissä ja tilanteen korjaamiseen tulisi kiinnittää huomiota.

Keskeistä on myös huomata, että edellä käsitellyt haasteet naisten alhaisemman työllisyysasteen ja myöhäisellä iällä Suomeen muuttaneiden nuorten miesten vaikean tilanteen osalta koskivat pohjimmaltaan sopivan koulutusmallin puuttumista. Näiden tasa-arvokysymysten ratkaiseminen näyttää edellyttävän pysyvää koulutusrakennetta, joka huomioi entistä paremmin aikuisiällä Suomeen muuttaneiden henkilöiden erilaiset elämäntilanteet.

5.2 MAHDOLLISUUS KUVATA TASA-ARVOTILANNETTA OLEMASSA OLEVIA AINEISTOJA HYÖDYNTÄEN

Selvitystyön luonteeseen kuului ulkomaalaistaustaisten henkilöiden elämäntilanteen monipuolinen esittely mahdollisimman laajaa aineistoa hyödyntäen. Silti on selvää, että työssä olisi voinut hyödyntää vielä paljon muutakin aineistoa ja esittää useita uusia näkökulmia. Ulkomaalaistaustaisen väestöä käsittelevää aineistoa ja tutkimusta on runsaasti saatavilla. Sen sijaan suoraan tasa-arvonäkökulmaa käsitteleviä yhteenvetoja ei selvitystyön aikana ole tunnistettu.

UTH-tutkimuksen merkitys selvitystyölle on suuri, sillä siinä koottiin yhteen tietoa useista eri elämänalueista yhtenäistä menetelmää hyödyntäen. Lisäksi UTH-tutkimuksessa kiinnitettiin systemaattisesti huomiota sukupuolten välisiin eroihin. Ilman UTH-tutkimusta kuva ulkomaalaistaustaisten henkilöiden elämäntilanteesta ja sukupuolten välisistä eroista olisi ollut sirpaleinen. Tietoja olisi jäsenneilty useiden erilaisten taustamuuttujien kautta ja sukupuolten välinen ero olisi huomioitu satunnaisesti. Lisäksi UTH-tutkimuksessa esittävät tiedot ovat ajankohtaisia ja niiden kautta voidaan käsitellä koko ulkomaalaistaustaista väestöä.

Tosin on huomattava, että keskeiset tasa-arvokysymykset olisivat nousseet esiin myös ilman UTH-tutkimusta. Tämäkin olisi tosin edellyttänyt useiden erillisten tutkimusten ja selvitysten läpikäyntiä. Monet kiinnostavimmat kysymykset ovat sellaisia, joiden osalta tulisi muuten tehdä sukupuolta, taustamaata ja muita tekijöitä eritteleviä (maksullisia) tietopyyntöjä. Heti saatavilla olevat tilastot eivät välttämättä kuvaa ilmiöitä tarpeellisella tarkkuudella. Nyt tärkeimmät tasa-arvokysymykset ovat nousseet vahvasti esille monesta eri lähteestä.

Tiedon hyödyntämisessä ja tuottamisessa onkin tärkeää huomioida ulkomaalaistaustaisen väestön monimuotoisuus sekä käsiteltävän ilmiön omat erityispiirteet. Tieto ulkomaalaistaustaisesta väestöstä kokonaisuudessaan olisi jättänyt kaikkein oleelliset asiat havaitsematta. Kuten edelläkin jo esitettiin, ulkomaalaistaustaisen väestön käsittely koskee suurta joukkoa ihmisiä ja koko inhimillistä elämänsä elämää. Tällöin tiedon tuotannossa ja hyödyntämisessä korostuu eri hallinnonalojen kyky itse ymmärtää itselleen merkityksellisiä ilmiöitä myös ulkomaalaistaustaisten näkökulmasta. UTH:n kaltaiset kokoavat tutkimukset ovat tärkeitä yhdenmukaisesti tuotetun tiedon esittämisen kannalta ja ne voivat tarjota lähtöpisteen syvemmälle tiedontuotannolle.

Selvityksen yhteydessä on käynyt ilmi, että UTH:n kaltaiselle tiedontuotannolle on kysyntää. Tieto ulkomaalaistaustaisten henkilöiden elämäntilanteesta on lisääntynyt vähitellen ja sitä on hyödynnetty erilaisten linjausten ja toimenpiteiden suunnittelussa. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelu tulee hyötymään selvästi uudesta ulkomaalaistaustaisten terveyt-

tä ja hyvinvointia erittelevästä tiedosta. On jopa yllättävää, kuinka vähän tällaista tietoa on ollut aikaisemmin käytettävissä.

5.3 EHDOTUKSIA TASA-ARVOTYÖN KEHITTÄMISEKSI

Selvitystyön tarkoituksena on ollut kuvata ja koota yhteen laajaa ilmiötä, eikä se palvele minäkään yksittäisen organisaation toiminnan kehittämistä. Tämän vuoksi selvitystyössä ei ole tarkoituksenmukaista esittää yksityiskohtaisia toimenpiteitä. Sen sijaan esitetään yleisiä ehdotuksia, joiden kautta valtionhallinnossa voidaan käsitellä ulkomaalaistaustaisten naisten ja miesten tasa-arvotilanteen kehittämiseen liittyviä kysymyksiä.

1. UTH-tutkimus tulee toistaa säännöllisesti. Tutkimusmenetelmien tulee varmistaa tapahtuneen kehityksen vertailtavuus sekä koko väestöön että aikaisempiin vuosiin.
2. Eri hallinnonaloilla on syytä selvittää, tunnetaanko ulkomaalaistaustaisen väestön tilanne tarpeeksi hyvin, jotta keskeisiä palveluita voidaan kohdentaa ja järjestää oikealla tavalla. Tässä yhteydessä tulee kiinnittää huomiota sukupuolten välisiin eroihin. Eri hallinnonalojen omaa selvitystyötä olisi todennäköisesti järkevää kytkeä osaksi UTH-tutkimuksen kysymyksenasettelua ja sykliä. Erityisen tärkeää tiedon hyödyntäminen on sosiaali- ja terveydenhuollossa.
3. Tasa-arvopolitiikan näkökulmasta olisi edelleen tärkeää kiinnittää huomiota sukupuolen moninaisuuteen ja sukupuolivähemmistöjen asemaan liittyviin kysymyksiin ulkomaalaistaustaisessa väestössä. Tästä teemasta ei tällä hetkellä ole saatavilla merkittävissä määrin tietoa.
4. Osana kotouttamispolitiikan kehittämistä tulisi edistää sellaisen pysyvän koulutusraakenteen syntymistä, joka tukisi kotona lapsia hoitavia vanhempia ja myöhäisellä iällä Suomeen saapuvia nuoria kiinnittymään suomalaiseen yhteiskuntaan. Koulutusraakennetta voidaan hyödyntää myös muissa teemoissa joko ulkomaalaistaustaisten tai suomalaistaustaisten henkilöiden tukemiseksi.
5. Ulkomaalaistaustaisten äitien kohdalla tulisi selvittää neuvola- ja perhetyön mahdollisuuksia tukea naisia myös koulutukseen ja työelämään kiinnittymisessä. Tämä lisäksi perhetyössä tulee kiinnittää huomiota myös ulkomaalaistaustaisten miesten isyyden tukemiseen.
6. Turvapaikanhakijoiden määrän kasvaessa on tärkeää selvittää, voisiko selkeä miesnäkökulma tukea maahantuloprosessia ja sen jälkeisiä kotouttamispalveluita.
7. Ylipäänsä olisi hyvä selvittää, missä määrin ja miten sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät sisällöt näkyvät varsinaisissa kotouttamiskoulutuksissa. Samalla voidaan kiinnittää huomiota myös siihen, millä tavoin miehet ja naiset ovat erilaisia kotoutujia ja kuinka tämä tulisi huomioida toiminnan sisällöissä.
8. Koulutukseen ohjaamisessa tulisi kiinnittää huomiota sukupuolten väliseen alakohtaiseen segregaatioon, joka vaikuttaa olevan Suomessa voimakas. Kaikille pitäisi antaa mahdollisuus rakentaa omannäköistä koulutus- ja urapolkua.

9. Ennen kaikkea ulkomaalaistaustaisen väestön, kuten myös suomalaistaustaisen väestön, tasa-arvon toteutumista tukevat hyvin resursoidut ja laadukkaat peruspalvelut, jotka on tarkoitettu kaikille Suomessa asuville henkilöille taustasta riippumatta. Toisen polven ulkomaalaistaustaisten kohdalla on hyvin tärkeää, että kaikilla on mahdollisuus osallistua laadukkaaseen varhaiskasvatukseen sekä tasa-arvoiseen peruskouluun.
10. Erityisesti koulutuspolitiikassa on kiinnitettävä huomiota ulkomaalaistaustaisten lasten ja nuorten tilanteeseen, joka havaintojen perusteella näyttää huolestuttavalta suhteessa suomalaistaustaisiin lapsiin ja nuoriin. Varhaiskasvatuksen ja peruskoulun osalta tulee selvittää keinot, jolla ulkomaalaistaustaisten lasten menestystä ja siirtymistä jatko-opintoihin voidaan tukea sekä varata niihin tarvittavat resurssit.

LÄHTEET

- Aalto, M., Larja, L., & Liebkind, K. (2010). Syrjintä työhönottotilanteissa - tutkimuskatsaus (No. 16/2010). Retrieved from http://www.tem.fi/files/26783/TEM_16_2010_netti.pdf
- Ansala, L., Hämäläinen, U., & Sarvimäki, M. (2014). Integroitumista vai eriytymistä? Maahanmuuttajalapset ja -nuoret Suomessa (No. 56/2014). Retrieved from <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/45401/Tyopapereita56.pdf>
- Buchert, U., & Vuorento, M. (2012). Suomalaisten hyvinvointipalveluiden ammattilaisten näkemyksiä maahanmuuttajien ammatillisen ja mielenterveyskuntoutuksen haasteista ja ratkaisuksista (No. 81/2012). Retrieved from <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37373/Selosteita81.pdf?sequence=1>
- Bursztein Lipsicas, C., Mäkinen, I. H., Wasserman, D., Apter, A., Kerkhof, A., Michel, K., ... van Heeringen, K. (2012). Gender distribution of suicide attempts among immigrant groups in European countries - an international perspective. *European Journal of Public Health*, 23(2), 279–284. Retrieved from <http://eurpub.oxfordjournals.org/content/eurpub/23/2/279.full.pdf>
- Castaneda, A. E., Rask, S., Koponen, P., Mölsä, M., & Koskinen, S. (Eds.). (2012). Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa (No. 61/2012).
- Castaneda, A., Larja, L., Nieminen, T., Jokela, S., Suvisaari, J., Rask, S., ... Koskinen, S. (2015a). Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus - Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH). FI. Retrieved from <http://www.julkari.fi/handle/10024/127023>
- Castaneda, A., Larja, L., Nieminen, T., Jokela, S., Suvisaari, J., Rask, S., ... Koskinen, S. (2015b). Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus. Ulkomaalaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH) (No. 18).
- Ensi- ja turvakotien liitto. (2010). Turvakodit ja maahanmuuttajat. Retrieved November 23, 2015, from <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/extranet/?x1596923=3065618>
- Ensi- ja turvakotien liitto. (2015). Turvakodit. Retrieved November 23, 2015, from <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/vakivaltatyo/turvakodit/>
- EMN (2014). Oikeus sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon maahanmuuttajan näkökulmasta. Euroopan muuttoliikeverkosto, 2014
- Fredriksson, S. (2015). Tilastokeskus - 1. Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi eduskuntavaaleissa 2015. Retrieved October 15, 2015, from http://www.stat.fi/til/evaa/2015/evaa_2015_2015-04-30_kat_001_fi.html
- Heath, A., & Kilpi-Jakonen, E. (2012). Immigrant Children's Age at Arrival and Assessment Results (No. 75). Retrieved from <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/5k993zsz6g7h.pdf?expires=1445325509&id=id&accname=guest&checksum=E1FD075DD89BB22EA141DCF1C95E2BC0>

- Ihmisoikeusliitto. (2011). Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus Suomessa. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. Retrieved from http://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2014/05/Tyttojen_ja_naisten_ymparileikkaus_Suomessa_Suositus_sosiaali_ja_terveydenhuollon_henkilostolle_IOL_2011.pdf
- Jauhola, L. (2010). Maahanmuuttajat ammatillisessa koulutuksessa. Tilastokatsaus 2010 (No. 11). Retrieved from http://www.oph.fi/download/131054_Maahanmuuttajat_ammattillisessa_koulutuksessa.pdf
- Jauhola, L., & Vehviläinen, J. (2015). Syrjintä koulutuksessa. Erityistarkastelussa kokemukset yhdenvertaisuuden toteutumisesta opintojen ohjauksessa eri vähemmistöryhmiin kuuluvien nuorten osalta (No. 21/2015). Retrieved from http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisu/julkaisuarkisto/1441801274539/Files/OMSO_21_2015_LR_220_s.pdf
- Jauhola, Oosi & Horelli (2014). Sukupuolinäkökulma työ- ja elinkeinotoimiston palveluihin. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 52/2014. Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014
- Jokinen, A., Ollus, N., & Viuhko, M. (2011). Ehdolla millä hyvänsä. Työperäinen ihmis-kauppa ja ulkomaalaisten työntekijöiden hyväksikäyttö Suomessa (No. 67). Retrieved from http://www.heuni.fi/material/attachments/heuni/reports/6KHnGVcTn/HEUNI_report_no.67.pdf
- Kankkunen, P., Harinen, P., Nivala, E., & Tapio, M. (2010). Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Retrieved from <https://www.intermin.fi/julkaisu/362010?docID=24923>
- Katisko, M. (2013). Maahanmuuttajien asunnottomuus metropolialueella. Teoksessa. Hyväri, S. & Kainulainen, S. (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asun- mispalveluihin. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki 2013
- Kerkkänen, H., & Saastamoinen, K. (2013). Vieraasta veljeksi - kaksisuuntaista kotoutumista miehille (No. 2013:1).
- Kerkkänen, H., & Säävälä, M. (2015). Maahanmuuttajien psyykkistä hyvinvointia ja mielen- terveyttä edistävät tekijät ja palvelut. Systemaattinen tutkimuskatsaus (No. 40/2015). Ret- rieved from https://www.tem.fi/files/43121/TEMjul_40_2015_web_09062015.pdf
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsi-aho, Anu (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere, Tampere University Press, 2012.
- Kivijärvi, A. & Mathias, K.: The well-being of migrant men in Finland: Summary of national analysis. STM:n toteuttajalle toimittama aineisto
- Larja, L., Warius, J., Sundbäck, L., Liebkind, K., Kandolin, I., & Jasinskaja-Lahti, I. (2012). Discrimination in the Finnish Labor Market. An Overview and a Field Experiment on Re- cruitment (No. 16/2012). Retrieved from http://www.tem.fi/files/32827/TEMjul_16_2012_web.pdf

- Lehti, M., Salmi, V., Aaltonen, M., Danielsson, P., Hinkkanen, V., Niemi, H., ... Suonpää, K. (2014). Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä. Retrieved from http://www.optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/tutkimuksia-sarja/XZ5bk8f2H/265_Lehti_ym_2014.pdf
- Martikainen, T & Tiilikainen, M (toim.) (2007): Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja, D 46/2007, Väestöliitto 2007
- Matikka, A., Luopa, P., Kivimäki, H., Jokela, J., & Paananen, R. (2014). Maahanmuuttajataustaisten 8. ja 9.-luokkalaisten hyvinvointi. Kouluterveyskysely 2013 (No. 26/2014). Retrieved from http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116720/URN_ISBN_978-952-302-297-3.pdf?sequence=1
- Moisio, K. (2011). Tilastokeskus - 1. Ehdokkaiden ja valittujen tausta-analyysi eduskuntavaaleissa 2011. Retrieved October 15, 2015, from http://tilastokeskus.fi/til/evaa/2011/evaa_2011_2011-04-29_kat_001_fi.html
- Myllyniemi, S. (Ed.). (2015). Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Retrieved from https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2015/03/Nuorisobarometri_2014_web.pdf
- Myrskylä, P., & Pyykkönen, T. (2014). Suomeen muuttaneiden naisten ja miesten työmarkkinatilanne, koulutus ja poliittinen osallistuminen (No. 2/2014). Retrieved from http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yworp2_201400_2014_12369_net.pdf
- Mäkeläinen & Matkaselkä (2013). Suomea, yhteiskuntatietoutta ja ystäviä – pääkaupunkiseudun kotivanhemmat kursseilla. Teoksessa. Osallisena Suomessa – kokeiluhankkeiden satoa. Jyväskylän yliopisto ja Suomen kulttuurirahasto, 2013
- Nieminen & Larja (2015). Suomen tai ruotsin kielitaito vähintään keskitasoa kolmella neljästä ulkomaalaistaustaisesta. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi tutkimus 2014 [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus, 2015
- Nieminen, Sutela & Hannula (toim.). Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Tilastokeskus, 2015
- Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. (2015). Opetushallinnon tilastopalvelu Vipunen. Retrieved October 20, 2015, from <https://vipunen.fi/fi-fi>
- OKM (2011). Koulutus ja tutkimus vuosina 2011 – 2016 – Kehittämissuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2011
- OKM (2012). Ehdotus valtioneuvoston strategiaksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:28. Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2012
- OM (2014). Avoin ja yhdenvertainen osallistuminen – Valtioneuvoston demokraatiopoliittinen selonteko 2014. Selvityksiä ja ohjeita 14/2014. Oikeusministeriö, 2014

- Pakolaisapu. (2010). Suomessa on yli 300 rekisteröitynyttä maahanmuuttajayhdistystä. Retrieved October 19, 2015, from <http://www.pakolaisapu.fi/fi/tietoa/uutiset/item/124-suomessa-on-yli-300-rekister%C3%B6itynytt%C3%A4-maahanmuuttajayhdistyst%C3%A4.html>
- Pellervon taloudellinen tutkimuskeskus PTT ja Ramboll Management Consulting Oy (2014). Maahanmuuttajien työllistyminen – Taustatekijät, työnhaku ja työvoimapalvelut. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 6/2014
- Ramboll (2013). Kotouttamisen kokonaiskatsaus 2013. TEM raportteja 38/2013
- Ranto, Alhgren-Leinvuo, Haapamäki ja Högnabba (2015): Ulkomaalaistaustaisten nuorten hyvinvointi Helsingissä. Helsingin kaupunki 2015:40, 2015
- Sakki ry ja OTUS. (2015). Amisbarometri. Retrieved October 20, 2015, from <http://www.amisbarometri.fi/>
- Saksela-Bergholm (2014). Ulkomaalaisten tilapäistyöntekijöiden kokemuksia toimeentuloturvasta. Teoksessa. Oikeus sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon maahanmuuttajan näkökulmasta. Euroopan maahanmuuttoverkosto, 2014
- Salminen, S. (2013). Veljeyttä ja verkostoja luomassa. Maahanmuuttajamiesten ja syntysuomalaisien miesten kokemuksia Miessakit ry:n Vieraasta veljeksi -projektin oppimisryhmistä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Retrieved from http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/59730/Salminen_Seija.pdf?sequence=1
- Sisäasiainministeriö. (2011). Viranomaisten koulutuksen kehittäminen kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi (No. 14/2011). Retrieved from http://www.intermin.fi/download/24896_142011.pdf?10bfc77b97e9d188
- Sisäasiainministeriö (2013). Valtioneuvoston periaatepäätös maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategiasta. Sisäasiainministeriö, 2013
- Sisäasiainministeriö (2013b). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategia. Toimenpideohjelma. Sisäasiainministeriö, 2013
- Sisäasiainministeriö (2013c). Maahanmuuton tulevaisuus 2020 -strategian sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutusten arviointi. 30.1.2013. SM077:00/0211. Sisäasiainministeriö, 2013
- Sisäasiainministeriö. (2014). Syrjintä Suomessa. Tietoraportti 2014 (No. 7/2014). Retrieved from http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/ce97a9e07f59aec9222c0de529e33779/1447857497/application/pdf/334467/Julkaisu_A4_042014-web.pdf
- Sisäministeriö (2015). Maahanmuuton ja kotoutumisen suunta 2011 – 2014. Sisäministeriön julkaisu 2/2015. Sisäministeriö, 2015
- Suomenaro, E. (2012). Kunniaan liittyvät konfliktit Suomessa. Yhteenveto kyselytutkimuksen keskeisistä tuloksista. Retrieved from <http://ihmisoikeusliitto.fi/wp-con->

- tent/uploads/2014/05/Kunniaan_liittyvat_konfliktit_Suomessa_Yhteenvedo_kyselytutkimuksen_keskeisista_tuloksista_IOL_2012.pdf
- Sutela, Hanna & Larja, Liisa (2015). Yli puolet Suomen ulkomaalaistaustaisista muuttanut maahan perhesyistä. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi tutkimus 2014 [verkkajulkaisu]. Tilastokeskus, 2015
- Sutela, H., & Larja, L. (2015). Ulkomaalaistaustaisessa väestössä paljon korkeasti ja paljon matalasti koulutettuja. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014. Retrieved November 18, 2015, from http://tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/art_2015-11-02_002.html
- STM (2010a). Valtioneuvoston selonteko naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:8. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2010
- STM (2010b). Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:5. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2010
- STM (2012). Hallituksen tasa-arvo-ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:10. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2012
- STM (2012a). Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toimintaohjelma 2012 – 2016 (FGM). Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:8. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2012
- STM (2012b). Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma KASTE 2012 – 2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:1. Sosiaali- ja terveysministeriö, 2012
- STM (2012c). Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma (Kaste) 2012 – 2015 – Toimeenpanosuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2012:20
- STM (2014). Mieskysymyksiä tasa-arvopolitiikassa. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:34. Helsinki, 2014
- STM (2015). Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2012 – 2015. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:1. Helsinki, 2015
- Tauro, T., & van Dijken, M. (Eds.). (2010). Kunnia konfliktina. Näkökulmia ilmiön tunnistamiseen ja ennaltaehkäisyyn. Amoral-hankkeen loppujulkaisu. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Uudenmaan piiri.
- Tervola & Venho (2014). Maahanmuuttajien sosiaaliturvan käyttö vuonna 2011. Työpapereita 64/2014. Kela, 2014
- Tihveräinen, T. (2013). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2012. Retrieved October 8, 2015, from http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/e9130b9a65d599c9dfa8655c210094c8/1444290214/application/pdf/322396/Tihver%C3%A4inen_Tero_Poliisin_tietoon_tullut_viharikollisuus_2012.pdf
- Tilastokeskus. (2012). 5.13. Äänioikeutetut ja äänestäneet ulkomaalaiset vaalipiiriin ja sukupuolen mukaan kunnallisvaaleissa 2012. Retrieved October 15, 2015, from

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaa_kvaa_2012_05/770_kvaa_2012_tau_153_fi.px/?rxid=22a94a09-1779-46e8-b33b-60a8a4d8bdb0

Tilastokeskus (2014). Ulkomaalaistaustainen väestö 2013

TEM (2012). Valtion kotouttamisohjelma – Hallituksen painopisteet vuosille 2012 – 2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 27/2012. Työ- ja elinkeinoministeriö 2012

TEM (2013). Maahanmuuttajabarometri 2012. TEM raportteja 11/2013.

Tuomi-Mark, H., & Salapuro, H.-M. (2014). Maahan muuttaneiden miesten kotoutuminen - käytäntöjä, haasteita ja verkostotyöskentelyä monikulttuurisen miestyön kentällä. Retrieved from http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/d570070bef21bfe206eb5a5eab20c524/1448367469/application/pdf/3444686/Maahan_muuttaneiden_miesten_kotoutuminen_KANSI_JA_LOGO.pdf

Turtiainen, K. & Hiitola, J. (2015). Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille – Ammattilaisten ja perheiden kokemuksia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 68/2015. Helsinki 2015

Uotila, J. (2014). Vieraasta veljeksi -hankkeen ulkoinen arviointi. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Retrieved from https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/74100/Uotila_Jyri.pdf?sequence=1

Yliruka, Pakkala, Gartman & Mussalo-Rauhamaa (2012). Maahanmuuttajien sosiaali- ja terveyspalvelut Etelä-Suomessa 2012. Etelä-Suomen aluehallintoviraston julkaisuja 21/2012. Etelä-Suomen aluehallintovirasto, 2012

Valtiontalouden tarkastusvirasto. (2015). Maahanmuuttajaoppilaat ja perusopetuksen tuloksellisuus. Tuloksellisuustarkastuskertomus 12/2015. Retrieved from https://www.vtv.fi/files/4801/12_2015_Maahanmuuttajaoppilaat_ja_perusopetuksen_tuloksellisuus.pdf

VTV 2012. Tuloksellisuustarkastuskertomus – Työperäinen maahanmuutto. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 13/2012. Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2012

VTV 2014. Tuloksellisuustarkastuskertomus – Kotouttaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 3/2014. Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2014

Vuori, J. (2012): Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotoutumistyö. Teoksessa. Keskinen, Suvi ym.

Vuori, J. & Hirsiaho, A. (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli – kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere 2012

Vähemmistövaltuutettu. (2014). Kansallinen ihmiskaupparaportti - Kertomus 2014. Arvio ihmiskaupan vastaisen toiminnan tilasta ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisesta rikosprosessissa. Retrieved November 23, 2015, from http://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/Ihmiskaupparaportti_2014_FIN_WEB.pdf/25e8aa76-a3ab-4446-80d9-650b41184cbc

Weiste-Paakkanen, A., Koponen, P., Manderbacka, K., Keskimäki, I., Rask, S., Kuusio, H., ... Koskinen, S. (2014). Maahanmuuttajien terveyspalveluiden käyttö ja luottamus eri instituutioihin. Tuloksia ja kokemuksia Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimuksesta (Maamu). In B. Kiuru (Ed.), Oikeus sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon maahanmuuttajan näkökulmasta. Euroopan muuttoliikeverkosto. Retrieved from http://www.emn.fi/files/1055/EMN_Oikeus_sosturva_ja_tervhuolto_2014_paivitetty_9-14_lores.pdf